

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OKSBØL SOGN

HISTORIE

FORTÆLLINGER

2

OKSBØL SOGN

udgivet af

Oksbøl Sogneforening

1982

Som dybest brønd gi'r altid klarest vand,
og lifligst drik fra dunkle væld udrinder,
så styrkes slægtens marv hos barn og mand
ved folkets arv af dybe, stærke minder.
Din egen dag er kort, men slægtens lang;
læg øret ydmygt til dens rod forneden;
årtusind toner op i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden!

Vi søger slægtens spor i stort og småt,
i flinteøksen efter harvens tænder,
i mosefundets smykke, plumpt og rådt,
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.
Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens ve' og våde.

Jeppe Aakjær

F O R O R D

Den fine modtagelse, første bind af vores sognebog fik, gav medlemmerne af lokalhistorisk studiekreds lyst til at fortsætte indsamlingen af beskrivelser og beretninger fra vort sogns fortid. Det viste sig, at der blev rigeligt stof til en ny bog.

Også i bind II veksler artikler, der henter deres stof fra arkiver og andre historiske kilder, med erindringer, skrevet af den ældre generation. Det er to forskellige måder at belyse historiske emner på. De trykte eller skrevne kilder, fx protokoller, kirkebøger, regnskaber og cirkulærer, har deres styrke i nøjagtige oplysninger om navne, tidspunkter, ordlyden af love m.m. Erindringerne giver et mere farverigt billede af den tid, de skildrer, og får ofte de små ting med, der får steder og personer til at stå lyslevende for læseren.

Det er glædeligt, at skribenterne har haft overskud til at dele deres historiske viden med andre gennem denne bog, og de og redaktionsudvalget skal have tak for det udførte arbejde.

Det er mit håb, at nye bind må føje sig til de allerede udkomne, så de mange hvide pletter, der endnu findes på det historiske kort over Oksbøl Sogn efterhånden kan udfyldes.

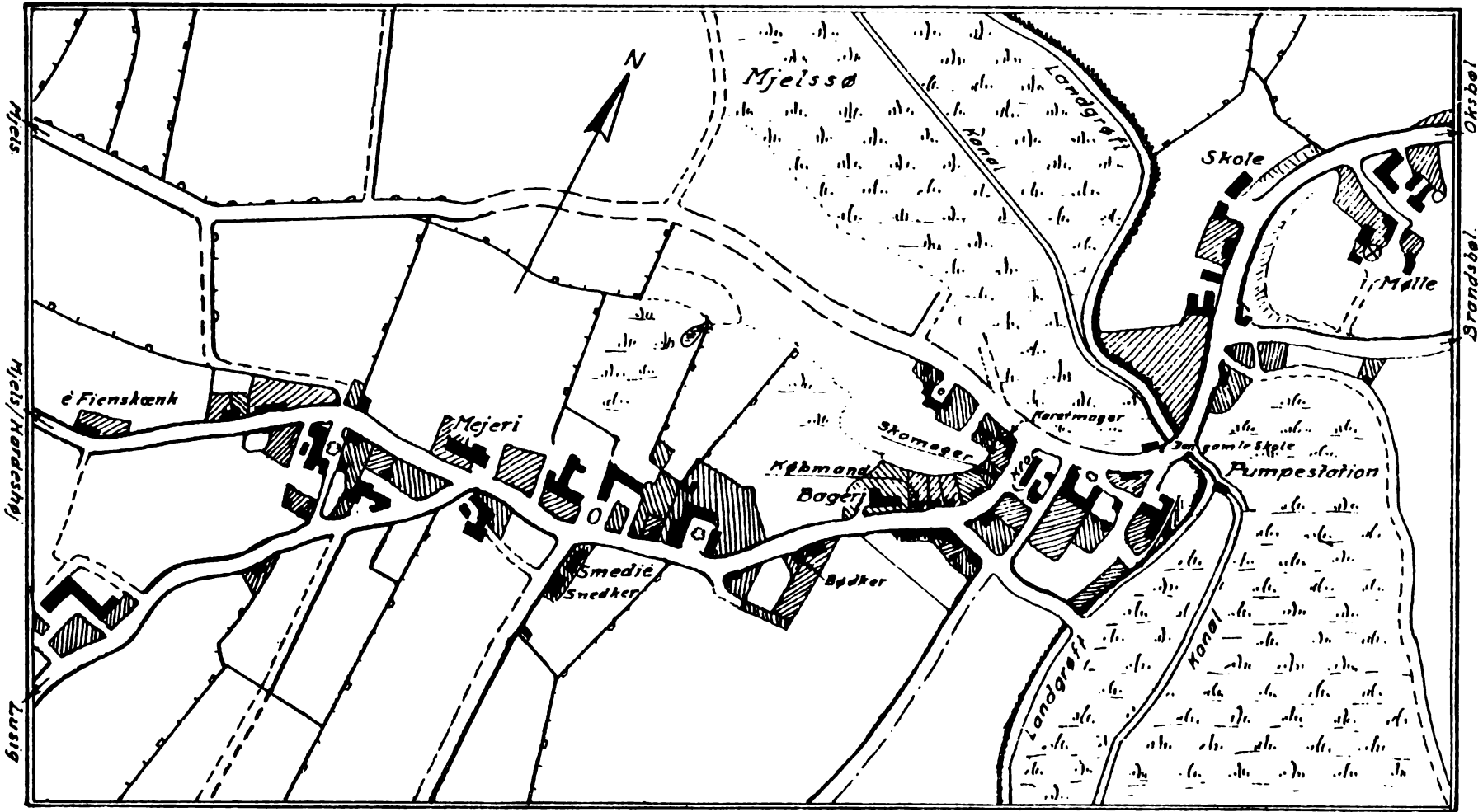
KNUD NIELSEN

Broballe

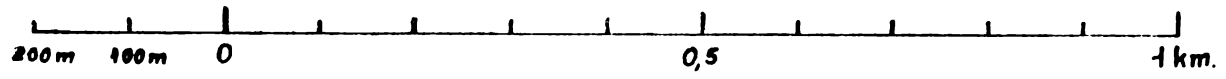
I oldtiden var Als og Oksbøl Sogn tæt bebygget. Herom vidner mange oldtidsfund. Nord for Næsvejen til Mjels fandt man ved vejarbejdet flere urnebegravelser. Desværre tog man sig ikke tid til nærmere undersøgelse, derfor er kun et stykke af en krukke bevaret hos Jørgen Nicolajsen. Nord for vor have har der ligget en tingplads. Fra dette sted kan man ved midsommer se solen gå ned i dalen mellem de to høje på Bøgebjerget. I haven står en skålsten, der vidner om hensvundne tider. Navnet Broballe betyder nok by ved en bro. Om der langt tilbage førte en færge eller bro fra Broballe til Oksbøl vides ikke. Men i året 1585 erhvervede Hertug Hans den Yngre Mjelsgaard, og et par år senere lod hertugen dæmningen bygge ved det smalleste sted over søen fra Broballe til Oksbøl.

Broballe ligger i Oksbøl Sogn mellem Oksbøl og Mjels. Broballe er en langstrakt by med huse og gårde hist og her. Igennem byen fører en vej, Spangsmosevej, tidligere "Broballe ga'", med nogle små veje, der går ud fra hovedvejen. Om foråret er Broballe den skønneste by med alle de forårsblomster, der blomstrer langs vejen og i haverne foran husene. Ofte kører bilerne langsomt igennem byen. Det hænder også, at en bil holder, og folk stiger ud, går langs vejen og plukker en buket blomster. For mange år siden tog Dorte Fogt fra Søholm en lille blomst med hjem fra "Kongens Have" i København. Den lille gule erantis har nu bredt sig til hele tæpper af gule blomster. Vintergækker og krokus vokser ind imellem. Det er en fryd at se og til glæde for mange folk.

Broballe Anno 1925

Barndomsminder fra Broballe

D E N   G A M L E   G Å R D

Mit hjem er den gamle trelængede gård midt i byen. Mange minder knytter sig hertil fra gamle dage, som jeg vil fortælle lidt om.

Før 1859 lå her på stedet et firlænget boel med en indkørsel igennem ladeporten ude ved landevejen. I den dansk-svenske krig 1658 plyndrede polakkerne på Als. I Stevning var det særligt slemt. Da rygtet herom nåede Broballe, fik beboerne på boelet travlt med at kaste al slags skrammel og masser af fjer ud ved indkørslen. Polakkerne var især ude efter det fine hjemmevævede dynevår "olmerdug"; det kendte man ikke i Polen; fjer havde de nok af, dem smed de væk. Da de drog forbi her og så, hvordan det så ud ved indkørslen, troede polakkerne, at der allerede var plyndret, og drog forbi, til stor lettelse for beboerne. Herom er der berettet fra slægt til slægt.

På boelet her har der i mange generationer skiftevis været en Peter Hansen eller en Hans Petersen. Da navneskiftet ophørte, blev min far døbt Peter Hansen Petersen. Gamle Peter Hansen og hans hustru, Anne, havde ingen børn. Derfor fik hans brodersøn Nicolaj Petersen fra Tvendalsgaard boelet. Nicolaj Petersen giftede sig 1860 med Anne Marie Jensen fra Steffensens boel, en broderdatter af Peter Hansens hustru, Anne, der også kom fra Steffensens boel. I 300 år har der skiftevis været en Jes Steffensen og en Steffen Jessen på dette boel. Peter Hansen lod det gamle firlængede boel nedrive og byggede den trelængede gård i årene 1859 - 1860 til mine bedsteforældre. Det siges, at huset er det længste stuehus på Als med 21 fag; den østlige del af huset er aftægt. Om laden mod øst sagde folk dengang:

Når den lade bliver fyldt med korn, får vi en god høst. "Voneæ den lai blyve fyld mæ kvan, feæ vi åne å nove." Med disse ord fortalte Jes Johansen mig derom. Mere avlede man ikke dengang.

I året 1891 købte min bedstefar, Nicolaj Petersen, Mjelsgaard til den yngste søn, Jes Hansen Petersen, der giftede sig med Henriette Bock, datter af Johannes Bock, den tidligere ejer af Mjelsgaard. Jes Hansen Petersen solgte Mjelsgaard i 1921, og familien drog sydpå. Den 31. maj 1892 giftede min far, Peter Hansen Petersen, sig med Christine Marie Jensen, datter af Jørgen Jensen og Anne Kathrine, født Bladt, Bjørnemosgaard ved Tandslet, efter 4 års forlovelse. Når far i den tid besøgte sin kæreste, red han hele den lange vej på en hest, en hvid skimmel. Der kørte ingen tog dengang, cykel havde man heller ikke. Far sagde ofte: "Kærligheds gang er aldrig for lang, om så der er 7 mil øve pløje ache."

Nu overtog far ejendommen, 88 td. land, efter sin far. Ifølge kontrakt betalte far 12.000 mark og følgende aftægtsafgift: Fri bolig og benyttelse af 2 fag af den østlige lade til brændsel, benyttelse af køkkenhaven foran aftægtsboligen mod nord og frugthaven i den østlige del af haven. I naturalier leveres: 3 td. rug, 1 td. hvede, 3 td. byg, 1½ td. boghvede, 1 td. malt, 2 skæpper kogearter, 3 td. kartofler, 3 pund humle, 64 pund hør, 1 gris (200 pund), 28 pund oksekød, 1. februar ½ kalv, 1. april ½ kalv, om efteråret 1 godt lam. 6 læs brænde i laden, 3.000 pund kul. Ugentlig levering: 1½ kg smør, 10 æg fra 1. april til 1. oktober og 5 æg fra 1. oktober til 1. april. Daglig levering til aftægt eller til mejeriet: 8 l mælk fra 1. maj til 1. oktober og 4 l mælk fra 1. oktober til 1. maj. - Til haven leveres 2 læs grus, sand til gulvene, rent vand, fri brødbagning, fri vask, fri befordring med heste og vogn. Ved sygdom og alderdom en kristelig pleje og opvartning. Den årlige værdi af disse forpligtelser ansættes til 700 mark.

Mine forældre havde fire døtre: Anne Kathrine, født den 8. april 1893, Marie (mini), født den 16. september 1895, Nicoline, født den 28. april 1900, Erna Christine, født den 15. juni 1908.

Den 1. april 1941 afstod min far gården til mig. Jeg ejede den indtil Nicolines datter, Helga, og hendes mand, August Hoeck, overtog gården den 1. august 1968. Hermed slutter beretningen om en gammel slægt i Broballe.

F O L K E N E P Å G Å R D E N

I gamle dage blev folk længe i deres arbejdsplads. De sagde "vi og vor" og følte sig medansvarlige, så alt gik, som det skulle. Bedstemor havde en tro pige i 6 år. Det var Kirstine Jørgensen. Kjesten tjente hos bedstemor fra hun var 17 år til hun var 23 år. Hveranden søndag eftermiddag havde hun fri og gik hjem til sin far og mor, der havde en landejendom ved Kokhøjvej. Som ung havde Kjesten en kæreste; han døde af tuberkulose, så hun blev aldrig gift, men blev syerske, hjalp, hvor der trængtes til hjælp, og vartede op i kroen eller i hjemmene ved festlige lejligheder. Når Kjesten kom, sagde hun altid:

"Det er som å kom hjem". Hun kendte hver eneste krog i hele huset, følte sig som hjemme her og kunne fortælle om dengang, da hun tjente hos mine bedsteforældre og havde et får. Engang fik hendes får tre lam, og bedstefar sagde til karlene: "No skal I væ gui ve Kjestens får å fure godt; hun æ å gui ve vås." Der skulle arbejdes ude og inde hele dagen, om aftenen gik spinderokken. Kjesten sluttede altid sin fortælling om dengang:

Kjesten "Sypigh"

"Vi ho e godt, vi va tefrejs, å vi læ å tøj e ti' mæ." Da bedstemor blev enke, turde hun ikke sove alene i aftægten. Kjesten sov hos hende i 6 år, indtil bedstemor døde. Om dagen gik Kjesten ud i forskellige hjem og syede. I vor familie har hun syet til 4 generationer; det har hun nok gjort flere steder. Kjesten syede fra morgen til aften for 2 kroner. Engang kom hun og sagde lidt genert: "Æ æ jo stechen, no tøj æ 2½ krone o e dau." Kjesten var en stor børneven, hjælpsom, flittig og venlig, afholdt af alle dem, der kendte hende.

Far havde en dygtig karl, Jes Johansen, der blev hos os i 7 år og var os en tro ven, sålænge han levede. Han ejede den nu nedlagte gård "Mosevang". Far havde også en daglejer, Friedrich Woltse, der tjente hos os i 25 år. Han boede i et stråttækt hus neden for Kokhøjvej. Friedrich var tro som guld og præcis som

et urværk året rundt. Den 2. februar, når arbejdsdagen blev længere, kom han præcis klokken 4 til brød med en snaps til, og klokken 7 gav det fra den dag grød og mælk; det måltid hed "nare". Om sommeren, når der var ophøstet, stod Friedrich og karlene foran huset, strøg leen og truede med at slå grønkålen af. Men så hentede mor i en fart snapseflasken. De fik snaps, og kålen blev reddet. Friedrichs kone hed Stine og var født Nissen. Hun kaldtes "e bidronning". Stine stod for biavlerforeningen, fik bidronninger fra Italien og havde meget forstand på dette område. Omkring huset på skråningen mod syd groede mange blomster. På en skråning ved Bundsø, lidt fra huset, havde Stine en bigård med mange bistader og med mange blomster til bierne. Som indhegning havde Friedrich lavet et risgærde, "en geært goa". Det forstod han som ingen anden. Stine lavede mjød af honning. Når damptørskeværket kom, stod Stine på maskinen og lagde negene i maskinen. Stine hjalp også til ved storvask og ved slagtning. Hun rensede tarme og pustede blæren af grisen op. Den fik jeg, og når den var godt tør, lavede mor en rummelpot til mig.

Ami's hus

A M I

Ami boede i det lille stråttækte hus over for vor have på den anden side af vejen. Jeg gik over til Ami hver dag - også med "e rummelpot". Hun sad ved vinduet og kartede og spandt uld eller strikkede. Hun fortalte de dejligste eventyr og historier. Ami passede huset og mig, når den øvrige familie tog til byen; sommetider sov jeg også hos Ami. Jeg husker kagekassen, der hang ved en bjælke ved loftet foran kakkelovnen. Der var brunt sukker og kaffestænger i. Det fik jeg sommetider, eller et stegt æble. Ami og jeg samlede træ i vor have til hendes kakkelovn. Når høsten var overstået, gik jeg med Ami ud og samlede hvede til hønsene. Jeg fik et lille hjemmevævet høst-

forklæde for og en pose om livet til kornet. Ami tog mig med til sin veninde, Lina Hellesøe, i Oksbøl. Hun tog mig med i toget fra Oksbøl til Nordborg, hvor vi besøgte hendes familie. Når toget kørte over "Gammeldam", skulle jeg se ud af vinduet; hun lukkede øjnene imens. Jeg skulle sige til, når toget kørte over der. Så sagde Ami altid: "Gud ske lov, vi kom godt øve".

Ami

Ved tordenvejr kom Ami og bankede på vinduet: "Pede, de æ tårn!" Nu skulle vi alle op og i pænt tøj og faste sko. Ami havde søndagskjole på, og sine papirer og kostbarheder havde hun med i en stor cigarkasse med et tærklæde bundet udenom. Vi sad alle i havestuen, hvor der gik en dør ud mod nord i haven; et lys brændte. Der var ingen elektrisk lys dengang, og alle bygninger havde stråtag. Vi var bange. - Ja, Ami hørte med til huset her, var altid hjælpsom og en stor børneven. Den kære Ami glemmer vi aldrig.

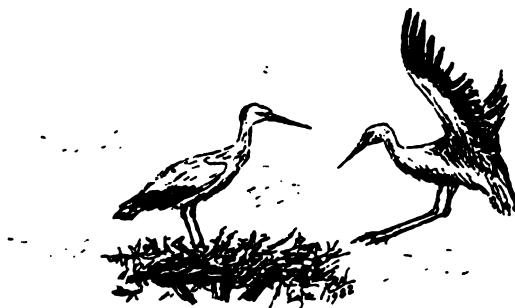
S T O R K E N E

På vort stråttækte stuehus havde vi en storkerede. I 1913 kom der fast tag på huset, og reden blev smidt ned. Det var et helt læs af tjørn, kvas og halm. På kostalden satte far nu et vognhjul op med nogle stokke omkring, der holdt hjulet. Om foråret byggede storkene en ny rede på vognhjulet, hvori de havde unger hvert år. Storke kom fra de sydlige lande omkring 1. april eller lidt senere. Dog 1. april råbte en eller anden altid i huset: "E stork æ kommen, e stork æ kommen!" Alle, der hørte det, løb ud for at hilse på storke - men så lød det: "April, april!" Et par dage senere stod fatter stork virkelig på reden og knebrede, og vi hilste med glæde på ham. En uges tid efter ankom mutter stork. De stod begge ved reden, bukkede for hinanden og knebrede af bare gensynsglæde; vi børn sang:

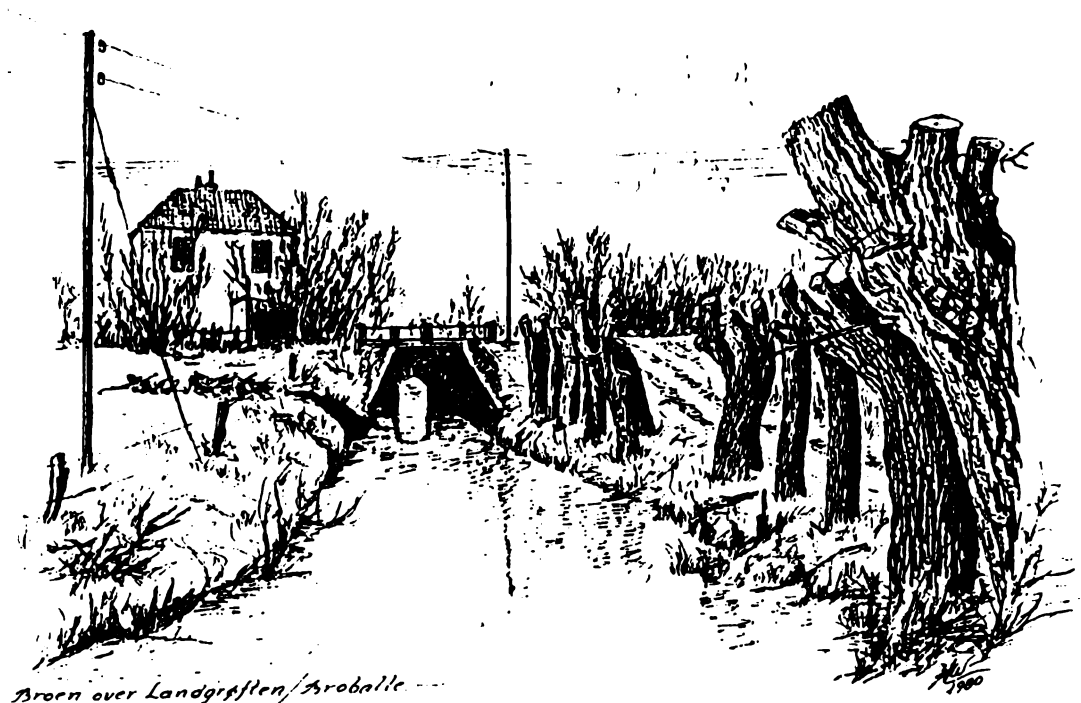
"Storke, storke stænge,
hvor hæ do væt så længe?
Ud i grønne enge,
dæ va piche å drenge,
dæ va piche dæ spåndt guld
dæ va drenge dæ kyt bul,
dæ va godt at være."

Nu skulle storkene forsvare reden mod andre storke. Der fandt luftkamp sted. Derefter blev reden gjort i stand, storkene kom flyvende med tjørn, "stikker", halm og græs i deres næb. Når reden var færdig, lagde mutter stork sig på reden og rugede i 4 uger. Når ungerne var udruget, fløj storkene hele dagen efter føde til dem. De fløj ned til Mjels Sø og Bundsø; der fandt de frøer, snoge og andet. Føden gylpede de op i det åbne næb hos ungerne, der havde sorte næb og sorte ben. Jeg husker, hvordan storkene, der engang havde 4 unger, skulle lære dem at flyve. Fatter og mutter stork stod ved hver ende af mønningen på taget. Ungerne balancerede frem og tilbage. Siden lettete de lidt op i luften, fløj over på stuehuset og tilbage i reden igen. Da ungerne blev større, kom de med på længere flyvture ned i mosen nord for gården, ned i søområdet efter føde. Til sidst fløj de højt op mod himlen. Om efteråret fløj alle storke bort, langt bort til de varme lande. Omkring 1925 boede der kun en gammel stork på reden i flere år om sommeren.

Før i tiden fandtes der flere storke i byen, men efter dræningen af søområdet her omkring, var der ikke føde nok til dem. Som små børn troede vi på storke, der hentede de små børn i en dam. Sikken glæde jeg havde som barn ved at iagttage storke og deres liv i reden på taget.

Da søområdet blev afvandet og landgrøften gravet, skulle der bygges en stenbro over landgrøften. Herom beretter Jørgen Nicolajsen følgende:

Broen over Landgrøften/Broballe.

"Lidt om brobyggeren Poul Peder, der byggede broen over landgrøften på den tids hovedvej fra Broballe til Oksbøl. Gode råd var dyre, da broen skulle bygges. Poul Peder sad i kascotten i Nordborg, og hvem andre kunne bygge broen end han. Bønderne i Broballe blev da enige om at få ham ud af kascotten, og de drog i samlet trop til Nordborg og fik ham fri. Poul Peder var nemlig stenslager og brobygger. Han byggede så broen som et mesterværk. Da søinteressentskabet i 1943 fik søen bedre afvandt og istandsat, var broen det eneste, der var i orden endnu, og den står den dag i dag. Broen er bygget før århundredskiftet, og som dreng har jeg kendt Poul Peder, der da var en gammel mand. (Jeg er født den 13. januar 1895)."

B R O B A L L E   M Ø L L E

En fornøjelse var det for mig som lille pige, når jeg fik lov at køre med min far til mølle. Nogle store sække blev læsset på den gule fjedervogn, "e fivun", og så gik det ned gennem Broballe gade, forbi Søholm over Poul Peders bro ved landgrøften, langs dæmningen, op ad "e hålvej". Her lå gartner Hulvejs store have. Hans hus var på venstre side i Oksbøl, men hans mødding lå overfor på højre side af vejen i Broballe. "E hålvej" havde høje skrænter, hvor der voksede slåen, hvidtjørn og masser af æbleroser, der duftede herligt. På toppen af "e møll' bjerre" lå Broballe Mølle, der er brændt nu. Herfra var den skønneste udsigt over et rigtigt alsisk landskab.

Meget har forandret sig i tidens løb i Broballe, der dengang var et lille, sundt samfund af jævne, venlige mennesker, der var opdraget i gudsfrygt, nøjsomhed og sparsommelighed. Alle kendte hinanden og delte glæde og sorg med hinanden. Siden min barndom er der sket store forandringer i Broballe.

H J U L M A G E R   M A D S   T O N E S E N

boede ved siden af skomager Kock. Hos hjulmageren lugtede det dejligt af træ. Det var spændende at se, hvordan et vognhjul blev til. Jeg husker hans kone, Anna. Hun sad i stalden og malkede køerne. Jeg kom som lille pige med en kattekilling i forklædet til hende.

I gamle dage havde de fleste håndværkere en mark, hvor der græssede to - tre køer, og måske et stykke med korn. De gamle navne på markerne er tildels bevaret: Smedebjerg, Skomagerhave, Hjulland, Skrædderskov.

Mange burde endnu nævnes fra dengang, såsom den gamle tækkemand Chresten Jensen og bygmester Hans Schlichting, der også var sognerådsformand, og hans søn, Henrik Schlichting, der restaurerede og lavede fine møbler. Også langt tilbage i tiden murer Gustav Nielsen og hans kone, Anne, der gik langs vejen og vogtede et par får.

F R E D E R I K   H A U E

Mine søstre fortalte ofte om skrædderen, Frederik Haue, der kom trækkende med en lille gul vogn, hvori symaskinen stod. Han syede mandfolketøj af det gode hjemmevævede stof "vajmol". Det var næsten uopslideligt og holdt så længe, at skrædderen endevendte en klædning, så indersiden kom udefter, og tøjet blev som nyt igen. Børnene hørte med begejstring Frederik Haue fortælle historier, især spøgelseshistorier, gåder og rim. Dem husker de den dag i dag.

Over for Broballe Kro, nu Brugsen, boede skomager Kock og hans kone, Lisbeth. I kælderen til huset fandtes beholdere, hvori skomageren garvede læder. Han var ikke alene skomager, men også "klog mand", der forstod noget om homøopati. På væggen i værkstedet hang et større medicinskab med homøopatisk medicin fra Schwabe i Leipzig. Når folk dengang fejlede lidt, gik de ikke straks til lægen, men til skomager Kock. Jeg kan endnu se ham for mig - med briller på næsen, tage den store bog om homøopati frem og læse i bogen, når man fortalte ham, hvordan man havde det. Havde folk bylder, hentede de et "pechplaster" hos skomageren. Med homøopati og "pechplaster" er mangen en blevet kureret.

Skomageren gik på jagt; far fortalte, at han havde trækul i støvlerne, når han var på grævlingejagt. Man sagde, at grævlingen bed i benet indtil knoglerne knasede. Skomageren havde også den første "vældepede", en slags cykel med et mægtigt stort og et lille hjul.

Skomager Kock og Lisbeth havde dygtige børn, der arbejdede sig frem til store forretninger, I. H. Kock i Sønderborg, der også blev borgmester i byen. Peter Kock havde bageri og café i Sønderborg. Christian Kock ejede en forretning i Kiel. To ugifte døtre, Marie og Sophie var i mange år i fine herskabshuse; senere levede de i deres gamle hjem til de døde; to intelligente, interesse-rede gamle damer.

D E N   L I L L E   B U T I K

Ved siden af bageren lå den lille købmandsforretning, som Carl og Trine Lars ejede. Jeg husker som barn, de havde et eger i et bur. Der findes ingen eger på Als, så vi børn glædede os over det lille dyr. Senere købte Carl Simonsen, en bror til

smed Simonsen, forretningen. Efter nogle år solgte han den til Niels Lausten, der med flid og dygtighed oparbejdede den lille butik til en større landhandel. Nu er den lille butik nedlagt.

En datter af Carl og Trine Lars giftede sig med skrædder Pors. De havde et hus vest for mejeriet. Hanna med det glade smil og gode humør lever nu i Odense, langt over 90 år gammel. Hun har stadig mange venner i Broballe.

B A G E R E N

Løngere-nede ad vejen lå bageriet, der tilhørte Hans Nicolajsen, en dygtig bager. Hans søster, Anna, passede hus og butik for ham. Anna Klåisen, lille og yndig, løb altid i småtrav. Hun havde nok at se til. Klåisen, som bageren blev kaldt, bagte "5-pennings kache", som flødekager kaldtes. Desuden bagtes brød, rundstykker, kringler, kaffestænger og meget andet.

Hver uge gik der en kagekone fra hus til hus med to store kurve i en bæredragt og solgte tvebakker, kaffestænger og andet. Til fastelavn kom der flere kagekoner med "hedviche" og "fastelavnspomle". Fødtes der et barn, fik bageren travlt med at bage svesketærter og lagkager; dem tog konerne med i barselsvisit.

Klåisen havde en særlig skuffe i bageriet med kagekrummer. Når vi børn kom fra skole, fik vi lov til at tømme "e skoflåt mæ smålle". Før jul bagte de fleste folk i byen deres småkager i den store ovn hos bageren; ovnen bagte jævnt og bedre end "e skåsten", der blev fyret med brændsel.

Bødkerens hus

B Ø D K E R E N

Jeg kan stadig høre hammerslaget i værkstedet fra den tidlige morgenstund til aften. Naboen, Chresten Christensen, havde travlt med at lave vaskebaljer, salttrug og især smørdritler til mejeriet. Hver morgen stod der smørdritler ude ved vejen. Dem tog mælkevognen med op til mejeriet. Ved siden af værkstedet stod der en røgeovn, hvor mange folk fik røget skinker, flæsk og pølser. Fra 1920 til 1947, hvor han døde, havde Chresten Christensen en afdeling af Folkebanken i Nordborg. Folk fra hele sognet kom og fik deres pengesager ordnet. Bøgerne førtes udførligt. Hver post blev nøjagtigt bogført i bankbogen; det var en god ting. Chresten og hans kone, Anmai, glemmer vi aldrig, vore flittige, rettænkende, gode naboer. Om søndagen gik Chresten på jagt; min far og Chresten snakkede altid om deres jagtoplevelser, hvad de begge gik højt op i.

S M E D J E N

Ved vejen til Broballemark ligger smedjen. Før i tiden lød der hammerslag hele dagen, og ilden blussede op i essen, når jernet skulle opvarmes og bearbejdes på ambolten. Her kom bønderne eller deres karle med hestene, når de skulle skoos.

Smedjen var året rundt landsbyens samlingssted for udveksling af fortællinger og oplevelser. Der blev snakket om vind og vejr, om arbejdet i marken og i stalden og om begivenheder i by og på land.

Af smede i Broballe husker jeg gamle smed Simonsen. Efter ham fulgte hans søn, Chresten Simonsen, der senere købte et lille landbrug med "Fienskænk". Ejendommen ligger ved vejen til Hardehøj. Dens nuværende ejer, Peter Sørensen, har genopbygget den efter en brand for nogle år siden.

Den 1. marts 1923 kom der en ny smed til Broballe. Det var Peter Rasmussen og hans kone, Ingeborg. De kom fra Egen. Peter havde nogle år arbejdet som svend hos sin onkel i Guderup.

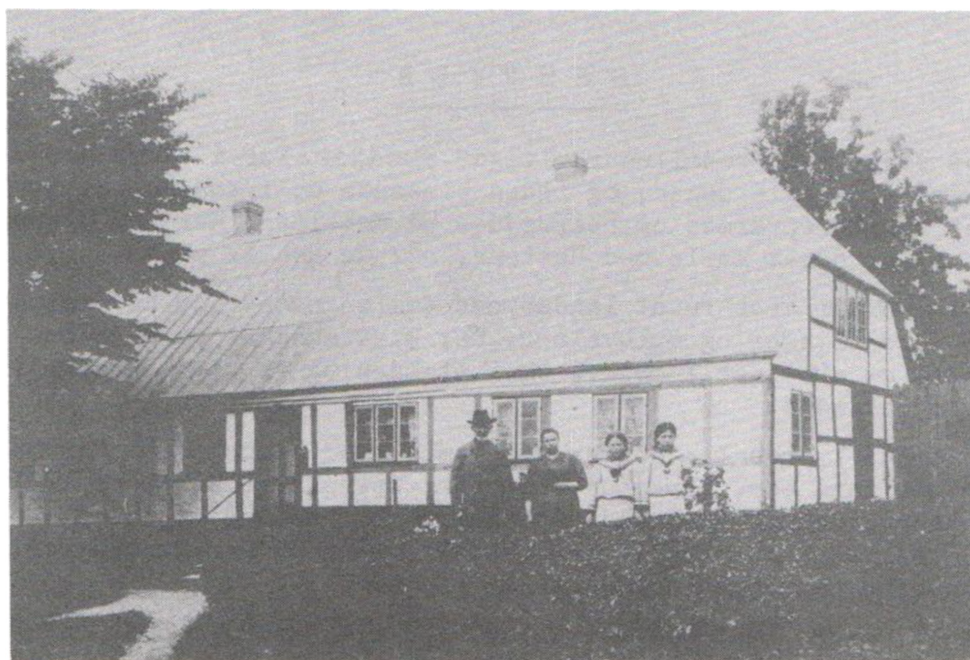
Efter 20 års virke i Broballe, nærmere betegnet til den 24. marts 1943, satte Peters alt for tidlige død en stopper for hans gerning. Han var født den 13. marts 1894, altså blev han kun 49 år. Hans kone, Ingeborg, der var født den 8. juli 1894, levede endnu i mange år og døde den 7. marts 1975.

Efter Peter Rasmussens død gik smedjen i stå, indtil november 1946, hvor vor nuværende smed, Peter Dall og hans kone Martha overtog og videreførte smedjen.

A N S T I N S   D R Ø M

Der, hvor nu fru Kruse's hus ligger, Spangsmosevej 17, lå tidligere et langt bindingsværkshus. Her boede Peder Snedker, som vi kaldte ham, af den gode grund, at han var snedker. Hans kone hed Anstin. De havde en søn, Peder, der var styrmand.

En dag kom hans mor, Anstin, hen til min bedstemor, Anmai Niclâis, som de kaldte hende. De sad og snakkede om, at Peder snart skulle komme hjem på orlov. Bedstemor sagde: "Glæder du dig ikke over, at Peder snart kommer hjem?" - "Bare han kommer", svarede Anstin, "jeg vågnede sidste nat klokken 2 og hørte ham råbe: "Mor, mor, hjælp mig!" Senere kom det sørgelige budskab, at Peder var druknet samme nat, som hans mor hørte ham råbe om hjælp.

Anstin og Peder Snedker's hus

F R A   H E R T U G E N S   T I D

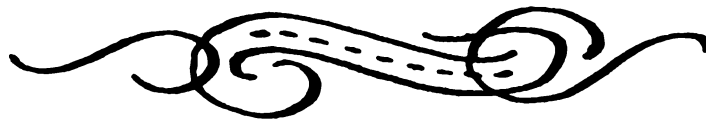
Far fortalte, at hertugen hvert år kom på jagt her. Dagen i forvejen kom jægeren med hertugens hunde. De blev lukket inde i Steffens lade, en bindingsværkslade, der lå ved Lusigvej. Lidt længere henne ad vejen ligger et gammelt hus, vi stadig kalder "e Jærggård". Her boede hertugens jæger, der skulle holde opsyn med jagten og passe på krybskytterne her på egnen.

Om sommeren kørte folk tidligt om morgenen ud i marken for at malke køerne. De skulle skynde sig for at være hjemme med mælken, før mælkevognen kom forbi og tog mælken med til mejeriet. Der kørte mælkevogn fra hele sognet; de kørte til bestemte tider hele formiddagen, tog den nymalkede mælk med og kom senere med skummet og syrnet mælk. Mælkespandene med leverandørernes nummer blev afleveret på mælkebukken, der stod ude ved vejen foran hver ejendom. På mælkebukken sad folk sommetider og fik en snak, børnene levede der, og om aftenen mødtes de unge fra byen ved "é mjølkbuk". På mælkevognene med heste for stod der altid en del kurve og små spande. Mælkekuskene havde ærinder med for folk, der boede langvejs fra mejeriet, fra købmand, bager og andet. Til mejeriet kom mælkekuskene med de sidste nyheder fra sognet. Der blev debatteret og snakket. Jo, Broballe Mejeri var et centrum i sognet!

Fra den tidlige morgenstund skete der noget på Broballe gade. Konerne gik til mejeriet med deres små spande efter mælk til den daglige husholdning og til slagtegrisen, der fandtes i ladden ved næsten hvert hus. Jeg ser dem for mig; de samme koner fulgtes altid ad - i deres ternede eller sribede forklæder og blankpudsede træsko. Af og til stod de stille og drøftede nyhederne.

En gang om måneden fandt der udbetaling sted på mejeriet. Jeg husker, hvor stolt jeg var, da jeg som lille pige måtte hente mejeripenge og fik fars store mejeripung med. Bestyrelsen sad omkring bordet i dagligstuen med mejeribestyreren for bordenden. Der var mange folk i stuen; så råbte en "nummer 7". Det var fars nummer; jeg trådte frem og fik penge og afregningen med hjem. I smørkælderen hentede vi det nykærkede smør og så, hvor mejeristerne pakkede smør i dritler til forsendelse.

Engang om året mødtes alle leverandører til fest, "te mejeribal"; for mange nok årets store begivenhed med musik, sang, dans og morskab. Det gik lystigt til, især når det udbetalte overskud var godt. Der råbtes hurra for mejeristerne, kuskene og for konerne, der hele året vaskede spandene. Jo, det var festligt!

Vo æ di bløvn di mænne Oa,
 æ tøs, de va da føst e Goa.
 Æ gik å læjd o Braballe Gae,
 de ku en dengang uen Fae.
 Få vi ho alle sjet en Biel,
 vi læjd i Rue, lav æ va lill.
 Nov Dræenge i e Nabolav,
 dem læjd æ mæ, å de va Sjøv.
 Vi læjd i e Såen, læjd pibbes væk,
 læjd tik, spil Kuel å sprang øve Stræk.
 Svæn krum Øre, læjd blinde Buk,
 vo bue Modde Mari, å Enkepar herut.
 Vi gik deæ o e Gae å læjd,
 vi kyt en Bull øve e Hus så højt.
 Kyt Pott mæ 3 - 4 Bull a e Gang,
 e Ti den bløv vās alle lang.
 Gik nie te e Låndgrøvt få å fisk,
 læjd Hest, så ga de ov e Pisk.
 Vi rie te Rings, ja I må true,
 råft: "Høje", "lave", - - - som di stue.
 Vi klatre højt op i et Tre,
 må sæj, æ røvne tit min Klæe.
 Sprang Buk, spil Vip, stak Knyv, slov Trill,
 de læjd vi, dengang æ va lill.
 Om Vinde rysse vi o Slæj,
 o et Bjerre hælle langs e Vej.
 O Strisko løef vi, dradde i,
 vi ku jo it åvvint e Ti.
 Mæ Pighe læjd æ ov å te,
 å te Pighegild æ gjæn vil mæ.
 Te Havs å bæj gik vi om Somme,
 praght Jåbæ o Stroj å plågge Blomme.
 No må æ hol op, den blyve få lang,
 e Historie om - "De va engang".

ERNA

Braballe Gae

Mjels Sangforening

Har en sådan eksisteret, vil en og anden nok spørge. Ja, det har den. Og takket være afdøde gartner Chr. H. Hansens optegnelser, kan følgende berettes om sangforeningens virke fra Genforeningen og to årtier frem.

Tanken om oprettelse af en sangforening i Mjels går helt tilbage til tiden omkring århundredskiftet. På denne tid var cyklen ved at blive ret almindelig, og da man også i Mjels fulgte med tiden på det område, fandt man det ganske naturligt, at danne en "Hjulriderforening"! Det var jo efter den tids forhold en betydelig udvikling på det trafikale område, hvilket fremgår af, at man for at kunne få lov til at benytte dette moderne transportmiddel måtte være i besiddelse af et lovbehaftet "Hjulriderkort" (Radfahrkarte).

Mjels Hjulriderforening havde dog mere karakter af en selskabelig forening, i hvilken man foretog udflugter på "Hjul" og med efterfølgende selskabeligt samvær; og det var ved disse samvær, når stemningen var god (punchen kostede: 7 for en mark) og der blev sunget flittigt af den blå sangbog, at tanken om at oprette en sangforening opstod.

Dog, tanken måtte altid skrinlægges, da man manglede en dirigent. Men efter Genforeningen kommer tanken om at få dannet et sangkor atter frem og bliver drøftet mand og mand imellem ved aftenselskaberne, og hvor man ellers kom sammen, og man følte, at der var stor interesse for at få oprettet en sangforening; nu også stærkt underbygget af den stemning, som Genforeningen havde medført.

Man henvendte sig til lærer Grüne, om han ville påtage sig opgaven som dirigent, hvilket han indvilligede i.

Lærer Grüne, der havde tysk seminarieuddannelse og var udgået fra et tysk hjem, havde med stor opbakning fra den stedlige befolkning påtaget sig lærergerningen ved Mjels skole - også efter Genforeningen. Selv har han lejlighedsvis givet udtryk for, at han ved at gå ind til en dansk skolegerning følte, at det medførte, at han dermed også fuldt ud gik ind for at arbejde for dansk kulturliv. Han kunne ikke være passiv tilskuer. På den måde blev tilbudet som dirigent for sangkoret indledningen til hans senere indsats for det kulturelle liv indenfor sognet.

Det første, man foretog sig, da man havde sikret sig en dirigent var, at indkalde til et møde for at se, om tanken kunne virkeliggøres. Dette møde blev afholdt på Mjels gamle skole, (den nye blev bygget i 1925) og her blev det besluttet at danne et mandskor. Dirigenten havde ikke mod på at lede et blandet kor, og samtlige mødedeltagere lod sig tegne som aktive sangere. En bestyrelse, bestående af 2 medlemmer, blev valgt. Smedemester Jens Christensen, der havde været den drivende kraft i arbejdet for foreningens oprettelse, blev formand. Kasserer blev Jørgen Grau. Foreningens navn blev MJELS SANGFORENING. Medlemsbidrag 2 kr. pr. medlem. Man inddelte også straks de fremmødte på de forskellige stemmer:

I TENOR

Jørgen Grau
Chr. Krogh
Jens Rasmussen
Andr. Thomsen

I BAS

Chr. Christensen
Jens Christensen
Peter Petersen

Lærer Grüne

II TENOR

Jens Keldorff
Chr. Christensen
Chr. Iversen

II BAS

Chr. Schmidt
Chr. H. Hansen
Hans Rehhoff
Jacob Petersen
Chr. Madsen

Øvelsesaftener blev bestemt til hver tirsdag aften fra kl. 8 - 10. Disse blev strengt overholdt; der blev ikke budt til aftengilder denne aften. Der blev ikke serveret eller nydt noget på sangafterne, der afholdtes i et klasseværelse på "Den store Skole", men der var dog afsat et kvarters tid midt på aftenen, hvor piben kom frem, og hvor der så også kunne fortælles en lille historie, og hvor de ugentlige lokale nyheder kunne drøftes.

Efterhånden blev forskellige sangbøger og hefter anskaffet, bl.a. Studentersangforeningens "Flerstemmige Sange for Mandsstemmer" og Mortensens "100 flerstemmige sange for mandskor", og af denne sidstnævnte startede koret med "Stille lyder i mit Bryst", "Jeg har båret Lærkens Vinge", "Vort Land vort Land", "Jyden han er stærk og sejt" med flere.

Foreningens første sammenkomst og dermed sangkorets første offentlige optræden fandt sted på Hardeshøj Kro tredje pinsedag 1921, og her blev forannævnte sange sunget. Der var mødt et talrigt publikum. En indsamling til hjælp og indkøb af sangbøger gav 32 kr.

Den 5. december 1921 afholdt foreningen sit første lottospil på Hardeshøj; for overskudet købte man en harmonika.

Den 2. april 1922 medvirkede sangkoret ved afsløringshøjtideligheden af mindestenen for sognets faldne i krigen 1914 - 18. Tavlen var indsat i muren på vestsiden af våbenhuset ved Oksbøl Kirke. (I året 1980 er tavlen flyttet ind i våbenhuset). Ved denne højtidelighed sang koret "Lyksalig, lyksalig" og "Slumrer sødt i Slesvigs Jord"; ved samme lejlighed blev der også sunget et vers i tilknytning til sidstnævnte og skrevet af professor Jacob Nielsen. Verset lyder:

Andantino. J. P. E. Hartmann.

dolce

Tak fordi I stod paa Vagt
eders Offer vil vi tage.
Nu har Kærlighedens Magt
bragt os Land og Folk tilbage.
Og vi sender Takken til
Gud som hørte vore Bønner,
men vi ogsaa takke vil
Sønderjyllands faldne Sønner.

Sommeren igennem lærtes nye sange og disse blev sunget ved en kammeratlig sammenkomst på Hardeshøj Kro. Sangerne var indbudt af daværende ejer af kroen, Andreas Thomsen, i anledning af hans 50 års fødselsdag den 12. november 1922. Af optegnelserne i sangforeningens protokol ses, at man ikke har forsømt nogen lejligh-

hed til at samles i et festligt lag, når en sådan bød sig. Således har sangkoret også været til stede ved Jørgen Graus og Jens Keldorffs 50 års fødselsdage. Dette var i 1923; men også i de følgende år har man været gæst ved flere runde fødselsdage.

Af de årlige, faste arrangementer kan nævnes lottospil og juletræsfest for børnene. Lottospil afholdtes først i december måned og overskudet herfra gik til juletræsfesten og andre formål. Et af disse formål var at samle midler til anskaffelse af et klaver, som skulle stå i skolen, så det kunne benyttes i børnenes sangtimer og til sangkorets øvelsestimer. Også et lysbilledapparat stod på ønskesedlen, og også her ydede sangkoret sit bidrag sammen med beboerne. På den måde blev der snart råd til køb af apparatet.

Som antydnet i indledningen til denne artikel var lærer Grüne ikke indstillet på en passiv indstilling til vort sogns kulturelle liv, og snart tog han initiativet til afholdelse af møder i den i 1925 byggede nye skole. Før samledes man til lysbilledfremvisning, hovedsagelig serier af almen kulturel art, især naturskildringer, og i tilknytning hertil oplysninger om befolkningens levevis i de egne, som billederne viste.

Men ellers forløb sangforeningens virke på ret traditionel vis fra år til år. De sædvanlige sangaftener, som allerede nævnt lottospil, børnenes juletræsfest og nytårsfest for foreningens medlemmer. Afvigelser fra denne faste rytme skete dog engang imellem, når der som nævnt indtraf en ruhd fødselsdag blandt sangerne, men også ved et guldbryllup hos Johan og Karen Rasmussen, Hardeshøj, var sangerne gæst og glædede brudeparret med flere sange.

Den 1. april 1936 havde lærer Grüne været lærer ved Mjels Skole i 25 år, og dette jubilæum blev markeret ved en sammenkomst på Mjels Kro, indbudt af sangforeningen. Ved denne lejlighed havde flere ordet for at takke Grüne for hans store arbejde med sangkoret og for, hvad han ellers ofrede tid og kræfter på, til gavn for egnsfællesskabet. Som synligt bevis overrakte lærer Grüne en gave som anerkendelse. Det var en vellykket aften, med taler, sang - og mange deltagere.

I de forløbne år fra starten i 1921 er der foruden de i indledningen nævnte sangere kommet adskillige nye til. Nævnes kan således Hans Nielsen, Fritz Bruhn, Hans Rasmussen, Hans Grau, Christian Rix, Frederik Christensen, Nicolaus Marquardsen, Christian Simonsen, Peter Feldstedt, Peter Grau, Hans Jansen, Jens Nørrelykke, Johannes Schmidt, Laurits Rasmussen, Hans Grau, Broballe, Mathias Petersen, Broballe, Chr. Christiansen, Broballe, Hans Eriksen, Christian Johannsen og Jørgen Mortensen.

Der er dog også med årene døde flere af sangerne, der var med fra starten; og i hvert tilfælde har sangforeningen hædret deres minde med en signeret krans til deres bære.

Som det fremgår af forannævnte navne blev sangkoret med årene ret stort og i takt med denne tilgang af nye sangere steg sangkorets selvtillid, så man efter indbydelse fra andre velkendte sangkor på Als turde deltage i fælles sangstævner. Således har Mjels Sangkor i årenes løb deltaget i stævner i Nordborg, Frydendal og Sønderborg. Men også med sangkor på den anden side af Alssund dystede man, idet Ullerup Sangkor til sin 60 års dag i marts 1931

indbød Mjels-sangerne til festen. Denne indbydelse blev senere gengældt med en indbydelse til Ullerup-sangerne til festligt samvær på Hardeshøj.

Ifølge sangforeningens protokol kunne man som overskrift over sangkorets program for 1934 passende sætte: "Ej blot til Lyst". Man havde i Oksbøl sogn gennem flere år under forskellige former indsamlet midler til anskaffelse af et nyt orgel til Oksbøl Kirke. Denne opgave gik sangforeningen aktivt ind for, idet man planlagde en kirkekoncert med det formål at støtte denne indsamling. Koncerten blev afholdt i Oksbøl Kirke søndag eftermiddag den 30. april 1934. Under ledsagelse af Nordborg Musikforening sang koret værket: Viborg Domkirke, og flere andre til lejligheden passende sange. Kirken var tæt besat med tilhørere og økonomisk gav det et pænt resultat.

Foruden de hidtil nævnte sammenkomster, sangstævner og andre aktiviteter, bl.a. afbrænding af St. Hans-blus ved Mjelsvig, hvor sangkoret også medvirkede med flere sange, arrangerede sangforeningen en sejltur med fjorddamperen "Als" til Varnæs vig. Dette

Mjels sangkor i Nordborg slotspark. Navne side 101.

skete den 7. juli 1939. Gartner Hansen har i sangforeningens dagbog levende fortalt om turen: "Kaffebord og Sang paa Varnæs Hotel og Travetur i Omegnen, alt i alt en meget vellykket tur med stor Deltagelse og i det smukkeste Sommervejr". Og var der ellers en lejlighed, hvor et par sange passede til lejligheden, såsom Genforeningsfest, afstemningsfest, afsløring af Genforeningssten, har sangkoret med sit beskedne bidrag været med til at højne festen.

Den årlige hovedbegivenhed i sangforeningens liv var vel nok nytårsfesten. Her var der en lejlighed, hvor man kunne samles i festligt lag - unge og ældre - Per og Poul - M/K; alle følte sig hjem-

me her. Festen afholdtes naturligvis på Mjels Kro under Maria og Mathias Petersens dygtige og venlige værtsskab. Her var fest og humør - sang og dans, en begivenhed for mange, som kun kom til fest denne ene gang om året. - Sådant er gartner Hansens optegnelser en blanding af alvor og gammen alt efter begivenhedernes gang.

Vi er nu nået til nytår 1938 og tiden deromkring afspejler sig også i dagbogen. Urolighederne ude i verden kaster skygger ind over vort land, og vore sind og tanker påvirkes deraf. Man ser, at ved denne nytårsfest foruden de sædvanlige taler og sange blev fremsagt en monolog, som giver udtryk for verdenssituationen omkring os.

En "olding", forestillende det gamle år, trådte frem på scenen og afleverede følgende "nekrolog" over året 1937:

God Kvæld Godtfolk og munter Fest!
Tilgiv at jeg som selvbudt Gæst
forstyrrer eders Sang og Dans
og Aft'nens Munterhed og Glans.

Tilfældigt jeg som Vandringsmand
trods det jeg staar paa Gravens Rand
kom her forbi og hørte Sang
med Julefryd og Juleklang.

Det løste for en Stund mit Sind
af Dødens Favntags dystre Spind
og derfor kom jeg da herind
for i min sidste Stund at se
et Glimt af Livets Lystighed.

Mit Navn I kender alle vel
I skrev det tit i Gry og Kvæld
thi jeg er 1937, Aaret
som Tidens sidste Dragt har baaret.

Jeg kom til Verden ung og stærk
med Mod og Lyst til daadfuldt Værk
med Ungdoms lyse Syn og Sind
for Tidens Gru og Skygger blind.

Men ak! Den Tilstand var kun kort
som Dug for Solen veg den bort
thi Pø om Pø jeg fandt vor Tid
var saare fyldt med Strid og Splid

Jeg kom med Freden i min Favn
men Verden skændte mit Navn
og pletted det med Spaniens Blod
først da jeg Verden ret forstod.

Og siden Japans Nidding-Daad
og Kinas Sønners Smertens Graad
og sammes Døtres Sorg og Savn
alt skrev med Blod sig i mit Navn.

Dog min Erfaring større blev
da disse Ting man paa mig skrev.

Men mere trist og helt forladt
jeg blev da først jeg hørte at
jeg selv var skyld i hele Striden
dens Aarsag siger man er Tiden.

"Det Tiden er som med sig bringer
alt ondt og slet som Livet tvinger".

Ja slig Beskyldning man paaførte
mig denne Sjæl som aldrig rørte
med mindste Finger Verdens Gang
om Graaden flød, om Jubelklang.

Kun Stumper gav jeg - Tid til Gerning
til Livets Ødsel eller Værning.
Gav Tid til Vaar og Sommergrøde
med Høst og Frugter - mangt til Tørre.
Gav ogsaa Kulde, Storm og Slud
da mine Dage ebbet' ud.

Dog, alt jeg hører Klokkeslag
og endt er saa min korte Dag.
Nu ned i Fortids Dyb jeg gaar
paa Trappen staar det nye Aar.
- Saa brug det vel da, nyt det ud,
thi Aaret gaar kun en Gang Bud.

Idet det "gamle år" trækker sig tilbage, lyder klokkeslag og
"det nye år" i en ung piges skikkelse træder frem (1938):

Hørte I Klokkernes klangfulde Lyd
byde mig "Velkommen" i Morgengry?
byde mig "Velkommen" i Aarenes Krans
til Verdens fagre Riger, til Herlighed og Glans.

I Fremtids dybe Mørke fornylig jeg laa,
laa bastet og bundet bag stærke Laas og Slaa;
men saa kom Tidens Herre og løste mine Baand
og førte mig i Livet ud ved sin mægtige Haand.

Her staar jeg da som "Nytaar" med Blomster i Haar
med Tro og Haab til Dagen - og Fuglesang i Vaar.
Jeg har og grund til Glæde og Grund til frejdigt Mod
thi mangan herlig Bejler har ligget for min Fod.

Først bejled' "Troen": Staa mig bi
lad os to slutte Pagt.
Jeg har det trangt i denne Tid
og truet er min gode Magt.

Og "Haabet" kom ogsaa med sin Bøn:
Ak, giv mig bedre Kaar,
Jeg trives ikke rigtigt mer
og svækkes Aar for Aar.

Det samme sagde Kærlighed:
Vil du mig tage med
da skal du styrkes selv derved.

De trende Magter var det, som bejled' til min Hu.
Jeg tog i Favn dem alle og giver dem nu
til hver og én, der søger i Sandhedens Gavn.
Thi mer de har at bringe end blot det smukke Navn

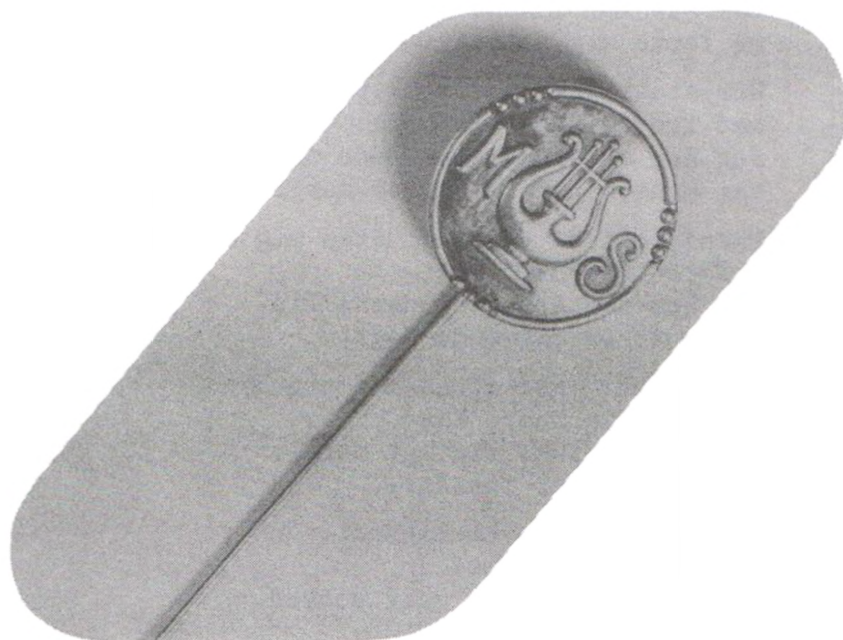
Jeg har "Troen" paa Livets de bærende Kræfter.
Jeg har Haab om en Slægt, der vil bære den frem
og ved Kærlighed sejre, saa Verden herefter
maa finde en Vej, der har Freden i Gam.

Og hermed lægger jeg mit Liv
i eders Haand og beder:
"Giv mig blot, hvad I trænger til
og det skal gives Eder".

Årene går; hvor man ved sangkorets start havde været gæst ved flere sangeres 50 års dag, kunne man nu i fyrrerne komme ud for enkelte 70 års fødselsdage, hvor koret også var tilstede og med sine sange var med til at festliggøre dagen for fødselsdagsbarnet; dog med en anden stab af sangere end dengang.

Men også ydre forandringer i tiden påvirkede korets arbejdsvilkår. Her tænkes først og fremmest på krigen og dennes indvirkning på alle dagliglivets områder, som også kom til at påvirke sangkorets virke.

Der var knaphed på brændsel; der var angsten for overflyvninger, der gjorde, at man ikke turde gå hjemmefra. Begge dele gjorde, at sangforeningens virke efterhånden helt gik i stå under de sidste krigsår. Efter krigen blev der gjort flere forsøg på at få sangforeningen genoplivet; dog uden at det lykkedes. Mange af de tidligere sangere følte sig for gamle til at genoptage sangøvelserne, og der manglede interesse blandt de yngre. Således måtte sangforeningen dele skæbne med så meget af det, der på det national-kulturelle område blev startet efter Genforeningen. Tiden var en anden nu; radioen og senere fjernsynet spredte sind og tanker fra det nære og gjorde folk udadvendte mod "den store verden", som nu kom os så nær. - Udviklingen på godt og ondt.

Man kan så spørge: Har Mjels Sangforening så haft nogen betydning udover dens virke i de to årtier, den var et levende organ i vort lille landsbysamfund. Det vil altid være svært at give et konkret svar herpå. Men på et område har den klart virket positivt. Den har styrket fællesskabsfølelsen indenfor vort lokale område og medvirket til at danne grundlag for den omkring 1930 oprettede Mjels Foredragsforening. Denne forening har med sine foredrags- og sangaftener beriget sine mange mødedeltagere med interessante, oplysende foredrag af vidt forskellig art. Ældre her på egnen mindes endnu disse aftener med glæde.

Man husker endnu tydeligt den flere gange benyttede taler, seminarielærer Eskildsen fra Tønder med sine livfulde, interessante foredrag under titlen: Dansk Grænselære

Også daværende forstander på Tønder Seminarium, Morten Bredsdorff, har været foreningens taler; men ellers var det de mere lokale kræfter, man benyttede, såsom forstander Demuth, Nordborg, overlærer Ravn, Nordborg, pastor Blichfeldt, redaktør Frede Nielsen, Sønderborg, forstander Terkelsen, Danebod m.fl. Foredragsforeningen blev dog under påvirkning af den skærpede grænsepolitiske situation med nazismens fremkomst i Tyskland omdannet - eller omdøbt - til "Dansk Samfund". Denne overtog foredragsforeningens opgaver og fortsatte dennes virksomhed. Men også disse to foreninger: Foredragsforeningen og Dansk Samfund har måttet bukke under for udviklingen.

Blev vi lykkeligere ved denne udvikling? - Hvem tør svare?

Tilbage til sangforeningen. 1962 blev Mjels Skole indrettet til kommunekontor og inventaret fra skolestuerne m.m., deriblandt også sangforeningens aktiver fjernet, og hvad der var af værdi blev solgt og det indkomne beløb blev brugt til opmaling af indskriften på Genforeningsstenen i Mjels. Foreningens sanghefter og bøger blev overgivet Oksbøl Centralskole til opbevaring og her ligger materialet, indtil videre. Måske tiderne engang ændres, så der atter bliver interesse for en sangforening i sognet. I så fald står sangbøger og hefter til rådighed.

Men Mjels Sangforening er gået over i historien.

E Kåstmånd

I gamle dage havde man her på Als en særlig indbyder til en "Kåst", det vil sige et bryllup.

Man valgte en af den nærmeste familie til den store ære at være "Kåstmånd".

En kåstmånd skulle klare indbydelser til et bryllup (Kåst) ca. 14 dage før festen skulle finde sted. Han skulle da ankomme ridende på en hest.

Hans påklædning var noget særligt, altid ens. Lange støvler med blanke sporer på. Hvide bukser, sort trøje med en blomsterbuket i trøjens højre side. Dog, det allerflotteste ved manden var den fine, sorte, høje hat.

Han red da lige til hoveddøren, hvor han bad alle komme frem, der skulle være gæster. Det var ikke tilladt at stige af hesten.

Dernæst læste han remsen, der i Oksbøl sogn lød sådan. - Lidt forskel kunne der være fra sogn til sogn:

God dag, god dag!

Så vil jeg da bestille mit ærinde for jer, som her er forsamlet. Jeg har en hilsen fra (Maren) og hendes kæreste (Hans). Det er vel Eder bekendt, at de for nogen tid siden har holdt trolovelse med hinanden. På næstkommende torsdag den (8.) agter de nu at lade deres æresdag stå, hvortil Gud giver dem sin nåde, lykke og velsignelse.

Jeg er deres venlige bud og begæring til Eder som deres tilforladelige venner, at I på nævnte dag om formiddagen kl. 9 vil indfinde sig i deres bryllupsgård for at pryde deres brudeskarl til kirken og der høre deres corspralation af den ærede ("Provst Fangel").

Og når ceremonien i kirken er forrettet da at følge med til bryllupsgård og der pryde bordet med Eders nærværelse og tage til takke med et måltid mad og en pibe tobak, en dans og alt hvad der kan være.

Og I vil forhale tiden med dem og andre gode venner et par timer eller 9 til glæde og æresbevisning for dem.

Så skulle jeg hilse og sige fra brud og brudgom og deres forældre fra begge sider, om I ville komme til brudeseng på onsdag og tage børnene med.

E kåstmånd måtte ikke stige af hesten, men ride af sted uden at se sig tilbage. Han måtte aldrig sige farvel.

Belønningen bestod af et par lange støvler.

Dette er nedskrevet efter P. Schmidt, Lavensby Mark.

Enwaldts kapel

Restaurering af familien Enwaldts kapel.

Umiddelbart efter at de jordiske rester af Eva Maria og Peter Enwaldt i begyndelsen af juni 1977 var begravet på kirkegården lige uden for den nordlige mur af deres kapel, kontaktede undertegnede konservator ved Nationalmuseet, Mogens Larsen.

Menighedsrådet havde vedtaget, at både de smukke egetræskister og selve kapellet skulle gennemgå en omfattende restaurering.

Den 14. august aflagde Mogens Larsen et besøg, og hele arbejdet blev gennemgået sammen med provst E. P. Alshauge, menighedsrådsformand Laur. Hellesøe, snedkermester Jørgen Bladt og undertegnede.

Med hensyn til kisterne mente M.L., at de, efter en grundig restaurering af træet, igen burde betrækkes med sort læder eller kunstlæder, ligesom det smukke beslag samt bukkene, hvorpå kisterne står, skulle renses for rust, behandles mod rust og enten forsølves eller males med en sølvgrå farve.

Hvad selve kapellet angik, havde menighedsrådet i forvejen vedtaget en omlægning af teglstensgulvet, samt reparation og kalkning af loft og vægge. Med hensyn til de to delvis synlige bibelskriftsteder på vestvæggen, mente M.L., at man burde foretage en genoptegning og opmaling af skriftstedet til højre for vinduet og en rekonstruktion og opmaling af skriftstedet til venstre for vinduet.

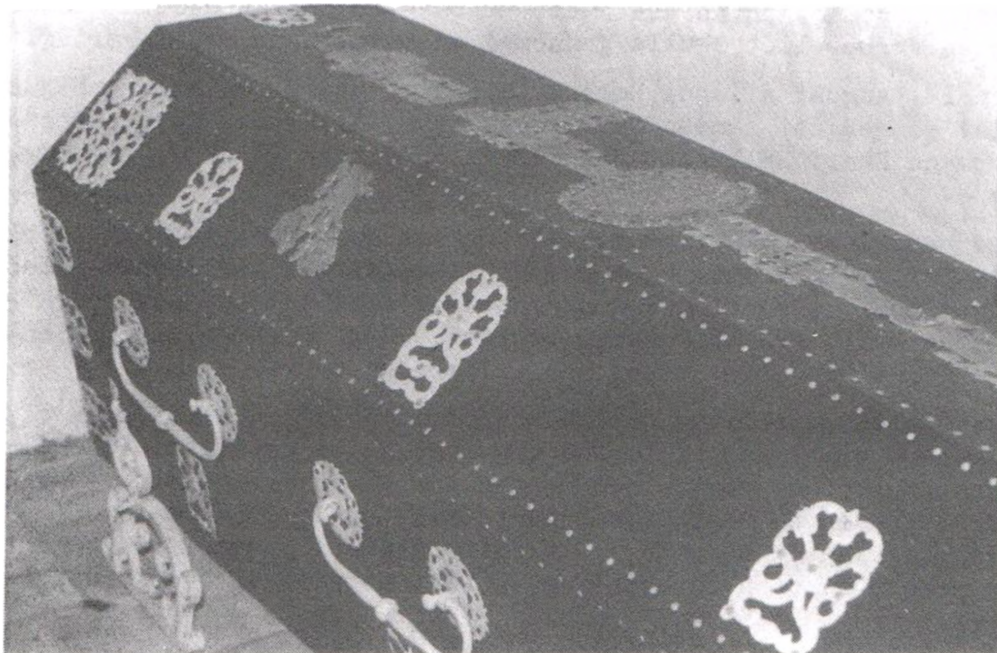
Den smukke dør skulle også gennemgå en omfattende restaurering, således at det ene hængsel og låsen, der var delvis tæret væk af rust, blev fornyet, samt at det smukke beslag og selve døren blev rensed i fornødent omfang og malet i de farver, man ved en evt. afrensning fandt frem til. Endvidere skulle jerngitteret i de tre vinduer fornyes.

I slutningen af august måned gik snedkermester Jørgen Bladt i gang med arbejdet på kisterne. Alle beslag samt læderrester fjernedes med forsigtighed efter at deres placering var tegnet nøjagtigt ned på papir. Nu påbegyndtes afrensningen af de meget rustne beslag. Dette skulle foregå med største forsigtighed, da en del af dem næsten var tæret bort af rust. Navnlig var beslagene på E. M. Enwaldts kiste i så dårlig stand, at selv en meget nænsom afrensning med en rustopløsningsvæske på en del af beslagene var umulig. Der var ganske enkelt ikke andet end rust tilbage.

Samtidig med afrensning og behandling af beslag og bukke foretog Jørgen Bladt en restaurering af kisterne. De rustne søm fjernedes og fornødne reparationer af træet blev foretaget. Eva Marie Enwaldts kiste var ved at falde fra hinanden, den anden kiste var i noget bedre stand, men på begge kister måtte en del af træet fornyes. Efter restaureringen nos snedkeren, blev kisterne behandlet med C-TOX 53 ormemiddel og derefter med GORI 22 træimpregnering.

Efter at kisterne havde tørret i en måned gik undertegnede i gang med at beklæde kisterne med sort kunstlæder, og fik med lidt besvær skaffet de ca. 3000 smedesøm af passende størrelse, der skulle bruges dels til påsætning af beslag, dels som pyntesøm i kanterne. For at forhindre, at disse søm skulle ruste, blev de galvaniserede. Som lim til påsætning af kunstlæderet brugtes en P.V.A.-lim.

På låget af P. Enwaldts kiste var der, foruden det omtalte pyntebeslag af jern, et tyndt beslag, der efter rensningen viste sig at være forsølvet kobber. Beslaget, der forestiller et krucifix, går ned over de skrå sider med tværstykker, og ender såvel her som i hoved- og fodenden i et roselignende motiv. Lige under krucifixet sidder en oval plade af samme metal med P. Enwaldts navn, fødsels- og dødsdato.

Det ret tynde forsølvede kobberbeslag var ikke helt intakt, der manglede dele flere steder, hvilket fremgår af hosstående billeder.

På E. M. Enwaldts kiste har der, efter sømhuller på låget at dømme, foruden monogram, årstal og Kristusfiguren af bly, været flere andre beslag. Kristusfiguren har været fastgjort oven på et kors af omtrent samme bredde som korset på P. Enwaldts kiste, og på fodenden af kisten har der også siddet en del beslag, som dog ikke har kunnet identificeres.

Kristusfiguren, der oprindeligt var belagt med sølv, fik denne belægning igen.

Under restaureringen af døren var det nødvendigt at fjerne beslaget for at få rusten rensed bort. Det viste sig under denne rensning, at spejlmonogrammet oprindeligt havde været belagt med bladguld, samt at bladranken, tal og bogstaver var belagt med bladsølv. Den næste bemaling var grøn med en smule rødt på bladrankens bær. Derover flere lag sort.

Konservator M. L. mente iøvrigt, at døren oprindeligt havde siddet indvendigt mellem kirke og kapel (den tilmurede åbning ses tydeligt) med det forgyldte og forsølvde beslag ind mod kirken. Det vil sige, at døren oprindeligt ikke har ført ud mod kirkegården. Tydeligt er det i hvert fald, at døren er blevet flyttet, da hængslerne vender forkert. Selve døren, der er af egetræ, var i ret god stand, så at det kun var nødvendigt at forny et ganske lille stykke træ forneden.

Den nederste hængsel, der, som før omtalt, var næsten tæret væk af rust, samt bogstavet A og 9-tallet, hvoraf der kun var et lille stykke tilbage, blev nyfremstillet af smedemester Svend Marcussen, Oksbøl. Låsen, der ved nærmere eftersyn viste sig at være i dårligere stand end først antaget, blev af smed Werner Clausen, Egersund, lavet så nøjagtigt det kunne lade sig gøre efter resterne af den gamle lås. W. Clausen forsøgte iøvrigt at reparere den gamle lås, men selv en meget skånsom afrensning førte til at næsten alle resterne smuldrede væk. Farverne på selve døren har igennem alle årene kun været hvid og hvidgrå, og efter slibning med groft sandpapir og grunding med en mager oliemaling tilsat et træimpregneringsmiddel blev den malet 2 gange med en lysegrå acrylmaling. Beslaget på døren, hængsler og vinduesgitre fik iøvrigt samme behandling efter en grundig afrensning, grunding med mønje og lakering 2 gange med gråsort alkydlak. Helhedsindtrykket er derfor som tilsigtet, at farverne virker let falmede.

Sideløbende med det ovenfor omtalte arbejde arbejdedes der med genoptegning og rekonstruktion af de to bibelskriftsteder på vestvæggen. Det til højre for vinduet kunne efter en forsigtig afstøvning tegnes op med blyant og var så klar til overkalkning og opmaling.

I 1844 er begge skriftsteder blevet overkalket og nyopmalet oven på de oprindelige med helt andre, ikke særligt smukke skrifttyper. Denne overmaling var omtrent forsvundet ved det højre skriftsted, hvorimod det var den mest synlige på det venstre. Ved en forsigtig afvaskning, der meget nemt fjernede den sidste overmaling, kom kun et par bogstaver frem i hver linie.

Ved hjælp af de få synlige bogstaver, den synlige skriftstedsangivelse, samt bogstavtyper på det andet skriftsted, kunne placering og bogstaver komme til at se ud som oprindeligt.

Omkring 1. august 1978 var murermester Urban Jensen, Broballe, færdig med omlægningen af teglstensgulvet, der blev lagt, som det havde ligget før med stenene i samme mønster, men sænket en smule, så døren uden besvær kan lukkes op. Samtidig med omlægningen af gulvet foretog mureren en reparation af de største revner og huller i loft og vægge.

Selig sind die Todten die in dem
Herrn sterben, von nun an
Ja, der geist spricht das sie ruhen
von ihrer Arbeit, denn ihre
Werke folgen ihnen nach.
Apoc. 14, 13

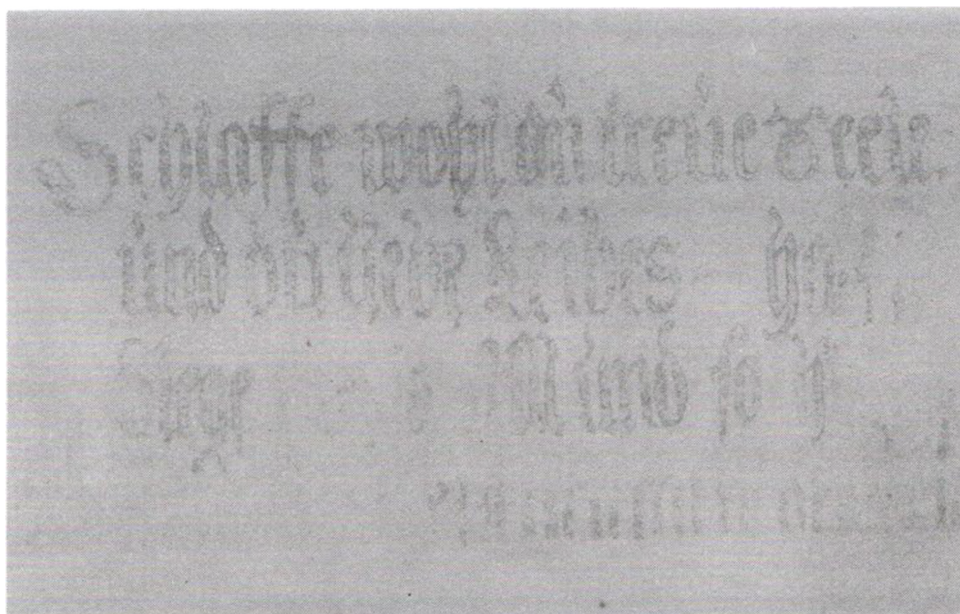
Denn unser keiner lebt ihm selber,
und keiner stirbt ihm selber.
Leben wir, so leben wir dem
Herrn, sterben wir, so sterben
wir dem Herrn. Darum wir leben
oder sterben, so sind wir des Herrn.
Rom. 14, 7-8

Denn unser keiner lebt ihm selber,
und keiner stirbt ihm selber.
Leben wir, so leben wir dem
Herrn, sterben wir, so sterben
wir dem Herrn. Darum wir leben
oder sterben, so sind wir des Herrn.
Rom. 14, 7-8

Da mureren var færdig, begyndte undertegnede på yderligere småreparationer og på kalkning af loft og vægge, der for at dække pænt måtte kalkes 3 gange.

Under afrensningen af løs kalk på nordvæggen dukkede der mere skrift frem. Denne gang ikke et skriftsted, men sandsynligvis et salmevers, hvoraf dog kun 3 linier kunne læses. Resten var væk, ganske enkelt fordi kalken, det var malet på, også var borte, - enten skallet af på grund af fugt eller afrenset ved en tidligere kalkning af kapellet.

Ved opmalingen af skriften brugtes den almindelige teknik ved kalkmaleri: Farven blev rørt op i kalkvand og malet i våd kalk.

Den 28. september 1978 blev resultatet af restaureringsarbejdet beset af en konservator fra Nationalmuseet og godkendt. Et stort og interessant arbejde var afsluttet.

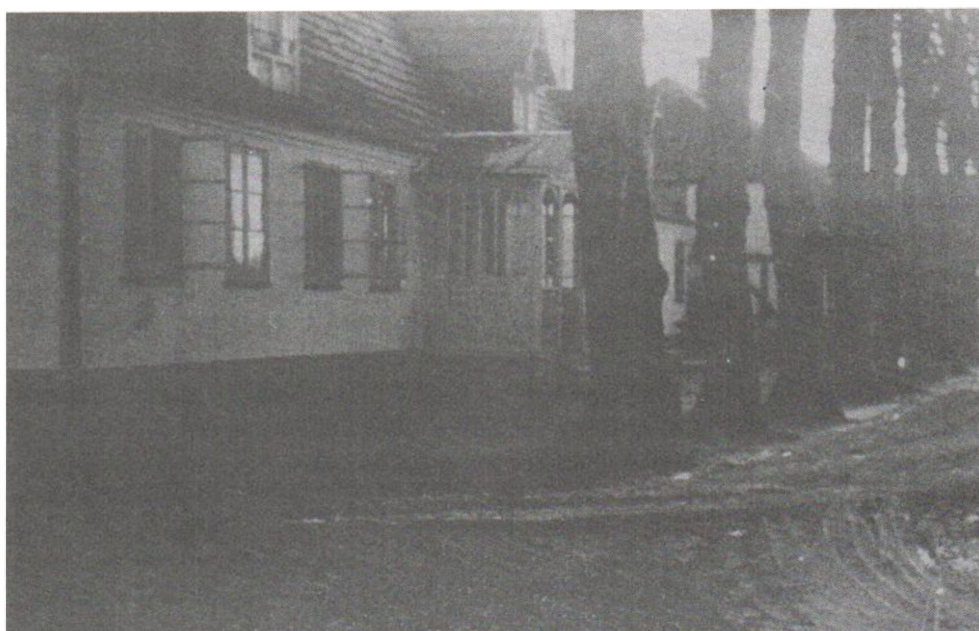
Broballe den 1. februar 1979

Martin P. Jørgensen

Mjelsgaard

Mjelsgaard - den gamle herregård i Oksbøl Sogn - ligger smukt ud til Mjels Vig. Gennem gården fører den gamle sognevej ad en stor lindeallé. Mjelsgaard har, så langt den kan føres tilbage i historien, tilhørt slægten Holck. Holckerne hører til de kendteste adelsslægter, der i middelalderen ejede store godser på Als og Sundeved. Slægten kendes allerede i 1320, da de solgte "Helvedgaard" i Nørreskoven til Sture-slægten, og de har til slutningen af det 16. århundrede været ejere af Rønhave og Ballegård.

Mjelsgaard med 16 bøndergårde ejedes i 1506 af Wulf Holck, Han efterfulgtes af sønnen, Jesper Holck, der i 1534 har 27 gårde, hvoraf de 19 lå i Slogs Herred, og som var kommet i hans eje ved ægteskab med Bege Gjordsen. Fra 1543 har forskellige siderlinier af slægten ejet gården, indtil den i 1585 solgtes til hertug Hans den Yngre for 15.500 rdl. Ved skiftet efter Hans den Yngre tilfaldt Mjelsgaard i 1622 hertug Johan Adolf af Nordborg. Ved dennes død i 1624 overtog broderen, hertug Frederik, gården, og efter ham sønnen, Hans Bugislav. Ved sidstnævntes konkurs i 1669 tilfaldt Mjelsgaard kronen, som i 1671 overlod den sammen med andre nordalsiske godser til hertug Joachim Ernst af Pløn. Dennes søn, hertug August, besad derefter gården til sin død i 1699, hvor han ældste søn, hertug Joachim Frederik, fortsatte til 1722. Brodersønnen, Frederik Carl von Carlstein, havde derefter Mjelsgaard til 1729, da den igen kom under kronen. Avlsgården udparcelleredes i 1767. Under gården hørte 55 $\frac{1}{2}$ bolsmænd, hvoraf 7 $\frac{1}{2}$ var fri for avlingshoveri, medens de 48 forrettede hoveri på skift, således at der ydedes daglig hoveri af 12 bønder i 2 år, hvorefter der skiftedes til 12 andre.

Fra 1692 til 1767 drives gården med forskellige forpagtere (som det fremgår af forpagterlisten i bind I). Muligvis har David Chr. Stenløs været forpagter, før han ved udparcelleringen i 1767 købte hovedbygningen, en del af avlsbygningerne og ca. 150 ha jord. Han opførte en ny gård, Stensgaard, hvortil en del af jorden blev lagt, og som i 1778 blev solgt til skipper Lorenz Lorenzen fra Hellevad. Hovedparcellen Mjelsgaard med 53 ha solgtes i 1922 af Chr. Kaad til Peter Davidsen, som i 1924 igen solgte til Jes P. Mortensen. Hans Mortensen, søn af Jes P. Mortensen ejer gården til 1970, hvor Hans Mortensens søn, Jes Chr. Mortensen, tiltræder.

Hovedbygningen bestod i 1730 af bindingsværkslænge, der havde 11 fag i længden og 5 i bredden. Avlsbygningerne, der ligeledes var bindingsværk, bestod af laden (25 x 10 fag), Kokhuset (27 x 6 fag), hollænderiet (16 x 5 fag), hestestalden (17 x 5 fag), samt et porthus. Den nuværende rødstens hovedbygning er opført i 1942-43 efter, at det ældre, hvidpudsede stuehus var nedbrændt efter engelske bombenedkastninger den 18. august 1942. Under bygningen er der bevaret anselige, tøndehvælvede munkestenskældre, der menes at stamme fra 1500-tallet. Blandt avlsbygningerne er to smukke bindingsværkslængere med svært, rødt tømmer - i gavlen er anvendt munkesten.

Broballe Mejeri

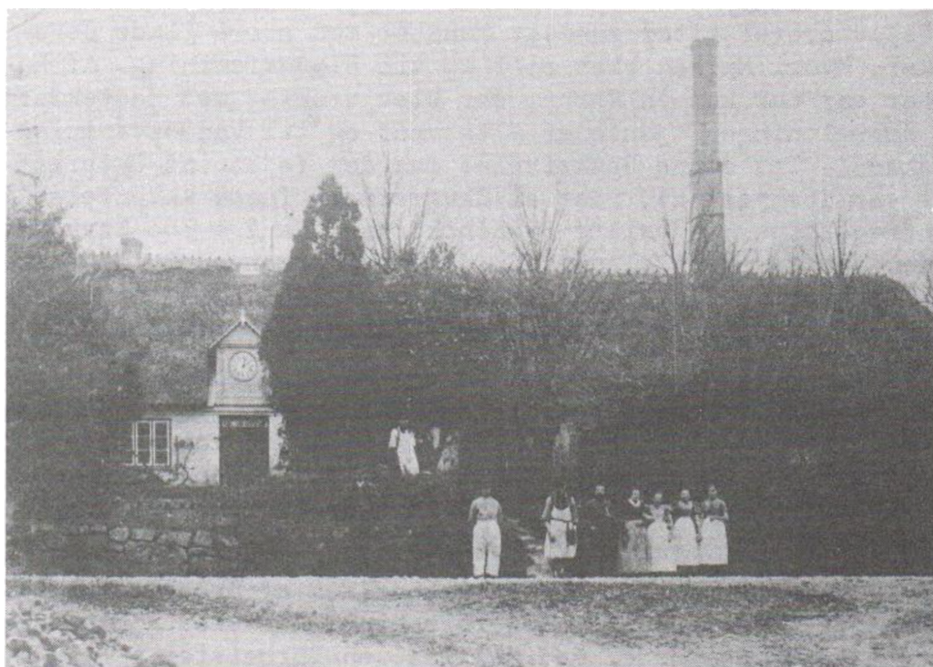
BROBALLE MEJERI 1868 - 1967

Art. nr. 117 Broballe Mejeri, areal 3.000 m², grundværdi år 1926 kr. 1.500.

I Nordslesvigske Landbrugs- og Mejeritidende år 1936 skriver landbrugskandidat A. Clausen, Graasten følgende:

Begyndelsen til Broballe Mejeri maa man delvis tænke sig til, idet der ikke findes nulevende Kvinder og Mænd, der er i Stand til at fortælle eller genfortælle om denne Sags Oprindelse. Ganske vist foreligger der fra Broballe meget smukke Dokumenter fra Mejeriets Stiftelse, men de meddeler kun Selskabets Love og fortæller om Forholdet mellem Interessentskab og Forpagtere. Det er slet ikke saa vanskeligt i Tankerne at konstruere Begyndelsen til Broballe Mejeri.

Der var paa det Tidspunkt Aar 1865 Slægtsforbindelse mellem Bønderne i Broballe og Pøl, og da Pøl Mejeri oprettedes i 1865, sluttede en del Broballe-Bønder sig til som Leverandører. Men den store Afstand har antagelig med Datidens Transportforhold budt visse Vanskeligheder, og da man fik at se, at fælles Mejeridrift kunde gennemføres med Fordel, har man besluttet at bygge eget Mejeri. Kun tre Aar efter Pøl Mejeris Oprettelse begynder Broballe i 1868 som Landsdelens andet Fællesmejeri. Mejeriets Love er meget vel gennemtænkte og bestaar af 11 Paragraffer, hvoraf her nævnes § 1 og 4.

§ 1. Selskabets Interessenter ere:

Boelsmand N. Petersen, Broballe. Hans Kolmos. Peter H. Abraham. Steffen Jessen. H. Chr. Eriksen. Hans Jørgensens Enke. Peter H. Thøjsen. Mads Hansen.
Saaledes alle 8 Boelsmænd og fra Broballe.

§ 4. De til Mejeriet fornødne Bygninger opføres paa et Stykke Jord, stort 4 Skjæpper, som Selskabet har lejet af Helboelsmand Peter Thøjsen imod en aarlig Lejeafgift af 9 Rd. Courant og hvorover en særskilt Lejecontrakt vil være at oprette.

Det vil maaske forbavse, at Mejeriet skulde opføres paa et lejet Grundstykke, saadan som det fremgaar af § 4. Men dette havde sin bestemte Hensigt. Helt sikker paa, at Foretagendet vilde lykkes, var man ikke, og man frygtede, at hvis det hele skulde ramle, at der saa var Mulighed for, at Bygningen skulde kunde finde Anvendelse til Fattiggaard. Ved at bygge paa lejet Grund, mente man, denne Mulighed var mindre. Den Tort at se deres fælles Foretagende ende som en Fattiggaard, vilde Bønderne ikke udsætte sig for. Det vides ikke, hvem der i Henhold til Loven blev valgt til Selskabets Forstander, men H. Chr. Eriksen var dog ved Selskabets Start og i de første Aar den drivende Kraft.

Mejeriets første Forpagter blev Claus Jørgensen fra Svenstrup, der imidlertid efter faa Aars forløb afgik ved Døden, hvorefter hans Broder, Chr. Jørgensen, tiltraadte Forpagtningen. Brødrene Jørgensen var Lærersønner. Chr. Jørgensen fortsatte som Forpagter helt op til 1885; hele denne Periode, hvor Brødrene Jørgensen er Forpagtere af Broballe Mejeri, er en rolig Periode i Mejeriets Historie. Mejeriet behandler Mælk, foruden fra de 8 Boelsmænd og Interessenter, tillige for 7 a 8 andre Bønder. Man kan regne med, at der er leveret Mælk af godt 200 Køer. Paa Grund af den lange Forpagtningstid skete der ingen nævneværdige Nyanskaffelser eller Udvidelser.

Chr. Jørgensens Afløser beskriver i 1885 Mejeriet saaledes: Det blev drevet efter gammelt Mønster med store flade Jernbakker, hvori Mælken blev siet op til Flødeafsætning. Af Maskiner var der kun en Kærne, der blev trukket med Hestekraft. Til Smøræltningen tjente et Æltebrædt og til Vandopvarmning en Gruekedel. Til denne Beskrivelse maa dog føjes, at Osteriet ikke var ubetydeligt, idet al Skummetmælk fandt Anvendelse til Osteproduktion. Mejeriets Svinehold var paa 2 a 300 Stykker. Saadan saa Mejeriet altsaa ud, da Chr. Jørgensen i 1885 afstod sin Forpagtning. Interessentskabet besluttede paa det Tidspunkt at modernisere Mejeriet og at drive det ved Bestyrer.

Som Bestyrer faldt Valget paa en ung Mand nede fra Ribe-egnen, N. P. Nielsen fra Jernved. Nielsen var i Optræden en Kontrast til de livfulde Alsinger. Han var Vestjyde, havde Jydens Sans for Realiteter og et meget sundt Omdømme. Pennen var ham en mere lydig Tjener end Ordet. Han imponerede ikke ved sin Optræden, men ved sit solide Arbejde.

Straks, da N. P. Nielsen overtog Ledelsen af Broballe Mejeri, paabegyndtes en besluttet Modernisering. Der blev indlagt en opretstaaende Dampkedel med Maskine, en Burmeister & Wain-Cen-

trifuge og en Smøræltemaskine. Mælken blev hentet ved Stalddør af Svinerøgteren, ligesom denne ogsaa besørgede den øvrige forfaldende Kørsel.

De Broballe-Bønder blev godt tilfreds med deres Mejeribestyrer. Der var imidlertid et andet Sted, hvor man var utilfreds med N. P. Nielsen, og det var hos Amtsforstanderen. Denne mente, at Nielsen ved sin faglige Dygtighed kunde blive en fare for - das grosse Vaterland - . Derfor en Udvisningsordre; det lykkedes imidlertid Bestyrelsen under Henvi- sning til, at der kun fandtes faa uddannede Mejerister, og at Nielsen ikke havde forset sig med noget, at opnaa Tilladelse til, at han forblev Aaret ud.

Hans Kolmos

Peter H. Thøjsen

To af mejeriets grundlæggere

Saa stod man igen overfor Valg af ny Mejeribestyrer. Det lykkedes dog igen at faa fat i en fuldt kvalificeret Mand, nemlig N. J. Dau, som paa daværende Tidspunkt var Gaardforpagter i Brem ved Rødding.

Men var N. P. Nielsen Myndighederne til Besvær, ja saa blev Dau det tifold værre. Men ham kunde man ikke ramme med en Udvisning. Det fortælles, at Dau ved Udbetalingerne serverede Kærnemælk af en hvid Kande med rød Dekoration. Denne Farvesammensætning fandt man fra en bestemt Side, var meget uheldig, og man henstillede til Dau at anskaffe en anden Kande. Dau svarede skarpt, at saa maatte de Herrer bringe ham en Kande, der var bedre. Skulde han betale Kanden, skulde han nok selv bestemme, hvorledes den skulde være. Den slags Sammenstød har man haft mange af i Broballe. Dau var søn af den kendte Skolelærer i Blans..

Efter en femaarig Bestyrertid ved Broballe Mejeri paabegyndte

Dau Veterinærstudiet ved Landbohøjskolen, blev Dyrlæge og ned-satte sig som praktiserende Dyrlæge i Havnbjerg, hvor han skaffede sig et godt Omdømme som Dyrlæge og en stor Praksis. Ved Broballe Mejeri fik Dau en betroet Plads. Han forestod Svineholdet og Mælkekørslen, ligesom han forestod alt Køb og Salg i Samraad med Bestyrelsen. Dau fik Løn i Forhold til be-handlet Mælkemængde, ligesom han fik sin Andel af den Overpris, Smørret solgtes til. En ikke ubetydelig Indtægt havde han af betalende Elever. For Aaret 1887 - 88 er der indvejet ca. 3 Millioner Pd. Mælk. Da Moderniseringen var fulden, overtoges Mejeriet i 1887 af Oksbøl Sogns Interessentskab for en Pris af 30.000 M., og dermed fik Mejeriet 62 Leverandører. Men de 8, oprindelige Stiftere, gik ikke ind i Ligestilling med de øvri-ge Interessenter. De forbeholdt sig Særrettigheder. Saaledes beholdt de deres fælles Svinehold paa Mejeriet, hvor det blev passet af den af hele Selskabet lønnede Svinerøgter. Til Gen-gæld skulde de 8 selv levere deres Mælk til Mejeriet, medens Mejeriet for de øvrige Interessenters Vedkommende hentede Mæl-ken. Disse faar nu ogsaa Skummetmælken tilbage.

Saaledes gaar det helt til 1912; indtil det Tidspunkt er der ingen Svinehold hjemme paa de 8 Gaarde i Broballe. I 1912 blev der Tale om store Nyanskaffelser, men Generalforsamlingen vil-de ikke gaa med til det, saalænge de 8 nød et Privilegium. Der blev truffet en Overenskomst, hvorefter de 8 solgte alle deres Særrettigheder for 9.000 M. og gik ind i Ligestilling med de øvrige. Ejeren af Byggegrunden fik 3.000 M., for hvilken Sum han saa tillige afstod Grunden. De øvrige 7 Stiftere delte de 6.000 M. Nu var Broballe Mejeri et rent Andelsmejeri.

Så vidt uddrag af hvad A. Clausen, Graasten skrev år 1936.

Endelig var medlemmerne ligestillede. En ekstra generalfor-samling afholdt i Broballe Kro tirsdag den 28. november efter-middag kl. 2 fortæller lidt om situationen som den var i 1911.

DAGSORDEN:

1. Indlæggelse af en ny Dampkedel
2. Indlæggelse af en ny Kærne
3. Forhandling om - Omlæggelse af Osteriet
4. Forskelligt.

Til Stede var 86 Medlemmer, 20 Medlemmer manglede.

1. Kl. 2½ aabnede Formanden Generalforsamlingen. Allerede paa forrige Aarsgeneralforsamling stod Spørgsmaalet om en ny Dampkedel paa Dagsordenen, men blev forkastet. Det er ikke muligt at fortsætte og gaa en ny Sommer i Møde med den gam-le Kedel, som slet ikke kan evne at opvarme Mælken, som det forlanges. Gram, Vojens gav en Redegørelse. Der afstemtes om Kedelindlægget. Det langt overvejende Flertal af Forsamlin-gen stemte for Indlægget ved at rejse sig og dermed var An-lægget vedtaget.
2. Indlæggelse af en ny Kærne har ogsaa før været paa General-forsamlingens Dagsorden og er blevet forkastet. Nu kan de

- gamle holstenske Kærner ikke gaa længere. At indlægge en ny holstensk Kærne igen vilde være forkert. Efter indhentet Skøn af forskellige Autoriteter vil det være mest formaals-tjenligt at indlægge en kombineret Kærne og Æltemaskine. Gram, Vojens gav ogsaa hertil en Forklaring. R. Solmer Vestlund havde Ordet og sagde som sin Mening, at vi for at følge med Tiden vist nok burde indlægge en moderne Kærne og Æltemaskine. Chr. Eriksen, Broballemark og Gram havde ogsaa Ordet hertil. Formanden sagde, hvad Prisen paa den holstenske Kærne vilde blive, og hvad en kombineret Kærne og Æltemaskine var. Der afstemtes saa om Spørgsmaalet og det blev næsten eenstemmigt vedtaget at indlægge en kombineret Kærne og Æltemaskine.
3. Forhandlinger om Omlæggelse af Osteriet vakte et livligt Ordskifte. Der var en Del Stemning imod Ostningen. Til Slut enedes man dog saaledes, at det blev vedtaget at omlægge Osteriet, saaledes at hele Mejeribygningen bygges op i ens Højde.
  4. Under Forskelligt forhandlede om Godtgørelse til de af Interessenterne som muligvis faar Mund- og Klovesyge i deres Kreaturbesætninger. Man enedes om at erstatte vedkommende Mælken med $1\frac{1}{2}$ Pf. pr. Pund. Mælkemængde fastsættes ved at tage Gennemsnittet af sidste Uges Levering før og første Uges Levering efter Sygens Fremkomst.

Broballe, den 28. November 1911.

Chr. Schmidt, Formand. C. Paulsen. Joh. Schmidt. Chr. Nielsen. P. Hellesøe. Hans Fogt.

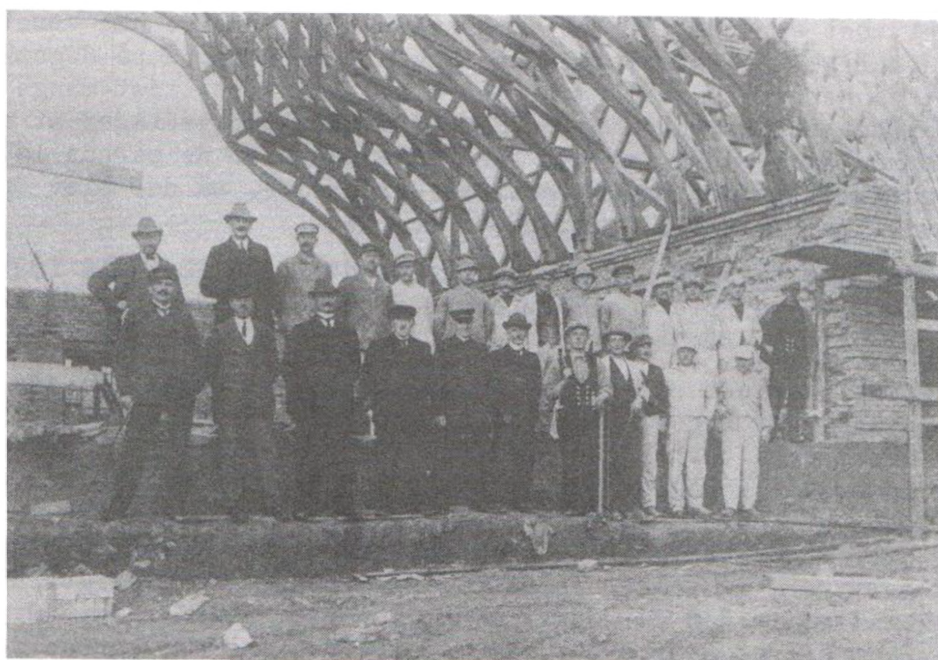
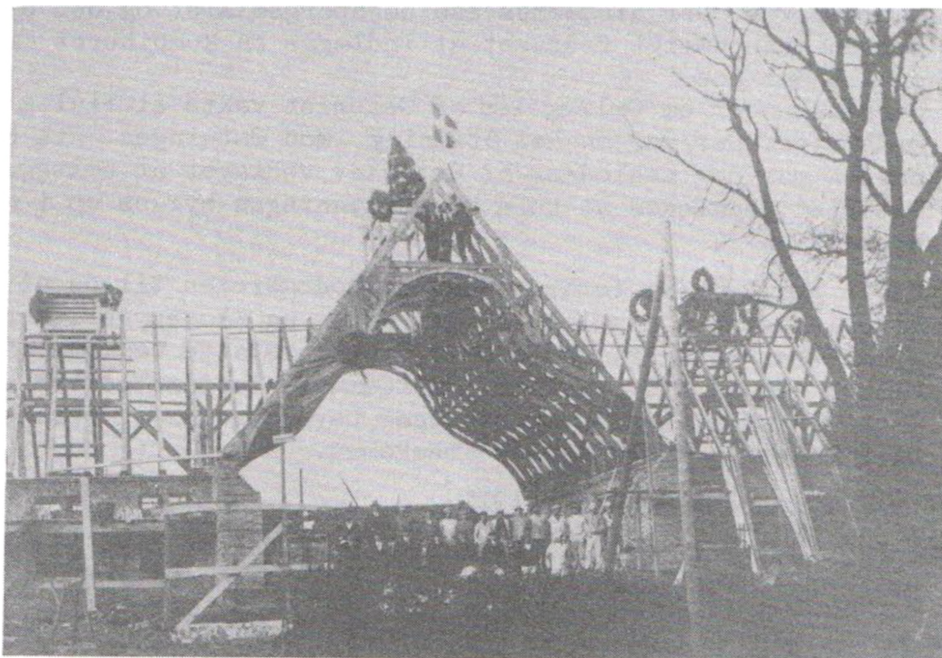
Paa det Tidspunkt var L. P. Christensen Mejeribestyrer; Christensen var søgt hertil fra Føhr.

Driften krævede, som naturligt var, en stadig fornyelse af anlægget, og selv om der ofte har været delte meninger om et eller andet, var der altid et godt samarbejde for at bevare mejeriet. Det er tydeligt, at krigsårene 1914 - 1918, har været vanskelige. Således var en ændring af statutterne på dagsordenen på generalforsamlingen, men måtte udskydes, idet mange var indkaldt til krigstjeneste. Samtidig blev det vedtaget at sende 30 pund smør månedligt til lazaretterne, hvor de sårede lå. Det var også småt for mange familier her hjemme, så der blev også bevilliget mælk til trængende i sognet.

Freden kom igen og alt gik roligt, indtil den 22. juli 1925; da nedbrændte mejeriet; gløder fra skorstenen havde antændt stråtaget og alt brændte.

Hurtigt blev der enighed om at opføre et nyt mejeri på den gamle grund. Tegninger udført af arkitekt Jep Fink, Aabenraa, blev godkendt og efter tilbud blev byggeriet givet til E. Jørgensen og Andersen, Rødekro. Straks havde man fået en aftale med bestyrelsen i Havnbjerg mejeri om forarbejdning af mælken. Samme år døde mejeribestyrer L. P. Christensen. Der måtte nu søges en ny bestyrer, og valget faldt på Chr. Jessen fra Over Jersdal, der tiltrådte den 1. januar 1926. Det blev således Chr. Jessen, der kom til at starte det nye mejeri. Det skete allerede den

28. marts samme år. Mejeriet blev indviet den 24. juli 1926 ved en fest i Oksbøl Kro, hvor der var lejet et telt, der var opsat så der var forbindelse til kroens sal. Foruden interessenterne samt aftægtsfolk var indbudt alle, som havde haft med opførelsen af mejeriet at gøre, her iblandt statskonsulent Jensen og arkitekt Fink, alle med damer. Det begyndte med, at mejeriet blev forevist kl. 15, og kl. 19 samledes alle i Oksbøl Kro, hvor der serveredes kaffe og nogle bowler punch. Når man gik

Fra rejsegildet. Navne side 103.

fra bordet, måtte enhver betale sit; til slut var der dans. Efter sigende en vellykket fest, der varede til langt hen på natten.

Helt hen til 1925 blev mælkepengene udbetalt kontant på mejeriet. Det var ofte dengang os børn, der fik lov til at hente pengene, nok med en vis stolthed. Dette blev så ændret, så pengene overførtes til leverandørernes konto på folkebanken eller sparekassen.

Selv om det var mange trange år sidst i 20'erne og langt op i 30'erne, fandt man det rigtigt at tage fat på udryddelse af kvægtuberkulosen, ofte med store omkostninger for den enkelte leverandør. Både kvægtuberkulosen og kalvekastningen lykkedes det efterhånden at få udryddet. Da vi nåede hen til årene 1940 - 1945, hvor landet blev besat, gav det selvfølgelig en hel del besværligheder. Der indførtes rationeringsmærker også for smør. Knaphed på brændsel mærkedes også. Det blev så besluttet at stryge tørv; det foregik i en mose tilhørende Nis Mortensen, Mjels, og samtidig måtte man bede leverandørerne om at levere halm til fyring på mejeriet. Dette blev ved til 1947, da mejeriet fik indlagt oliefyr. På det tidspunkt havde mejeriet et lager af tørv, som blev overladt til sognets brændselsudvalg til videre fordeling mellem trængende.

En udvidelse af osteriet og lager trængte sig på, og det blev vedtaget at lade arkitekt Meyling, Sønderborg, udarbejde tegninger og overslag. Dette blev godkendt, og byggearbejdet blev overdraget bygmester Viereck, Guderup.

På det tidspunkt - 1948 - flyttede mejeribestyrer Jessen til Sønderborg, og der måtte søges en ny bestyrer; valget faldt på Jørgen Jacobsen fra Ulkebøl.

På det tidspunkt var Jørgen Jacobsen ansat på Skelde Mejeri, Broager, men fik dog lov til at tiltræde stillingen straks. Det viste sig, at også J. Jacobsen var en dygtig bestyrer, og familien faldt hurtigt til i den nye plads. I året 1954 - 55 blev der leveret 3.143.362,5 kg mælk til mejeriet; der var på det tidspunkt 105 leverandører med i alt 947 køer. Det syntes således at skulle være godt, men i 1956 blev Broballe Mejeris bestyrelse bedt om at overtage Pøl Mejeri. Dette blev forelagt på en generalforsamling, hvor der var enighed om at overtage Pøl Mejeri. Ved en del forhandlinger med mejeribestyrer Nielsen i Pøl, fandt man en ordning, så Nielsen overtog det nu nedlagte mejeri med beboelse og blev boende der. I Broballe havde man i forvejen et godt detailsalg, og dette blev nu udvidet til Nordborg og Pøl. Den indvejede mælkemængde i 1957 - 1958 var nu 4.860.238 kg, og der var nu 160 andelshavere med i alt 1350 køer. Man mente, at mejeriet skulle kunne fortsætte mange år frem i tiden, men det blev dog ikke tilfældet, idet der i januar 1965 kom forslag om at sammenlægge Holm, Gilbro og Broballe. Senere kom et forslag om at tilslutte sig Sønderjylland Øst. Det endelige resultat blev en tilslutning til Sønderborg og Omegns Mejeriselskab.

Mejeribestyrer J. Jacobsen fik stillingen på Hørup Mejeri, og så var det slut med mejeridrift i Broballe.

I næsten loo år var mejeriet med til at præge livet i Oksbøl Kommune, mange trofaste medarbejdere har virket her. Bestyrelse og revisorer havde i de mange år interesseret medvirket i arbejdet for mejeriet. Skønt det var forbundet med mange drøje ture, var det ikke mindst mælkekuskene, der satte deres præg på det daglige året rundt.

Foruden mælken fra gårdene havde de også småspande med fra husstandene på deres rute. I spandene lå der penge eller mærker til betaling af mælk; det var ofte besværligt at holde styr på, men det klarede de flot.

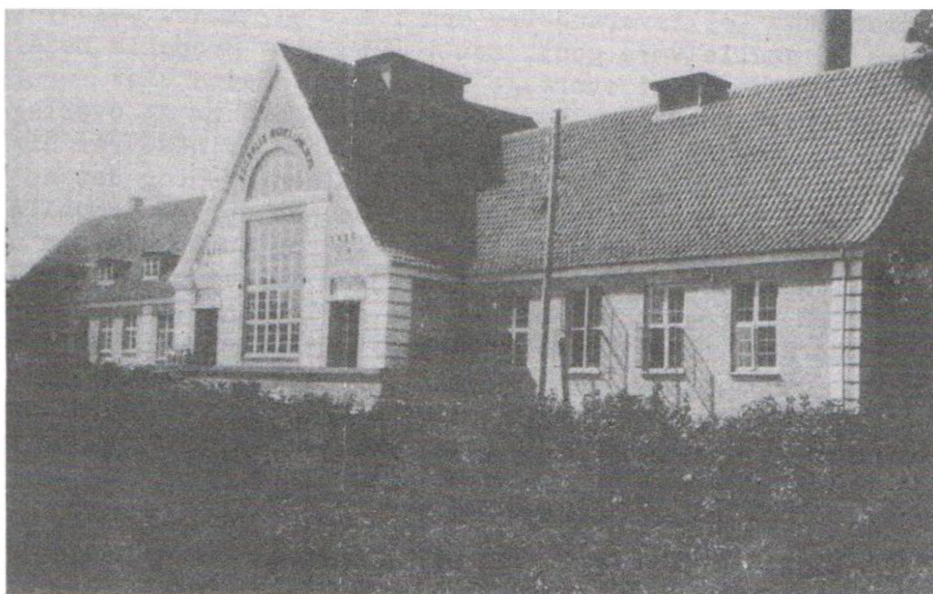
Der har altid været god tilslutning til de årlige generalforsamlinger, som holdtes på skift i kroerne Mjels, Broballe, Oksbøl og Østerlund. Særligt festlig blev det, da det i 1933 vedtoges, at damerne skulle bydes med til kaffebord efter generalforsamlingen, - der er nok blevet tænkt på de mange spande, der skulle vaskes og hjælp ved malkningen; aftenen sluttede selvfølgelig med en svingom.

Protokollen fra år 1906 viser, at Christen Madsen var formand på det tidspunkt indtil 1911, fra 1911 - 1944 Christen Schmidt, Broballe, fra 1944 - 1959 Chresten Eriksen, Broballe, fra 1959 - 1962 Hans Eriksen, Mjels og fra 1962 - 1967 Laurits Hellesøe, Oksbøl.

Sidste generalforsamling holdtes på Nørherredhus den 27. september 1967. Mod sædvane overværede damerne generalforsamlingen og gjorde ved deres tilstedeværelse denne særlig festlig.

Protokollen slutter således:

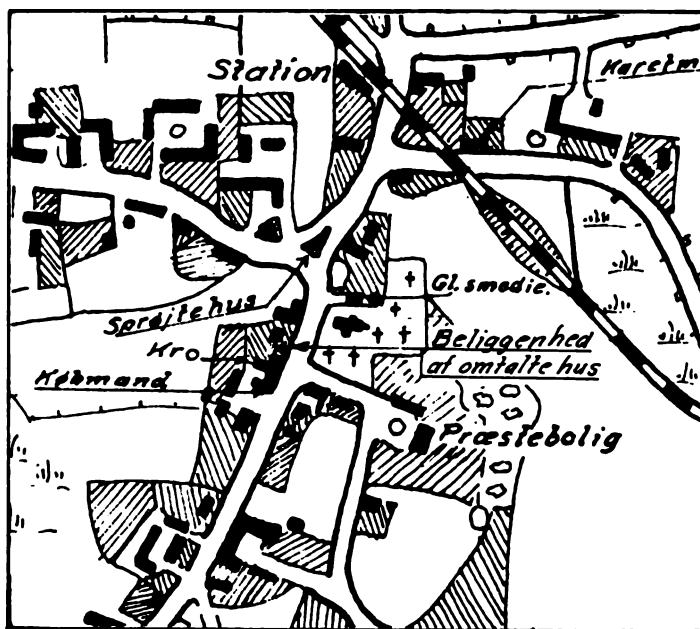
Henning Hess sluttede aftenen med at tale om det vemodige i, særlig for de ældre andelshavere, at skulle standse og nedlægge et mejeri, ligesom han konstaterede, at det ikke nyttede at stampe imod udviklingen.

Et hus i Oksbøl

På en parcel mellem Oksbøl Kro og matr.nr. 34, hvis nuværende ejer er Johannes Jørgensen, lå der indtil 1895 et lille strå-tækt hus med gavlenden ud mod vejen. Mellem vejen og grundstykket var der på det tidspunkt en åben grøft, hvor spildevandet fra husene sandsynligvis er løbet ud.

Huset ejedes i 1882, ifl. en gammel vurderingsbog, af Jørgen Jørgensen, bedstefaderen til den nuværende ejer af nabohuset. Jørgen Jørgensen, der i 1852 blev gift med Ellen Hansen Wri-borg fra Lavensby, havde deltaget i krigen 1848 - 50. Han ernærede sig dels ved at opkøbe huder og skind, forarbejde dem og sælge dem videre, dels ved at opkøbe og videresælge æg. Således tog han til Sønderborg eller Flensborg en gang om ugen for at afsætte varerne. En tur til Flensborg varede 3 dage, og han måtte overnatte undervejs; det skete i Holdbi Kro både på hen- og tilbagevejen.

I 1895 brændte Oksbøl Kro, og det lille hus gik med i købet. Nogle år før, i 1884, var Ellen Jørgensen druknet i dammen ved kirken (e' Smirredam). Hun havde fået overbalance, da hun vil-le vaske et dejgtrug. Måske på grund af denne ulykke flyttede sønnen Chresten og hans kone hjem og boede hos faderen.

Om familien Jørgensen har boet i det lille hus under branden, vides ikke med sikkerhed, men en beretning skrevet af murerme-ster Hans Thinesen, Mjels, dateret den 5. april 1938, vil vide, at han boede der med sin familie fra marts måned 1893 og ind-til huset brændte i 1895.

I 1896 byggede Chresten Jørgensen huset lige over for kirken,

Præstegårdsvej 4, og her flyttede også faderen med hen og boede hos sønnen og svigerdatteren.

Jørgen Jørgensen må have været en rask og energisk mand også i sine ældre år, når han i 1897, 70 år gammel, kunne rejse til Amerika for at besøge en datter; en i de dage anstrengende og besværlig rejse.

Før Jørgen Jørgensen boede der, også ifl. den gamle vurderingsbog, en mand ved navn Jørgen Indget. Om Indget har været hans rigtige navn, eller et navn, han er blevet kaldt i så mange år, at det efterhånden er brugt som almindeligt efternavn, vides ikke. Navnet "Indget" eller "Indgerd" skal være afledt af "gårde", idet huset på et tidspunkt må have været indhegnet af et flettet risgårde. Navnet har ejendommeligt nok fulgt flere af Jørgensen-slægtens medlemmer helt op til vore dage som et slags tilnavn.

Ifl. før omtalte vurderingsbog ejedes huset i 1794 af Marie Jørgensen, og måske kan også hun sættes i forbindelse med Jørgensen-slægten.

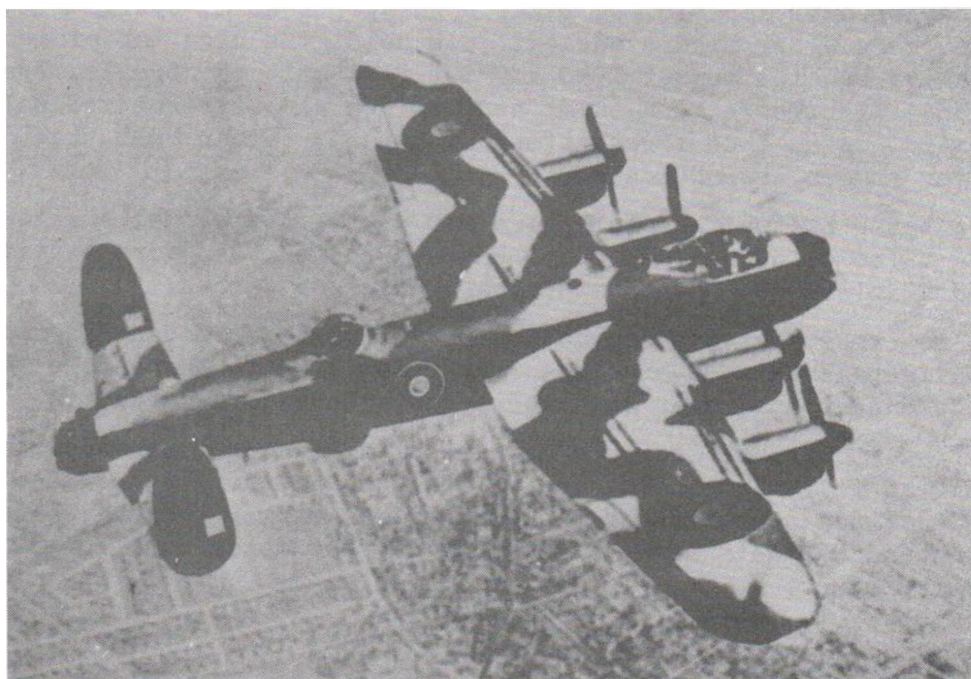
Yderligere oplysninger om de to sidstnævnte beboere af huset har imidlertid ikke kunnet fremskaffes.

Formentlig eksisterer der ikke andre billeder af huset end hostående blyantstegning tegnet i 1888 af daværende "Gemeindevorsteher" i Oksbøl, Hans Hansen.

En flyvers skæbne

Støjen fra hundreder af Rolls Royce motorer fik luften til at sitre over grevskabet East Anglia i England. I dette område lå de fleste af Royal Air Force's Bomber Commands flyvepladser, og de store, tunge bombefly rumlede ud fra deres standpladser med bugen fyldt med død og ødelæggelse. Det var fredag, den 28. januar 1944, og klokken nærmede sig midnat.

I rækken af bombemaskiner, der denne nat startede fra flyvepladsen Waddington, var Lancaster nr. HK537 fra 463. Squadron, Royal Australian Air Force. Flyet havde identifikationsbogstaverne JO-?, og blev ført af Flight Lieutenant N. P. Cooper. Den øvrige besætning bestod af:

Pilot Officer	G. J. Kerr
Flight Sergeant	L. H. Christmass
Flight Sergeant	H. Suthers
Sergeant	R. J. Grist
Sergeant	F. E. Robson
Sergeant	F. C. W. Bull

På flyvepladsen Wyton skubbede Flight Lieuteant H. Hyde gashåndtagene frem på sin Lancaster, der havde nummer JA967, og kom fra 83. Squadron, Royal Air Force. Flyet førte kendingsbogstaverne OL-S. Besætningen i JA967 var foruden Hyde:

Flight Lieunant C. C. Lockyer
Flying Officer B. A. James
Flying Officer P. G. Davies
Flying Officer W. B. Robson
Flight Sergeant A. Waite
Sergeant R. Mc Kerlay

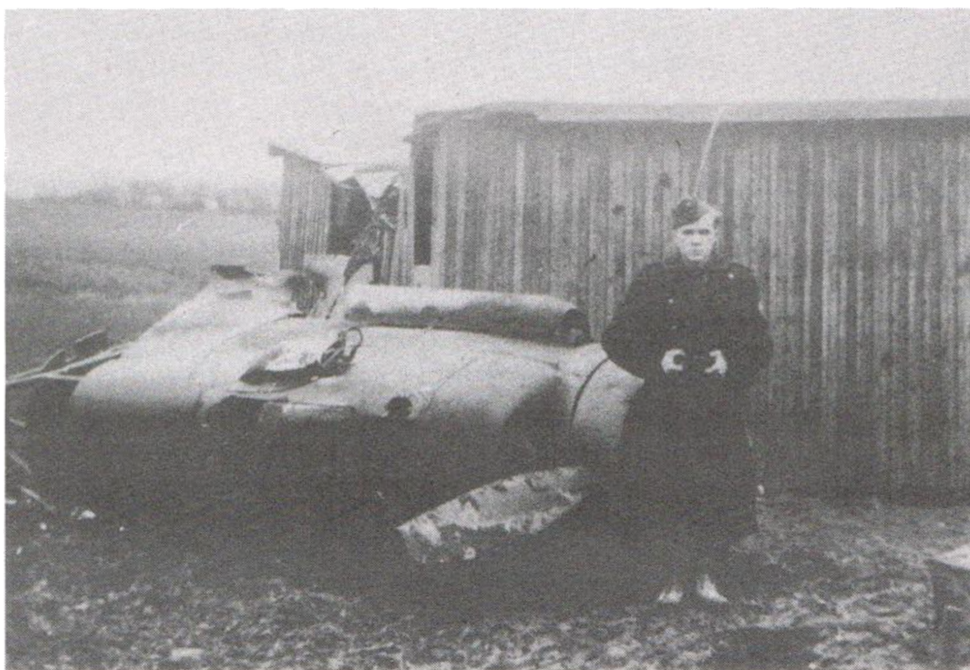
Sammen med hundreder af andre tunge bombefly rykkede disse to fly nu tættere sammen, mens de strøg ud over The Wash og videre over Nordsøen. Målet var Berlin!

Man havde mærket luftkrigen på Als. Krigen var kun få måneder gammel, da de første bomber faldt på alsisk jord, dog uden at gøre skade. Natten mellem den 18. og 19. august 1942 brød helvede løs over Nordals, og mange bygninger i Holm, Dyvig og Mjels blev mere eller mindre ødelagt, dog heldigvis uden tab af menneskeliv. Den 18. august 1943 var det igen galt på Nordals. Tre Lancaster bombere blev skudt ned, og den ene styrtede ved Helle-søgård. Og nu i de første timer af den 29. januar 1944 trak det atter sammen over Nordals!

Det tyske Luftwaffe's natjagere var på tærne, og mellem klokken 02.00 og 02.20 skød de to Lancastere ned. Den første faldt ved Klipleve, den anden umiddelbart nord for Varnæs.

Disse tyske angreb på formationerne medførte formodentlig nogle undvigemanøvre i de engelske rækker, og vore to Lancastere kolliderede et sted over Sundeved-Augustenburgfjord-området.

Flight Lieutenant Cooper's maskine blev revet fra hinanden, og dele af flyet og besætningen faldt i Augustenburg fjord. Resten af maskinen styrtede ned på Pommersgårds marker i Mjels. Flight Lieutenant Hyde's maskine styrtede ca. 800 meter nord for Broballe Mejeri.

Man fandt den følgende morgen otte omkomne flyvere omkring og i Broballe, - heraf må den ene nødvendigvis være fra Flight Lieutenant Cooper's maskine. Vedkommende må simpelthen være hevet ud af Mjelsflyet, og trukket med det andet fly i døden. Det vides ikke med sikkerhed, om det var to eller tre mand, man fandt ved Augustenborg fjord, og resten - på nær een - fandt man ved nedstyrtningsstedet i Mjels.

Den normale procedure for disse begivenheder kørte nu efter bogen. Begravelserne af de omkomne, og oprydningen af flyvrage tog tyskerne sig af.

Men der manglede en mand af de i alt fjorten, og det må tyskerne selvfølgelig have vidst. Syv mand var standard-besætning på denne flytype, men tyskerne har sikkert anset pågældende for at være gået til bunds i Augustenborg fjord.

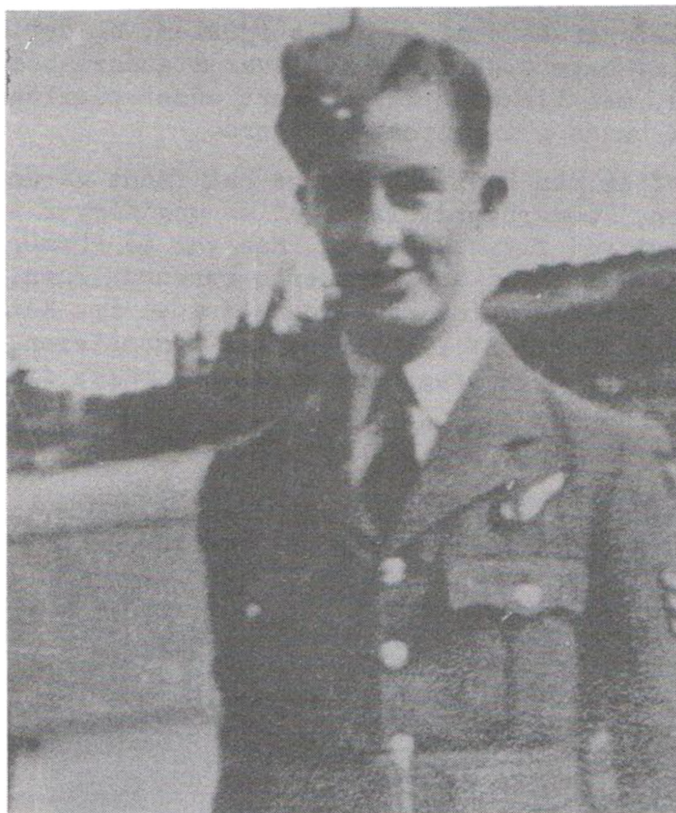
Et par uger efter den begivenhedsrige nat fandt gårdejer Kristian Sørensen, Pommersgård, liget af en ung flyver i krateret, der var opstået ved flyets nedslag. Man var på Pommersgård ikke særligt indstillet på at have tyskerne rendende igen, og man gav den unge flyver en grav på gårdens jorde. Fru Kate Sørensen havde fået organiseret et propelblad fra Lancasteren, og på dette propelblad, der blev brugt som gravsten, skrev fru Sørensen følgende:

En engelsk flyver
her hviler med ære,
langt fra sit hjem
og sine kære.

Den 29. januar 1944

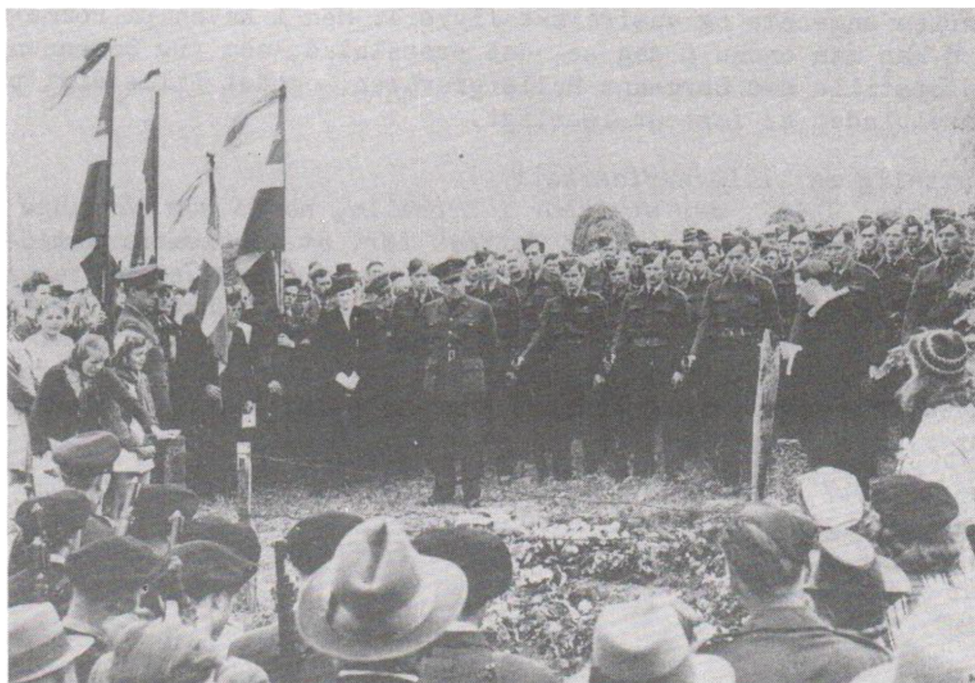
Man mente at kunne konstatere, at den omkomne var Sergeant Bull, og som sådan foretrækker man i dag at erindre graven på Pommersgård.

Sergent Bull

Efter krigen besøgte englænderne Pommersgård, og man gav lov til, at Bulls grav måtte blive, hvor den var. Den 5. juni 1945 blev der foretaget en officiel indvielse af Bulls grav. Denne indvielse af det lille mindested blev foretaget af daværende Pastor E. Alshauge.

Men efterhånden som englænderne fik orden i de mange flyvergrave på kirkegården i Aabenraa, besluttede de, at alle omkomne flyvere skulle samles på denne kirkegård. Det har ganske givet virket ubehageligt på såvel familien Sørensen som på Alshauge, da en engelsk lastbil pludselig en tidlig morgen svingede ind på Pommersgård, - en flok mænd hoppede af bilens lad og begav sig med spader og skovle mod Sergeant Bulls grav for derefter at overføre indholdet til Aabenraa. Dette skete uden, at englænderne iøvrigt fandt det nødvendigt at drøfte sagen med, - eller blot orientere familien Sørensen og Pastor Alshauge.

Den officielle indvielse

I dag er alt dette historie. Intet fortæller den besøgende i Mjels-Broballe-området, at der her den 29. januar 1944 omkom fjorten engelske og australske flyvere. Men i haven på Pommersgård kan man endnu i dag se, det propelblad, som fru Sørensen lod opstille som Sergeant Bulls gravsten, og det lille digt på propelbladet er fortsat læseligt.

Sluttelig en lille kuriositet!

Lancaster JA967, der styrtede i Broballe, havde som så mange andre af den tids fly været "offer" for, at et besætningsmedlem på et tidspunkt havde fået fat i en pensel og en bøsse malning. Den engelske forfatter, Leslie Charteris, havde i trediverne og fyrrerne skabt den legendariske figur, THE SAINT eller HELGENEN, og helt op i vor tid har denne HELGENEN været hovedfigur i en række populære kriminalfilm, der bl.a. har været vist i fjernsynet.

Under JA967's cockpit var den lille helgenfigur påmalet, og under den stod der, som der også altid stod på sidste side i Charteris bøger "HE WILL BE BACK" eller "han kommer tilbage". Men sådan kom det altså ikke til at gå.

HE WILL BE BACK

Beretningen om de to flystyrt ved Broballe og Mjels har kun kunnet samles med hjælp fra bl.a. engelske arkiver via hr. J. Helme, København - Sønderborg Polit - fru Kate Sørensen - fhv. sognefoged Jørgen Nicolaisen - provst Erich P. Alshauge - Gunnar Hounsgaard - Henning Hounsgaard m.fl.

J. Vaupell Christensen.

Broballe Kro

På Spangsmosevej 5 i Broballe ligger Brugsen, som før 1922 var kro.

Broballe Kro har muligvis i århundreder været "Kongelig privilegeret Kro". I hvert fald var det gamle krostuehus adskillige hundrede år gammelt, og måske var det end ikke det første krostuehus i Broballe.

"Alsinger National-Drik, 7 for 1 Mark". (Kaffepunch)

I midten af forrige århundrede var Broballe Kro en stor virksomhed. Det til kroen hørende landbrug var på 80 tdr. land. Så var der brændevinsbrænderiet, et stort foretagende, så man til tider havde 70 voksne kreaturer i staldene foruden opdræt for at kunne fodre alt affaldet fra brænderiet op. Desuden var der en omfattende kolonialforretning og så naturligvis kroen. Da der også savnedes et bageri i byen, opførte man i 1872 et nyt bageri.

Men efterhånden ophørte virksomhederne og gik tabt for kroen. Først standsede brændevinsbrænderiet, som naturligvis overgik til "De danske Spritfabrikker", og det var et stort tab. Efterhånden ebbede også kolonialforretningen ud. Så kom der en ung bager til byen og byggede sit eget bageri, og dermed var også bageriet tabt.

Om natten mellem 1. og 2. april 1892 nedbrændte hele den store firelængede stråttækte gård helt til grunden. Man mente herefter, at det var bedst at sælge jorden fra og dette gennemførtes.

Spangsmosevej 4 købte noget, Søholmvej 2 blev bygget, ligeledes Næsvej 38, samt en del blev solgt til Spangsmosevej 26.

Efter branden nyopførtes nuværende beboelsesbygning med sal, som blev brugt til fester, foredrag, generalforsamlinger, danseskole m.m. helt til 1932.

Kroens sal blev fra 1914 - 1918 brugt til indkvartering af russiske krigsfanger. Fangerne arbejdede på gårdene i Broballe een eller to på hver gård alt efter gårdens størrelse. Morgen og aften blev fangerne ført til og fra arbejde af en vagtmand.

Det fortælles, at fangerne sang, når de i samlet trop førtes tilbage til kroens sal, og at byens børn gerne på disse hjemture gik med fangerne ved hånden.

Ringridning har der også været afholdt; vist nok på kroens foranledning. Galgen var opstillet på Nedermarksvej. Tivoli har man også haft. Det bestod af luftgyng og karussel, der var opstillet på en græsmark, som dengang lå, hvor brugsen i dag har sin parkeringsplads.

Men en kro i en afsides egn, hvor familiens eneste indtægt er fortjenesten på de drikkevarer, der sælges i skænkestuen, kan ingen familie leve af. Dette resulterede da også i, at der de næste 30 år var omkring lo forskellige kroværter, der forsøgte lykken i Broballe Kro, men de opdagede hurtigt, at det kunne de ikke leve af og søgte snarest muligt væk igen.

Broballe Brugs blev startet i 1922. En kreds af mænd i sognet med Hans Fogt, Søholm, i spidsen mente, at tiden var inde til at starte en brugsforening.

Det gik dog ikke helt uden modstand. Mange mente, at man ikke kunne undvære kroen, skønt der var en del kroer i forvejen, og nogle mente, at man gik høkeren i bedene. En anden kreds af beboere startede på samme tidspunkt en brugsforening oppe hos købmanden i Broballe, men den gik kun i et par år, så blev den til købmandsbutik igen.

Hans Fogt, Mads Eriksen og Chresten Schmidt, Broballe, samt Chresten Madsen, Oksbøl, købte Broballe Kro for 20.000 kr., samme pris som kromanden kort forinden havde givet for kroen. Hans Fogt tog nu rundt og talte med sognets beboere og fik 28 af disse til at give deres underskrift på, at de ville stå som garantier for bygningerne, indtil folk havde tillid til sagen.

Hans Fogt havde i mellemtiden aftalt med førstemanden i Hejls Brugsforening, Axel Hounsgaard, at han, hvis alt gik, som det skulle, kunne tiltræde som den første uddeler i Broballe Brugs.

Det gik, som planlagt og den 11. april 1922 begyndte handelen i brugsen. Første kunde var selvfølgelig Hans Fogt. Selv om der var megen modstand mod brugsforeningen, gik det dog fremad. De første lo år var butikken indrettet i det nuværende kontor med indgang fra kroens kørestald, som i 1932 blev lavet til butik. Denne butik fungerede til 1967, hvor den blev afløst af det nuværende butikshus.

Man kørte selvfølgelig også varetur. I begyndelsen med hest og vogn, senere blev der anskaffet bil. Så kom krigen og med den

vareknaphed og rationeringsmærker. Desuden blev brugsens vinduer den 28. januar 1944 knust og varerne slynget rundt i butikken, da der under en luftkamp mellem engelske og tyske flyvere styrtede to engelske maskiner ned, en i Broballe og en i Mjels.

Axel Hounsgaard var uddeler i Broballe fra 1922 til 1952. Han afløstes af Arnold Lauridsen, der var i Broballe til 1956, da foreningen åbnede en filial i Langesø. Denne ledede han til foreningen i 1968 åbnede brugsen i Nordborg, som han så blev uddeler i.

Men tilbage til Brugsen i Broballe. Foranstående er, hvad man har kunnet læse sig til eller har fået fortalt af sognets beboere.

Da vi begyndte i Broballe Brugs, havde vi til at hjælpe os, 2 kommis'er, 1 lærling og en pige i huset, "brugskonen" skulle jo være med i butikken. Kommis'erne hentede ordrene til varetterne hos medlemmerne. De startede om morgenen på cykel til Havnbjerg, Lavensby, Nordborg, Oksbøl, Brandsbøl (indtil der blev oprettet en brugs her i 1956), Mjels og Broballe plus markerne. Af og til havde de nyheder med i tasken. Især ind til jul blev der gjort meget ud af denne side af brugsens virksomhed.

Vi havde nogle specielle kasser, der blev pakket med et udvalg af forskellige julevarer. Disse kasser fik kommis'en på bagagebæreren, og så var det bare om at få noget kram solgt. Det kunne være en drøj tur, især hvis det var snevejr og glat føre. Det er sket, at en kommis er røget i grøften med hele kollektionen, og efter sådan en tur, var den nok ikke så præsentabel mere.

På disse ture, som kørte ret præcist, oparbejdedes der nogle vaner, idet der bestemte steder blev budt på formiddagskaffe, middagsmad eller eftermiddagskaffe, alt efter tidspunktet; et lyspunkt i en til tider lidt tung hverdag.

Når de kom hjem med ordren, skulle den ekspederes. Det skete tit om aftenen, især ind til jul. Så stod vi og skar sukater og pommerans i stykker og vejede af, ligeså med svesker, som vi fik hjem i trækasser. Det kunne blive sent, klokken kunne blive både 1 og 2 om natten. Men når julen kom, var hele besværet omtrent glemt.

De ekspederede varer kørt ud næste dag. Indtil Brugsen selv fik varevogn, kørte vognmand H. Nicolaisen varerne ud. Han havde så en kommis eller uddeleren med i bilen.

Den måde at hente ordrer på ændrede sig efterhånden som medlemmerne fik telefon. I løbet af 60'erne ophørte vi helt med at hente ordrer hos medlemmerne, som nu enten sendte ordren til os med post eller også indtelefonerede den.

Da vi kom til Broballe i 1956, blev ca. $\frac{3}{4}$ af omsætningen kørt ud på varetur, i dag udgør varetursomsætningen ca. $\frac{1}{9}$ og den bliver stadig mindre, hvilket vi nok må sige er naturligt, da så at sige alle medlemmer i dag har bil, og derfor har lettere ved selv at hente varerne i butikken. Denne ændring er både god og nødvendig for butikken, da vareturskørsel i vore dage er en kostbar service.

Brugsbutikken i Broballe er i dag det, man kalder en "nærbutik", hvilket vil sige, at den fører de almindeligst forekommende dagligvarer inden for fødevarerområdet. Der udover fører den et begrænset sortiment i værktøj, redskaber, søm, skruer og beslag.

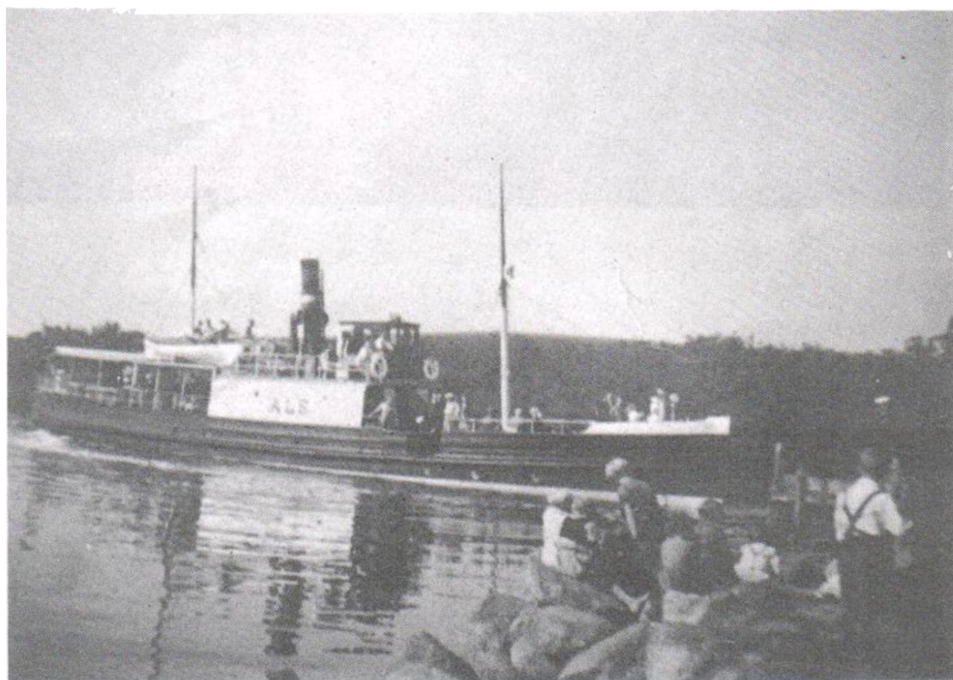
Vilkårene for nærbutikkerne i dag er ikke problemfrie. Konkurrencen fra de store indkøbscentre er hård, men nærbutikkerne har den fordel, at de kender deres kunder ved den omtrent daglige kontakt, og skulle derved have lettere ved at kende kundernes ønsker og behov. Kender butikken disse og har den mulighed for at rette sig ind efter det, så er chancen for at overleve også til stede.

Den gamle anlægsbro ved Melsvig

Broen hørte til Melsgård, derfor navnet Melsgårds bro.

Da der er en temmelig dyb sejlrende ind gennem Melsvig, kunne man i gammel tid sejle med små fragtskibe, som lagde til ved broen. Der var en livlig trafik af mange forskellige varer. Købmand Lausten i Broballe og købmand Jørgensen i Oksbøl handlede med fast brændsel, og det ankom til vor ø via broen. Ligeledes fik landmændene også deres markgødning, såsom kalk og salpeter, ad denne vej. Transporten fra broen foregik med hestevogn. Hestene blev spændt fra vognen, og denne blev så skubbet ud på broen til skibet, hvor den blev fyldt op med varer. Vognen blev skubbet ind igen, hestene blev spændt for, og så kunne der køres. Sådan fortsatte det til skibet var tomt.

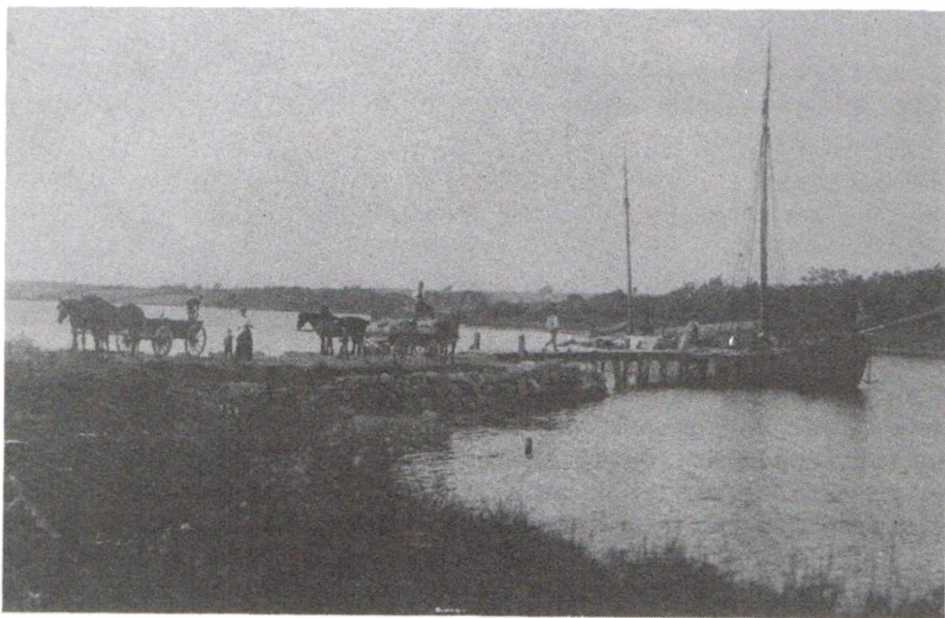
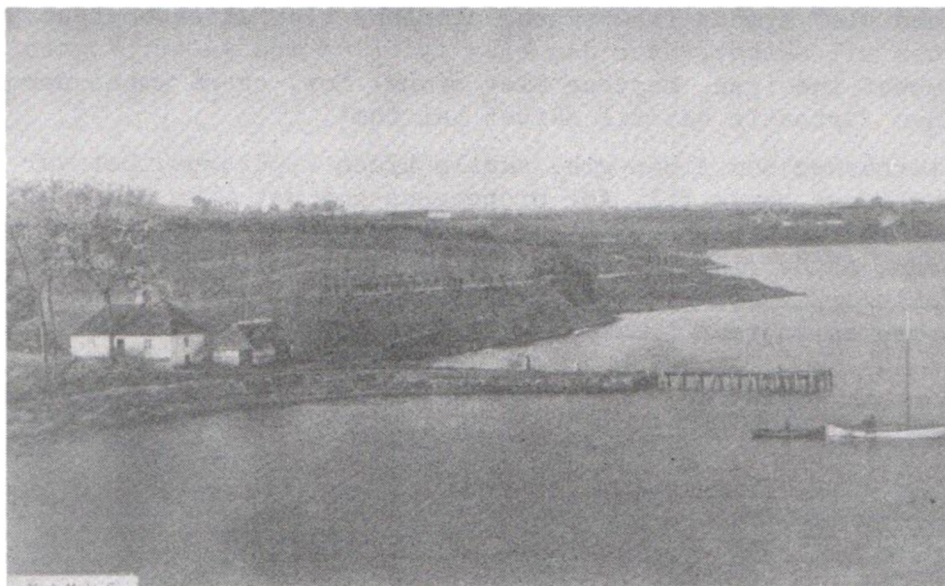
Efterhånden som tiden gik, skulle broen repareres. Det var der ikke mange penge til, for bropengene gav det ikke mange af, da lastbilerne havde begyndt at overtage transporten. Det blev så sådan, at de fiskere, som havde deres både liggende ved broen, skulle ordne den lidt. De skulle så ikke betale bropenge. Hans Rossen og Andreas Arnold havde meget travlt med at save og slå søm i.

Af anden trafik der ankom til broen, var også en lille turistdamper. Det var dampskibet "Als". Det sejlede i 1934 fra Aabenraa til Lønsømade, Dyvig, Melsvig og til Sottrupskov. Der var næsten altid mange folk med. De fleste gik i land i Melsvig. De skulle op til Marie i Melskro, som serverede en god kop kaffe. Det kunne man lige nå til damperen kom tilbage. Det var dog kun i sommermånederne den sejlede, og den holdt op med at sejle i 1941, da krigen var begyndt; da blev det for farligt at sejle.

Den gamle vej ned til broen, gik fra Melsgård, forbi egetræet og skråt ned over marken. Vejen var meget smal, og det var en privat vej.

Peter Davidsen var på Melsgård dengang, og han var meget glad for sine enemærker. Derfor kunne han heller ikke tåle at se andre på sin grund. Det mærkede de store børn, især drengene, så de ville gerne drille Davidsen. Når børnene gik på vejen, eller var nede at bade ved broen, og Davidsen opdagede dette, kunne det hænde, at han kom med pilsken for at jage dem væk. Det syntes børnene var sjovt, og de råbte: "Dafit, Dafit". Så sprang de ud i vandet og svømmede bort, så Davidsen ikke kunne nå dem.

Engang ville far ned for at bade, og da badede vi gerne "hen ve æ tvanbosk" (henne ved tjørnebusken). Der var meget godt at bade, for der var vandet meget klart. Da far var ved at skifte tøj, kom Davidsen og sagde, at her måtte han ikke bade. Nå, sagde far; det har jeg da gjort før. Far tog sit tøj på, og gik hjem, og han var meget skuffet over Davidsen, så der blev ikke badet den dag.

Der kom en mand gående fra Holm, trækkende med en ko langs stien o æ Govl. Davidsen kom gående, og han siger så til manden: "Ved du ikke nok at stien kun er for gående?" "Jo", siger manden, "æ tøs da å vi æ te fuus begge". (Jeg synes da også vi kommer gående begge). Det var Davidsen nødt til at give ham ret i. Det var et par små hændelser fra omkring 1923.

Den gamle vej blev nedlagt i 1926, da Jes Mortensen var på Melsgård. For at få marken bedre udnyttet, blev vejen flyttet længere mod vest, hvor den ligger i dag i 1981.

*Omkranset af skrænter og frodigt flor.
Her naturen har vist sig uendelig stor.
Et skue så skönt af årtusinder skabt.
I vor nutid det skønne er ej gået tabt.
Gennem rigen de stolte swaner sejler.
Om naturens gunst her al væksten bejler.
I rigens bund der er skabt et liv.
For sejlerfolk et vidt perspektiv.
Til at glemme hverdagens jag og skrig.
Tak natur, for din dejlige plet Mjelsvig.*

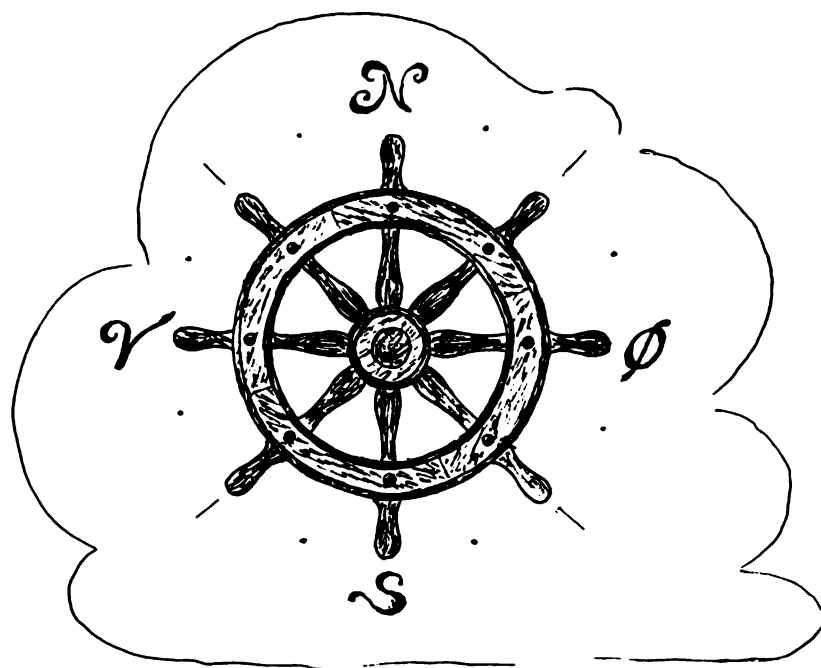
Hans Pater Nicolaisen, 1975.

I gammel tid har der ligget et lille teglværk i nærheden af broen. Det var en bindingsværksbygning, det vil sige træværk med murværk imellem. Teglværket blev kun lidt brugt, og det fortælles, at leret, som blev brugt til at lave mursten af, blev hentet omme i skrænterne langs med æ Govl ud mod vandet. Dengang var disse skrænter ikke tilplantet; det blev de først, da Jes Mortensen kom til Melsgård. Teglværket nedbrændte sidst i 1800-tallet, og ved anlægningen af parkeringspladsen ved bådelaugget, mener man at have fundet fundamentet til brændeovnen. Melsvig Bådelaug, der blev stiftet i 1975, forpagtede broen og det lille hus af Jes Chr. Mortensen, Melsgård. Broen er nu lavet om, og det lille hus er klubhus for bådelaugget.

I gamle dage lå der for det meste en stenbunke i nærheden af broen. Disse sten blev fisket op fra havbunden. Jeg mener, det var skipper Andreas Thomsen, der havde den bestilling. Disse sten blev sejlet ind til broen, losset og lagt i en bunke.

Når der så var arbejdsløse i kommunen, blev de sat til at slå stenene i stykker med en stenhammer. Der skulle jo tjenes til det daglige brød. Dog var det kun mænd, der havde den bestilling, da det var et meget hårdt arbejde. Disse stenstumper eller skærver, som de blev kaldt, blev brugt til at ordne vejene med.

Dengang var der kun grusveje, og de var meget hyggelige, da der for det meste var høje, levende hegn på begge sider af vejene.

Fro Ollmos Ti

I gammel Ti kaldes Bedstemo olti få Ollmo. Min Ollmo va fø i Holm i 1850. Dengang va de sånt, te en Holmbo gyvt sej mæ en Holmbo, så det va snaet jen Famili olt. De kun alle go an å fløt dæfro. Men Ollmo va no bløvn spoj, te hun sku gyvdes lavnt væk å kom te å bue i en Skov. De kam te å pas, få hun sku te Braballemark, ä e Goa lov ind i en hiel Masse tyk å høj Abieltreær.

De va en lang Vej dengang, få en ku kun go hælde kye i en Kassvun, somti mæ e led Halm i e Bund.

Ollmo ho tue Søstre. Di skyvdes te å hjælp ve olt Ting. Dæ va it mænne Kye, men e-lighel ho di et Mjølkkamme, vo e Mjolk bløv ovsæt i nove stue Fae te o e ån'd Dav. Så tov di e Fløe øve i en Trekjenn å kjenne Smø.

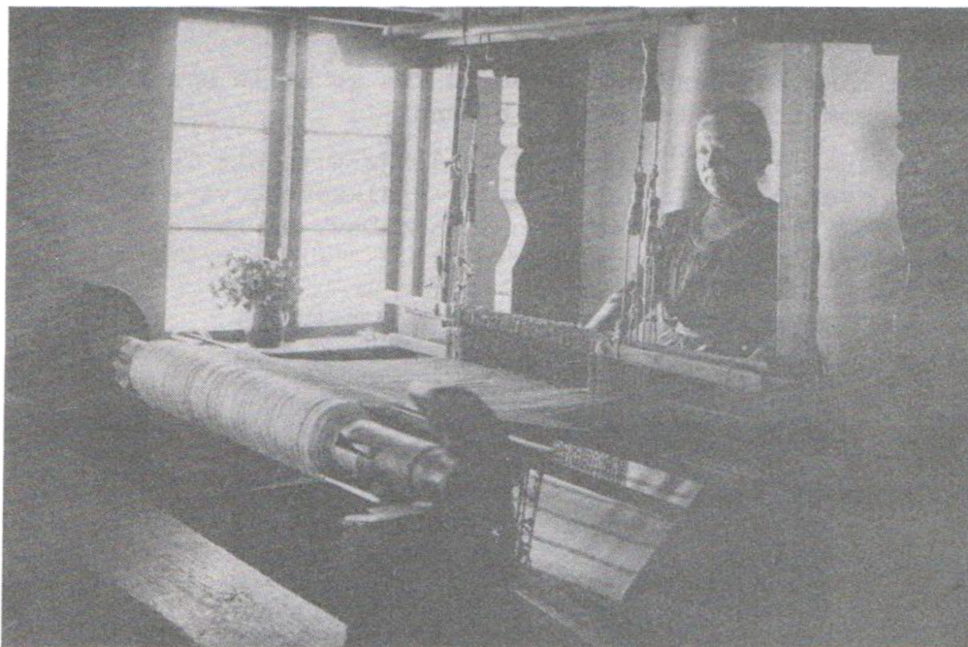

E Pighe sku å vae e Foa, å dem ho di monne ov. De va it så nemt å hoel dem, vo di sku væ, å sleet it, ven dæ va monne Laem. Så sku dæ geæres få dem, men di leid å hobbe å sprang øve. Så fæk di et Ugh o. Olt e'lav e Pighe sku pas Foa, gik di

å båndt Hues. Dæ måt it go nove Ti te spild.

Om Moane stov di tiele op å begyndt å arbe ve en Prås. Di sku spind å vøv, å e baghædde sku olt syes mæ e Finge. Di ho ingen Symaskinne. Føst sill om Ovtne ku e Pighe fo lov te å arbe få dem sjøl. Da ho di trafelt mæ å fo e Brujkist fylt mæ oll slavs Ustye. E Karl ho liså trafelt mæ å lav fien Korre, snit Bølleramme ov Cigaekastenbredde, lav Sykastne å Piefbredde te å hæng di lang Piffe op o, ælle di lave Tobakskastne.

I e Dønsk va dæ et hvieskure Bredgoll, dæ bløv skure te oll e Højtie. De bløv gye mæ en Jask Halm, e led Sief å nove Såen. Te davle bløv dæ kun ufeje å såene mæ fient hvidt Såen. De sku fughtes e lidt å strøes sånt, te de bløv stoen i smo Stak hen a e Goll. I e Jøn va dæ indlot Sæenge, dæ va mæ Lughe få, dæ ku blyv ilot om Dav. E Sæenge ho Halm i e Bund i e Stej få Madrasse.

I e Pissel va dæ Goll ov Tejlsten; deær stov Kiste å Skrien. I e Køghen va dæ å Stengoll. De bløv nejn mæ en åen Tejlsten, te de bløv rient å hvit.

Dæ va ingen Gadinne få e Vinre. Kun om Nat bløv dæ et Styk Tøj fâhænd.

I Ollmos Ti baght di Rovbrø sjøl. E Dej bløv syrne å ælt i et stuet Baghtrov. Så kam e Dej op o e Disk å bløv opslavn te Brøe. U i e Mark bløv dæ et led Styk tesoj mæ Rov, å et Styk mæ Hør. E Hør sku brughes te å vøv Linnen ov. Men de va et stuet Arbe å fo e Hør behandle å spunnen te Garn.

Dæ bløv å soj Tarre, få di spist møje Tarregrø. Den bløv opdiske i et stuet Fa, å så kam dæ en guj Klat Smø i e Smøgrott

midt i e Grøe. Oll kam no te Disk, å væ jen fæk sin Treskie å en Kum; di fæk ingen Tælle. Di rot oll øve ædde en Skeffel å døbbe i e Smø, å sånt bløv di ve, te di it ku hå mie. I e Kum ho di Mjølkhælle Saft. Di ho e Kum i den ån Håen, å somti ho di så møje i, te e Tommelfinge noj hielt næn i e Drikkels. Ven di va feære, bløv e Treskie ovviske å øvsæt i e Vinnehasp, å deæ sa den te næste Gang, di sku spies. Langs e Bjølk op ve e Lovt hæn dæ en hiel Rej brun Mjølkpotte.

Ven e Kvan sku tæskes, va de e Karl dæ task, å de gye di mæ Plejl. En Plejl va et Treskavt mæ et Slavtre oslavn ælle obonnen mæ en bet læ. Ve å svæng en i e Luft å slo o e Kvan så læenge, te e Halm va fri få Kjen, bløv e tosken.

Ollmo å e Søstre ho lavnt Hoa, dæ bløv flede i tue Flede, te dæ bløv et Skel midt o e Hoj. Di tue Flede bløv loj i en Kråns om e Hoj. E Hoa sku ligh snært te, å få å fo en te de, dybbe di e Finge i nov Sukkevånd å smuj de i. Ven di sku væ righde fien, ho di et Pa smo Bukette Blomme (Ykoste, Krustoffe) opsæt i e Flede.

De va it reghde Blomme, få di va lave ov hielt tyndt Blik, dæ va mael.

Di ho å fien striefre Rokke, dæ ho Bøjle rundt i e Skjøt få å hoel e u fro e Krop. De jet Krenoline.

Ov Hat gas dæ monne Slav. Om Nat ho di olti en Nathøl o. Om Dav ho di få e miest jen o mæ Bord, dæ jet e "Piffe". Di sku sættes i styvt å stryghes mæ et led "Pess-jæn", dæ bløv loj o Gløje få å blyv varmt. Te Synddas ho di en Kapothat o. Den va righde fien mæ "Knøppels å Sløjfe" å somti brodie mæ Guld.

Sku di u hælle te Stajs, ho di en stø Hat o, dæ bløv bunden onne e Hagh mæ en stue Sløjf; di åne bløv kun hejde. Sen ho di å et tynt Slav å tej øve om Somme; om Vinde brught di jet, dæ va e led tygge. Di Slav va brodie mæ Silketroj hælle mæ Lidse.

E Karl ho fient hjemvøve vajmels Tøj, å sku de væ righde fient ho di lang Trøj o å en Silkedugh om e Hals. Dæ Synddas Hat va en soat, rundpulle Bovlehat, en "Kaffebrønne".

Nov Karl ho et Ue te å hå i e Fek, å få it å taef e, ho di en fien Kee i, dæ va hejde i jet ov e Knapgaef i e Vest. Di føest Ure va te å træk op mæ en lille vedde Løghel.

E Pighe ho en fien Stiknol, å da dæ olti va høj Krav o e Fæemot, så sa e Stiknol olti hielt op onne e Hagh.

De møje hjemvøve Tøj sku å vaskes å blieghes. I en stue Gry varmt Vånd kan dæ nov Aesk å e led Sief. De bløv godt rundtrø, å så bløv e Tøj dybbe i de, de bløv it koght, men så bløv de loj o et Tobred, en trebenne Skrav, å så slov di o e mæ et trekånde Bred mæ et Griff o, et Byghbred, så længe te e Tøj va rient. De kaldes "å bygh o". Så bløv e Tøj ophænd o en Hægh te tørren, å væn de sen va töt, sku de mangles o e Mangeltre.

Om Somme gik e Pighe miest i Særkærme, et Bloet hjemvøve Lyvstykk å et strifre tvistes Fækklæ. E led fiene va di vørvels Fækklærre mæ Silketroj ivøve. Dæ va å Silkeparaplye å møje ånt fient Kraem.

Ven dæ o Ollmos Ti sku laves Kaffe, va de nov fejd Grummel, få dæ kam væd Gang e led Vånd, et Mæfuld Kaffe å led Cigori i en Kiel mæ Pues; den bløv koght væd Gang, kon jen Gang i e Ogh bløv den hielt tømt.

De gik já sen sânt, te Ollmo kam te Braballemark, å fådé hun jet Ellen, kam æ jo å te å je Ellen, få fø i e Ti ku de skam it go, urn te e Børn sku opnøvnæs ædde Ollmo å Ollfa. Dæ va den Gang møje mæ gammel Skik, Reghle å Øvtrue, lisom dæ bløv soj monne sjov Rim å Remse. No te sidst vøl æ fåteel jen.

Ride ride ranke
Sku di Heste blanke
Fro e Møll å te e Køll
Dæ va ingen ånnen hjem
End trie skjern Kvind
Den jen, hun lov o e Bænk å sove
Den ånnen, hun sa å floj en Nø
Den trirre, hun sa å koght en Grøe
Æ tov en skjern Stik
Æ vil i hinnes Grøe å slik
Hun tov en Ildbræen
Å piske mæ o den snudde Håen
Æ gøe hin en værre Skaj
Æ stak Iel i hins nørre Laj
De smygh - de rygh - de bræen
Æ rænd u te Kongens Kalgå
Der lov en stumpholle Kvej
Den ku værgen mogh hælde mej
Så tov æ min lillevedde Kniv
Å stak i dens tynde Liv
Dæ kam både Løve å Lagh
Femten Al om en Stagh

geæres/ hegnes (med risgærde). Ugh/ åg. Bølleramme/ billedrammer. nejn/ gnedet. Tarre/ boghvede. Ykost/ buket (urtekost). Krustoff/ buket. Rokke/ kjoler. Knøppels/ kniplinger. hejde/ hægtet. Fåemot/ faconsyet bluse med lange ærmer. Skrav/ taburet. Hægh/ hæk. tvistes/ bomulds. Pues/ pose (indsnævret kedelbund). vørvels/ ternede (oprindeligt afledt af det tyske "Würfel", terning). Senere brugt i flæng om både ternede og stribede stoffer. Er ikke, som nogle mener, betegnende for stoffets grundmateriale; kan være både uld, bomuld eller hør.

Bombenatten

Det skete under 2. verdenskrig natten mellem den 18. og 19. august 1942, en stille og lun sommernat. - Den 18. om aftenen sad vi ude i haven og nød det skønne vejr; vi drak kaffe, hørte lidt musik og legede et par sanglege; bl.a. "To mand frem for en enke". - Det er en gammel leg, som ikke ret mange kender i dag. Der fandtes jo heller ikke så meget underholdning under krigen, så vi måtte selv finde på noget at fornøje os med.

Jeg må nok hellere fortælle, hvem der var samlet i haven den aften. - Det var vor unge pige, Gerda Höhrmann, der senere blev gift med gårdejer Nis Peter Grau, Oksbøl, vore tre karle, Johannes Nielsen, Næsvej, Peter Jensen fra Mjels og Nis Peter Skau fra Løjt ved Aabenraa. Desuden var der min mand, Hans Mortensen, min mands bror, Jørgen Mortensen, min søster, Marie Hansen, min bror, Henrik Hansen samt jeg selv.

Min svigerfar, Jes Mortensen, som boede hos os på Mjelsgaard, var ikke hjemme den aften. Han var på besøg hos noget familie, der boede på Aabenraa-egnen. Jeg mener, jeg kan huske, at han var cyklende. Når man har det godt, går tiden hurtigt; det gjorde den også den omtalte aften, og da vi havde begyndt på høstarbejdet, skulle vi have godt udhvilet til næste morgen, så omkring midnat gik vi hver til sit.

Nattens stilhed blev brutalt brudt. - Ved 2-tiden kom Gerda ind i soveværelset til os og sagde: "Flyverne er over os; de har sat lyskugler ud, og det hele er opløst."

Vi kom ud af sengen i en fart og fik lidt tøj på. Jeg slog et tæppe om vor lille dreng, Jes-Christian, og så ilede vi ned i kælderen. Gerda havde kun undertrøje og korte bukser på, så hun fik i en fart en af min mands jakker på.

Karlene skulle vi jo også have ned i kælderen. Hans kaldte på dem og sagde, de skulle skynde sig; "ja", sagde Peter Jensen, "haster det så galt?" - Men så faldt den første bombe, og så kan det nok være, Peter fik fart på.

Der blev nedkastet mange brandbomber, og når de suser ned gennem luften, frembringer de en hylende lyd. Jes-Christian, som var 2½ år, sagde til mig: "Hør mor, det er musik." "Ja", sagde jeg, "men det lyder ikke godt."

Hans og karlene måtte holde øje med gården. Hans gik på et tidspunkt op af kælderen for at se, hvordan det stod til. Han kom hurtigt tilbage for at hente karlene. De skulle op at hjælpe, for det brændte i kostalden. Peter, der var den yngste, var meget bange og spurgte Hans: "Skal jeg også med?" - Ja, det skulle han da. Så græd Peter, og Hans fik medlidenhed med ham, og Peter fik lov til at blive hos os i kælderen.

Der faldt to brandbomber i stalden og een i malkerummet. De to i stalden blev slukket med aftenmælken, og den i malkerummet havde slukket sig af sig selv, da gulvet var vådt. Godt, at alle kreaturer var på græs.

I den gamle lade faldt der også en brandbombe; laden blev brugt som hestestald, hvor der stod seks heste. De gik normalt på græs, men da vi var begyndt høstarbejdet, havde vi taget dem hjem. Hestene blev løsnet i en fart og jaget ud af stalden, så kunne de løbe, hvorhen de ville. Heste er meget bange for ild, og de forsvandt da også, opskræmte og i strakt galop ud af gårdspladsen. Vi fandt dem næste dag på en mark ved Tvendalsgaard.

Yderligere faldt der en brandbombe i en lade, hvor der gik svin, men den fik Johannes slukket. På et tidspunkt kom Hans hen til kælderlemmen og råbte, at vi skulle komme op, for stuehuset over os brændte. Der var faldet en brandbombe gennem taget og ned i soveværelset, hvor den lå og brændte i Jes-Christians seng. Ilden havde allerede godt fat i det øvrige sengetøj og i gardinerne, og der udvikledes en så kraftig varme, at ingen kunne komme i nærheden af bomben og få den uskadeliggjort.

Gerda, Marie, Peter, Jes-Christian og jeg selv kom så op af kælderen, men vi anede ikke, hvor vi skulle gøre af os selv, for det brændte omkring os både inde og ude. Hans sagde så, at vi skulle gå mod Broballe; der så det ikke så slemt ud. Jeg tog Jes-Christian på armen, og så løb vi, så godt vi kunne; Gerda i korte bukser og en alt for stor jakke, - godt at natten var så lun.

Vi løb hen ad dæmningen og ned ad "e' Nyvej", som vi kalder den. Vi skiftedes til at bære Jes-Christian, og engang, da vi skulle skifte, standsede vi op og så over mod stuehuset, der stod i flammer. Så siger Marie: "Se Ingrid, nu brænder alt dit udstyr og alt vort tøj." "Ja", sagde jeg, "men det er der ikke noget at gøre ved". Så løb vi videre, men da vi var nået et stykke ud ad Næsvejen, kom flyvemaskinerne igen. De skød, og vi måtte smide os ned i vejgrøften. Det varede dog ikke så længe.

Vi kom på benene igen og løb og gik, som vi bedst kunne. Da vi nåede ud til Nicolaisen's ejendom, stod Agnes og Jørgen i døren, og de spurgte, hvor vi skulle hen. Da de hørte, at vi havde fået besked om at gå til Broballe, sagde Agnes: "Nej, kom I nu med ind til os". Det gjorde vi så, og vi var kun lige kommet ind, så kom flyverne igen, og vi blev stuvet sammen i "et indelukket rum", som vi kaldte det. Det lignede et skab, men var så stort, at der kunne stå en seng. Rummet var bygget op midt i huset med adgang fra dagligstuen og derfor uden vinduer.

Omsider blev der roligt omkring os, og vi skulle prøve på at få lidt søvn, men det blev nu ikke til meget for mit vedkommende. Jeg tænkte på, hvordan Hans og karlene havde det. Hen ad morgenstunden gik jeg; jeg skulle ned og se, hvordan det stod til. Da jeg rundede gartnerens hjørne, mødte der mig et sørgeligt syn. Hele stuehuset var nedbrændt og Hans og karlene samt nogle mænd fra byen var ved at slukke ilden i den gamle lade, som blev reddet. De havde jo kun den gamle brandsprøjte, som var en håndsprøjte, hvor der skulle otte mand til at pumpe, fire i hver ende, så der var grænser for, hvor meget vand den kunne give. Det var anstrengende at pumpe, så der måtte skiftes mandskab engang imellem.

Hans og karlene var meget trætte; det havde jo været en anstrengende nat. Hans gik med mig hen til stuehuset; det så ikke godt ud. Det hele var brændt. Der var kun ruinerne tilbage, men vi trøstede os med, at vi var sluppet fra den uhyggelige nat med livet i behold.

Hans fortalte mig, at han om natten selv måtte hente brandsprøjten. Da han gik op gennem byen, stod folk i dørene; de var choke-rede og bange. Da han spurgte dem, om de godt ville komme og hjælpe ham, gjorde de det, og han fik samlet så mange, at de kunne hhv skubbe og trække sprøjten, som normalt blev trukket af to heste i tilfælde af brand.

Jeg måtte nu tilbage til Agnes og Jørgen Nicolaisen for at hente Jes-Christian. Gerda gik op til gårdejer fru Ellen Olsen i Oksbøl; hos hende havde hun tjent, før hun kom til os. Hos Ellen fik hun så lidt mere tøj. Peter gik tilbage sammen med mig, og da jeg kom ned til min mor og far, daværende gartner Chr. Hansen, gik jeg derind. Vi skulle jo have et sted at bo, og da deres aftægtsbolig stod tom, fik vi lov til at bo der, indtil vi fik et nyt stuehus bygget op. Bedstefar fik lov til at bo hos sin søn, Jørgen Mortensen. Johannes, Peter og Nis Peter måtte sove sammen i et værelse i en bygning, der lå et lille stykke fra det nedbrændte stuehus.

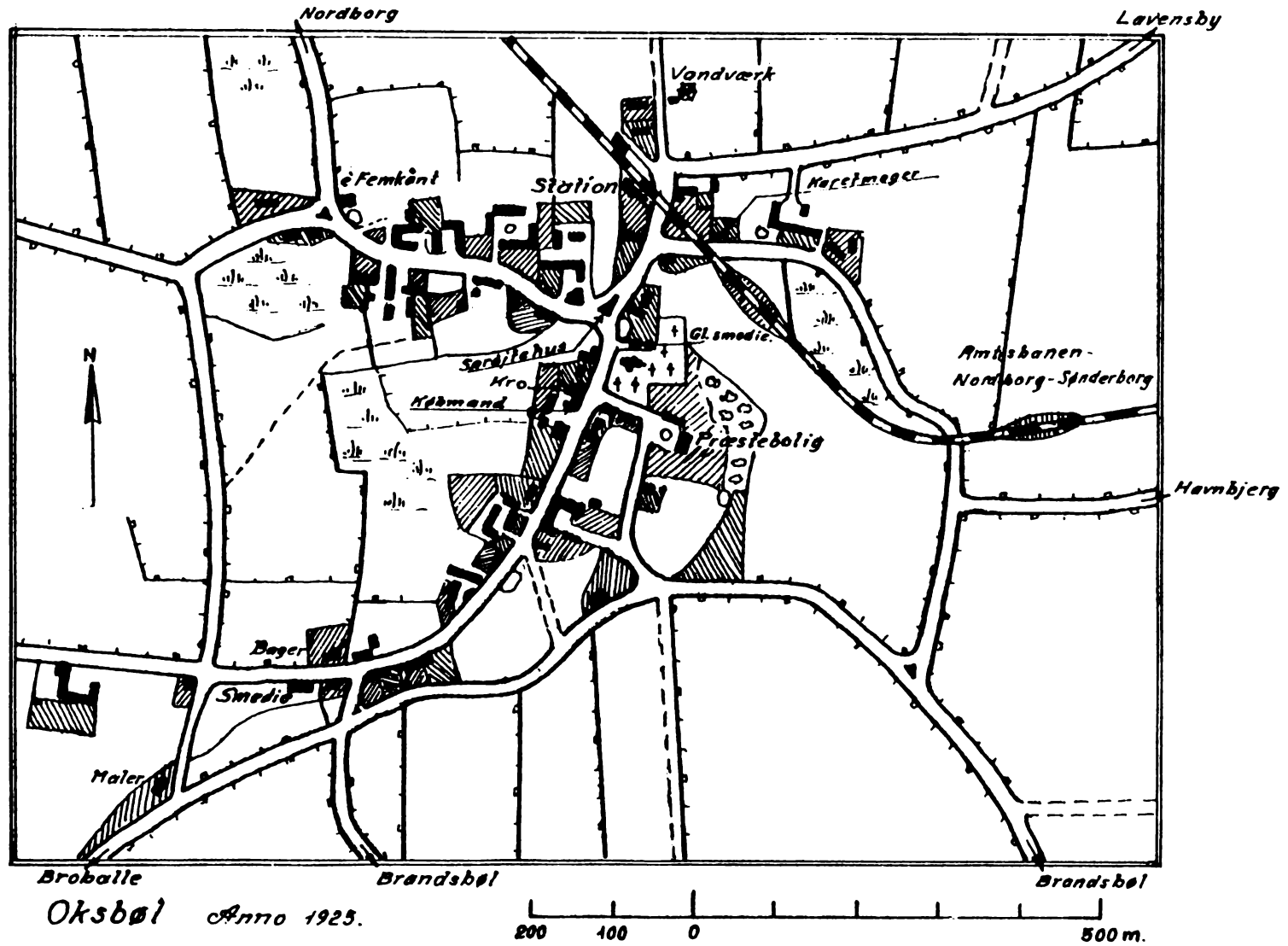

Vi stod nu praktisk talt på bar bund, men først og fremmest skulle vi have noget mere tøj. Jeg lånte lidt af min søster. Det var værst at få arbejdstøj og sengelinned. Hans var dog heldig at få lidt tøj i Broballe Brugsforening og karlene havde nået at bjærge noget af deres eget.

Til Jes-Christian fik vi lidt tøj af Anna Bladt; hun havde en dreng i samme alder. Men hvor fik vi sengelinned fra? - Så længe vi boede hos mor og far, kunne vi jo nok klare os, men et par dage efter kom familie, venner og bekendte og gav os sengelinned, håndklæder, bordduge og spisebestik; ja selv en røget landskinke fik vi.

Jeg kneb en lille tåre, hver gang, der kom en med en pakke under armen, for jeg syntes, det var så sødt, at de tænkte på os.

Det var min oplevelse af den uhyggelige bombenat.

Oksbøl Kirkes døbefont

Restaurering af barokdøbefont

Efter at den gamle barokdøbefont siden 1957 havde ført en tilbagetrukket tilværelse på kirkeloftet, besluttede menighedsrådet i 1979 at lade den restaurere.

Ifølge Nationalmuseets værk Danmarks Kirker stammer døbefonten fra 1692, og da dåbsfadet er skænket samme år af Peter Envaldt og hustru, Eva Marie, fra Mjelsgård, har man formodninger om, at også selve fonten kan være skænket af disse mennesker. En tydelig indgravering i dåbsfadet fortæller dels om, hvem der har skænket det, dels hvornår det er skænket.

Besyderligt nok viste det sig ved en undersøgelse inden restaureringen, at dåbsfadet ikke passede i døbefontens kumme.

Hvis dåbsfadet nogensinde har ligget i denne kumme, må der nødvendigvis have været en eller anden form for indsats til at holde den på plads, og spor eller rester efter noget sådant findes ikke.

Det skal i den forbindelse nævnes, at døbefonten ikke har været i brug siden 1889. I dette år fik kirken en ny kunstsandstens døbefont, og den gamle blev flyttet over i kirkens sydside under prædikestolen. Sandsynligt er det, at fonten allerede på det tidspunkt har været i så dårlig stand, at man ikke har turdet benytte den til dåbshandlinger.

I december 1979 undersøgte konservator Mogens Larsen fra Nationalmuseet døbefonten og foretog nogle prøveafdækninger af farvelagene. Under dette arbejde viste det sig hurtigt, at den første bemaling, en rød bundfarve med hvid marmorering ikke kunne afdækkes og bevares på grund af for ringe lagtykkelse og for dårlig beskaffenhed. Sandsynligvis har denne bemaling kun skullet tjene som en art bejdse for at give træet en ensartet farve. Oven på denne røde marmorering var der 3 andre bemalinger, hvoraf den yngste dog kun omfattede dele af fonten. Af de 3 bemalinger, der alle var forskellige former for marmorering, valgte man at afdække den første (dvs C) (se senere) oven på den røde bejdse, da det var den mest interessante, og da den iøvrigt var ret godt bevaret.

For at få et indtryk af, hvordan døbefonten har set ud gennem tiderne, skal farvelagene her beskrives kort.

A (den yngste bemaling).

Kummen var gråmarmoreret med brun håndliste. Søjlen hvidgrå med forgyldning af uægte guld på kapitæl og basis, mens englen havde hvidgrå hudfarve med hår og vinger forgyldt med uægte guld. Låg og bundstykke havde grå bundfarve med hvid marmorering, der stammer fra den tidligere bemaling.

B

Kummen havde grå bundfarve med sort marmorering. Søjlen var hvid med rød marmorering, mens englen havde rødtonet hudfarve, sort hår, brune vinger og blegrodt klæde. Låg og fod havde den under A nævnte bemaling.

C (den bevarede bemaling).

Kummen har grå bundfarve og er marmoreret med sort. Håndliste har forgyldning med ægte bladguld. Låg og fod har en lysere grå bundfarve og er marmoreret med mørkere gråt og sort. Søjlen er blågrå med blå marmorering og mørkere blå og gylden staffering på kapitæl og basis, mens englen har lys gulrød hudfarve og mørkebrunt hår. Vingerne er hvidgrå med blå spidser tonet lysere opefter, og klædet er mønjerødt med rød laklasur.

D

Hele døbefonten var rødbrun med hvid marmorering. Stafferinger på kapitæl, basis, låg og fod med ægte guld, også håret på englen havde efter alt at dømme været belagt med ægte guld.

Desværre var denne bemaling, som før omtalt, af så dårlig beskaffenhed, at den ikke kunne afdækkes.

Fra Nationalmuseet kom ind i billedet i december 1979, gik der mere end et halvt år, inden restaureringen kunne påbegyndes omkring 1. juli 1980.

I en sådan sag er der mange instanser involveret, lige fra Nationalmuseet over Den Kgl. Bygningsinspektør til Stiftsøvrigheden. Det er ikke uden grund, at man udviser forsigtighed, da der i tidens løb er blevet ødelagt en hel del kostbare ting, også i vore kirker.

Inden den farvetekniske restaurering af fonten påbegyndtes, var det nødvendigt at skille den ad i alle dens enkelte dele, (ca. 100) da dens snedkermæssige tilstand var meget dårlig.

Alle dele blev nummereret for at hvert enkelt stykke kunne komme til at sidde nøjagtig, hvor det havde siddet. Kummens mange dele, der oprindeligt var sat sammen med trædyvler samt limet, holdtes for en stor del sammen af nyere jernsøm, der var rustne og havde efterladt store skjolder. Englen, der er sammensat af 2 sammenlimede dele, var ved at adskilles.

En pålimet del af den ene vinge og en fod var faldet af, men var i behold. Fodstykket, som er sammensat af 2 lag krydslagte brædder, var ved at adskilles på grund af sprængte limfuger.

Da afdækningen af farvelagene var betydelig nemmere at udføre, mens fonten var adskilt, udførtes dette nu. Når man begynder på et sådant afdækningsarbejde, er det meget vigtigt at undersøge, med hvilke ætse- eller opløsningsmidler, man mest skånsomt kan fjerne de forskellige farvelag, uden at ødelægge den bemaling, der skal bevares.

Enkelte farvelag på døbefonten kunne med godt resultat fjernes med 25 % ammoniakvand. En sådan ætning må dog hele tiden holdes under kontrol med en svamp eller klud vædet med terpentint, idet terpentint omgående standser den ætsende virkning. Til andre farvelag brugtes en svagere ammoniakopløsning og til atter andre ammoniakvand, tilsat forskellige olier og alkohol, der har en dæmpende virkning på ætningen. Da det i lige så høj grad er pigmentet (tørfarven), som bindemidlet, der bestemmer farvelagets kvalitet, er det selvfølgelig også dette, der er medbestemmende ved valg af ætse- eller opløsningsmiddel. Da de ældste hvide og hvidgrå bemalinger på døbefonten bestod af blyhvidt, et farvestof, der har været meget anvendt fra engang i 1100-tallet og helt op til vor tid, og dette farvestof ved tørringsprocessen indgår en kemisk forbindelse med fernissen og danner en benhård skal, virker ammoniakvand meget dårligt som ætsemiddel. Normalt virker en syre ikke som ætsemiddel overfor maling, men da blyhvidt er et metalfarvestof kan en stærk eddikesyre have en ret god virkning. Til farvelagene med den dårligste kvalitet brugtes ikke ætsemiddel, men et opløsningsmiddel (acetone), der virker meget svagt opløsende og fordamper meget hurtigt. Foruden ovennævnte opløsnings- og ætsemidler brugtes også små scalpeller til afdækningen. Disse brugtes i særdeleshed, hvor der var tale om at afdække ægte bladguld.

Det siger sig selv, at et sådant afdækningsarbejde ikke går hurtigt, idet størrelsen af det areal, man kan afdække ad gangen, kun er på 3 - 4 cm².

Efter at den første del af det farvetekniske arbejde, afdækning og lakering med en beskyttelseslak, var tilendebragt, fik snedkermester Jørgen Bladt i oktober måned 1980 døbefonten under behandling. Alle rustne smedesøm blev fjernet og alle dele blev som oprindeligt samlet med trædyvler og lim, denne gang blev der dog limet med en moderne P.V.A.-lim. Limen, der oprindeligt var brugt til at lime fonten med, var en benlim, et afkog af knogler fra kreaturer. Denne lim skulle koges og holdes varm, mens man brugte den. En udmærket lim, der dog havde den kedelige egenskab ikke at kunne tåle fugt.

Når en afdækning af en bemaling er tilendebragt, vil det altid vise sig, at der er en hel del småbrud i farvelaget, ligesom

der i dette tilfælde også var sømhuller efter rustne søm, samt rustpletter. Alle disse skavanker skulle selvfølgelig udbedres. Til de største huller blev der brugt plastisk træ, medens de mindre huller og revner blev tættet med kit, hvorefter alle huller og småbrud i farvelaget blev udbedret ved en omhyggelig retouche, der dog på ingen måde måtte få karakter af en opmaling. Også det pålagte ægte guld var det nødvendigt at reparere, og da en sådan reparation let kommer til at syne ny, brugtes en speciel teknik. Guldet blev lagt på i tempera, en lim bestående af æggehvite og æggeblomme tilsat lidt fernis, hvorefter guldet, efter tørringen, for at komme til at ligne det gamle guld, blev slebet med lidt vat i en pincet vædet med fransk terpentint.

Som slutbehandling blev døbefonten lakeret med en damarfernis. En fernis man må fremstille selv, da den ikke mere kan købes. Den består af tørstoffet damar, en art harpiks opløst i mineralsk terpentint, tilsat lidt bivoks, standolie og valmueolie.

Denne specielle fernis blev brugt, fordi den gulner meget lidt og næsten ikke ses.

Efter at konservator Mogens Larsen i januar 1981 havde set på døbefonten og godkendt arbejdet, blev den indviet ved en barndåb den 15. februar 1981.

Broballe, april 1981
M. P. JØRGENSEN

Fra hus til hus i Mjels

Fortsættelse fra bind 1.

Art. nr. 67, ca. 1.000 m² - Færgevej 22

Tidligere ejere: Jens Christensen og hustru Amalie, f. Andresen. Almindeligt 5 fags hus med tagsten. Jens Christensen var ud af den fra Mjelsmark og Lyng kendte og ret udbredte Christensen-familie. Amalie var datter af den også fra Lyng stammende fisker Jørgen Andresen, i daglig tale kaldet Pott; der var kendt over store dele på Nordals, hvor han fra et lille enspænder køretøj forhandlede fisk.

Ejeren af huset før Jens Christensen hed Hans Thomsen. Hans Thomsen passede i mange år pumpestationen ved Mjels Sø, medens denne endnu blev drevet ved en dampmaskine, men arbejdede ellers meget hos gartneren. Der er ingen efterkommere af Hans Thomsen her på egnen. Jens Christensen og Amalies ægteskab var barnløst.

Art. nr. 56, ca. 900 m² - Færgevej 24

I denne ejendom har der tidligere - for ca. 80 år siden - været bageri ved en bagermester Makwartz. Nu afdøde, tidligere træskomager J. Thomsen har også været ejer af huset. Nu afdøde Andreas Arndt og hustru, Johanne boede her i mange år, før de købte art. nr. 94 af daværende ejer af Mjelsgaard, P. Davidsen i 1924. Nu overtog bagermester Hans Bladt ejendommen og genindrettede bageriet og drev bagerforretning her, indtil alder og sygdom hindrede ham i at fortsætte og overdrog huset til svigersønnen, Mygdam Andersen og hustruen Margrete, som senere blev ejer af huset.

Art. nr. 94, 258 m² - Færgevej 26

Et halvt beboelseshus sammen med art. nr. 61. Ejer indtil 1924 var ejer af Mjelsgaard, P. Davidsen, som da solgte huset til Andreas Arndt og hustru, Johanne. Huset - hele huset, både art. nr. 94 og art. nr. 61 har nok samlet hørt under Mjelsgaard, og man har delt huset op i to lejligheder med eget art. nr., hvilket fremgår af, at der i dag er nøjagtigt lige stort areal til begge lejligheder. Andreas Arndt og Johanne boede her til deres død. Før og under Første Verdenskrig, da Mjelsgaard havde polske sæsonarbejdere, mest kvindelige, var disse indlogerede her. Efter Andreas Arndts død ejes huset af datteren, Anna Tønder.

Art. nr. 61 - 258 m² - Færgevej 26

Et halvt beboelseshus sammen med art. nr. 94 (se foran). Huset er af krigsinvalid fra Første Verdenskrig, Peter Tønder og hans hustru, Anna, født Arnold, købt ca. 1924 af Johan Andresen (bro-

der til under art. nr. 67 omtalte Jørgen Andresen). Johan Andresen havde indtil denne tid ejet hus ved Hardeshøj - art. nr. 83, Færgevej 49, som han solgte til sin brodersøn, Jørgen Andresen. Peter Tønder døde forholdsvis ung, og Anna Tønder har ejet og beboet hele huset - også art. nr. 94, som hun overtog efter sine forældres død. Der er en søn og datter i ægteskabet; dog ikke bosat her i Mjels.

Art. nr. 139, 528 m² - Færgevej 29

Art. nr. 139 har tidligere været en mindre landbrugsejendom, hvis ejere indtil 1911 var Christian Petersen Post og hustru, Ellen født Wrang. Fødte og døde henholdsvis 1835 - 1917 og 1842 - 1908. Christian Petersen solgte ejendommen i 1911 til smedemester Jens Christensen (se art. nr. 145) og flyttede med brodersønnen, Jacob Petersen, da han ved sit giftermål med Margrethe, født Schmidt, i 1910 overtog hendes fødegård, (art. nr. 45 - 134).

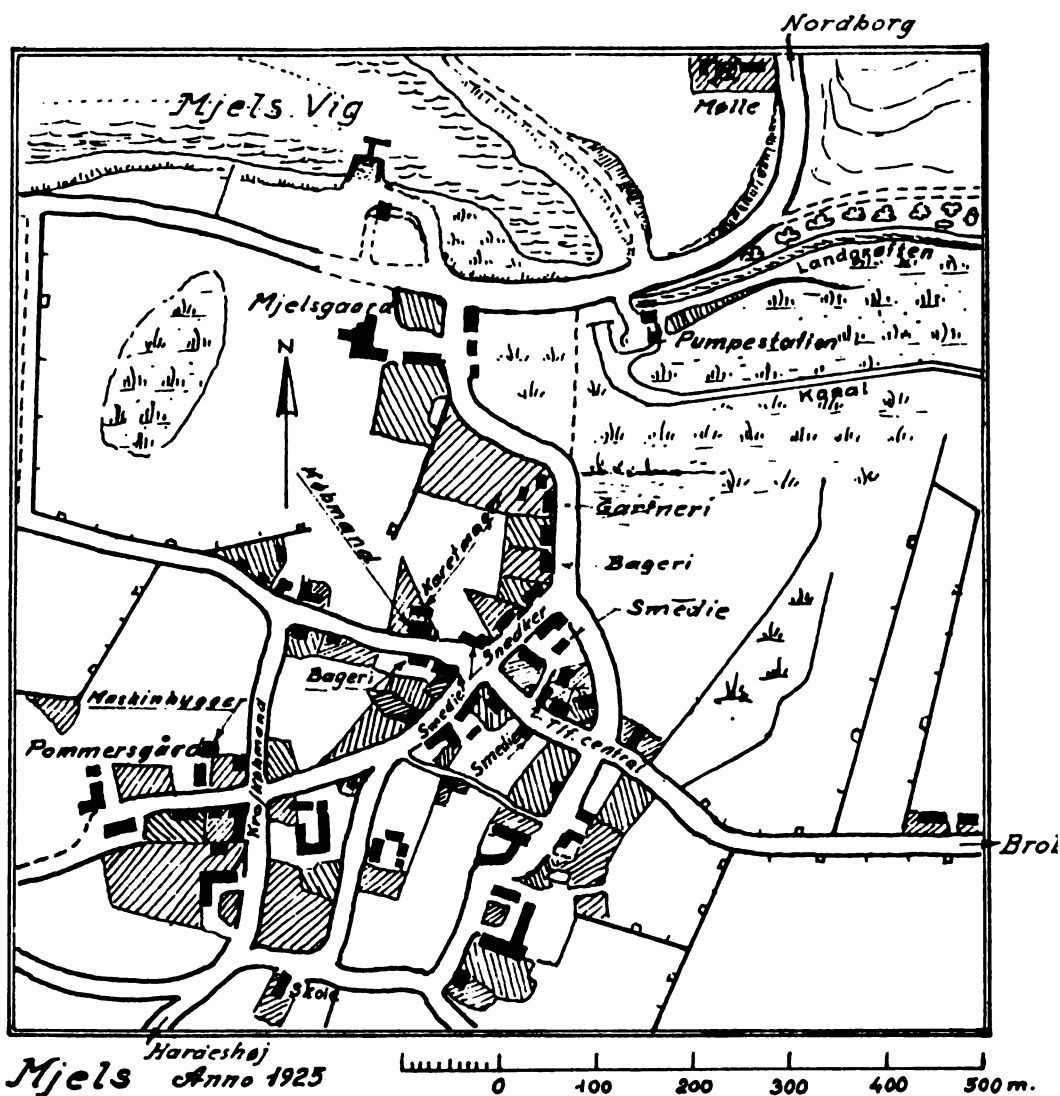
Jens Christensen, der i forvejen var ejer af den på hjørnet af Færgevej og Mjelsmarkvejen beliggende smedie og det dertilhørende stuehus på modsatte side af Færgevej, bortforpagtede denne smedie med stuehuset til smed Holger Jensen og drev landbrug i en del år. I 1919 overtog han dog atter smedeforretningen og flyttede tilbage til beboelsen nede ved smedien. Efter at have solgt de til ejendommen hørende arealer af landbrugsjord, blev de ret gamle udhuse til ejendommen nedrevet og bestående stuehus solgt til krigsinvalid Hans Rossen, der boede her til sin død. I stuehusets sydende var der en lille lejlighed, hvor en ugift søster til Chr. Petersen Post havde boligret og boede indtil sin død. Hun hed Maren og var kendt under navnet "Maren Post". Efter Hans Rossens død i 1962 er huset af Rossens arvinger solgt til Niels Erik Andersen.

Art. nr. 54, ca. 1300 m² - Færgevej 30

Nuværende ejer: Fabriksarbejder Børge Olsen. Ældste kendte ejer: Jens Jessen. J. Jessen solgte huset efter hustruens død til Frederik Bruhn og hustru, Thora født Rasmussen, Hardeshøj og flyttede til Nordborg hos datteren og svigersønnen, smedesvend og senere politibetjent Kuntz. Jens Jessen var i flere år havekarl på Nordborg Slots Efterskole. Fr. Bruhn var dels arbejdsmand og dels tømrer og havde sidst arbejde på Danfoss.

Vi er nu ved vejkrydset, hvor Mjelsmarkvejen - Nedervej krydser Færgevej og i disse omgivelser er der sket store forandringer i bybilledet. Således går i dag art. nr. 145 (ejer: Martin Christensen og hustru, Vilhelmine) ud til Færgevej. Tidligere lå her på hjørnet en lille, gammel smedie. Denne smedie er ved udbygningen af Færgevej slettet og grunden, hvorpå smedien lå, er tildels inddraget under vejarealet. Denne vejudbygning blev gennemført i 1945. Smediens daværende ej-

er, Frederik Christensen nyopførte samtidig et større værksted på nabogrunden, art. nr. 235. Den foransomtalte gamle smedie er omtalt i en beskrivelse om forholdene i Mjels af Claus Grøn. Og det var her de Melsingers Bønder samledes og besluttede i samlet trop at drage til Nordborg og afkræve en erklæring af amtsforstanderen om hans nationale standpunkt; det var i 1848.

Der har været drevet smedehåndværk i den gamle smedie her på hjørnet, så langt tilbage som vore oplysninger rækker. Førnævnte Frederik Christensens far, smedemester Jens Christensen (også omtalt under art. nr. 139) drev her i mange år smedehåndværket. Sammen med sin hustru, Marri, boede de i et ret stort strå-tækt hus på den modsatte side af Færgevej, øst for denne. I bygningerne var der også lidt staldplads og lo og ellers lidt "udhus", som der jo var brug for førhen, da man havde "e Smajland" og drev lidt landbrug ved siden af håndværket. Som omtalt under art. nr. 139 var Jens Christensens tid som smedemester afbrudt en periode, hvor J. Christensen drev landbrug fra ejendommen, art. nr. 139. Det drejer sig om ca. 10 år, hvor smedien og tilhørende beboelse da var forpagtet af Holger Jensen, der herfra (1919 - 20) drog til Stevning og startede den nu ret store maskinforretning.

Jens Christensen fortsatte nu atter som smed i sin gamle smedie og fra den gamle beboelse, indtil alderen tvang ham til at holde op. Nu efterfulgtes han af sønnen, Frederik Christensen som smed. Frederik Christensen, gift med Anna, født Petersen fra Nordborg, boede dog stadig i aftægtshuset (art. nr. 155) til art. nr. 139 - Færgevej 29 - bygget af daværende ejer af denne ejendom Chr. Petersen Post 1907. Frederik Christensen drev smed- og mekanikerværkstedet indtil 1964, da han solgte forretningen til mekaniker Folke Requate. Requate drev nu forretningen i lo - 12 år, hvorefter han nedlagde forretningen og forlod byen. Forinden havde han dog lavet hele bygningen om til beboelse.

Den forannævnte til smedien hørende beboelsesejendom - den gamle stråttækte langs vejen mod øst blev ligeledes fjernet ved udbygningen af vejen 1944 - 45. Bygningen lå tæt på vejen og dannede et skarpt hjørne, der var til stor gene for trafikken på den meget smalle vej.

Art. nr. 146, 535 m² - Færgevej 36.

Der boede indtil 1922 Marie Schmidt. Hun var søster til den gamle maskinbygger og pumpemager Johannes Schmidt sen. (art. nr. 49) og hans husholder i mange år efter Johs. Schmidts hustrus død. Også forældrene til den gamle smed Jens Christensen, Martin og Valborg boede her i deres sidste leveår. Oprindeligt, dvs tiden forud havde huset været beboelseshuset på et mindre "sted", det man dengang kaldte for ejeren for "Indersted" - lidt jord til et par køer, bl.a. hørte "Fladbjerg" til stedet, der også var Christian Jørgensens fødested. De små udbygninger er fjernet, og ca. i 1895 har Chr. Jørgensen opført huset, art. nr. 31.

Huset her (art. nr. 146) var indtil 1979 stråttækt og her boede fra Marie Christensens død August Hansen og hustruen, Emma, indtil August døde her og Emma flyttede på plejehjem, hvor hun døde i 1979 - begge i en meget høj alder. August var tilflyttet "Vesterbo", Emma var berliner. Et par meget stræbsomme mennesker, der overleveres af 3 døtre.

Fra Oksbøl Skoles krønike

1880 - 1908

I "Oksbøl Sogn, Historie, Fortællinger" bd. 1 findes en levende skildring af den stråttækte skole i Mjels set gennem skolebarnets vågne øje. Det ville være spændende, om vi kunne bringe en tilsvarende beskrivelse af skolen, skrevet af en af sognets lærere fra dengang. Måske dukker den op en dag, men indtil det sker, må vi nøjes med oplysningerne fra tjenstlige papirer.

I august måned 1880 fik alle landsdelens skoler fra regeringen i Slesvig påbud om, at læreren skulle føre en "Schulchronik" - en skolekrønike. Bogen skulle indledes med en egnsbeskrivelse, en beretning om skolens historie, samt oplysninger om tidligere lærere.

Fra år 1880 og fremefter skulle de vigtigste hændelser i skoleårets løb nedskrives, naturligvis på tysk.

Skolekrønikerne fra Oksbøl og Mjels skoler er begge bevarede. Denne artikels oplysninger stammer hovedsagelig fra Oksbøl-krøniken, som desværre mangler beskrivelsen af skolebygningen. Fotografiet giver dog god besked. Det er taget i forsommeren 1868 eller -69, et par år efter at skolen er bygget. Den kønne stråttækte bygning har skole mod syd (til venstre i billedet) og lærerbolig mod nord, adskilt af en forstue. Skolen havde store vinduer mod vest og øst og bestod de første år af eet stort lokale med faste skolepulte og kateder. Omkring 1886 blev skolestuen delt i 2 undervisningslokaler, da skolen blev 2-klasset. Foran lærerboligen er en grusbelagt plads, hvor børnene er samlet til fotografiering - ikke stillet op i række og geled, som vi ellers kender det fra skolebilleder, men spredt ud over pladsen i klynger. Pigerne er i kjoler til anklerne, de fleste med forklæde. Drengene i lange bukser, vest eller jakke og med kasket på hovedet. I døren står sandsynligvis lærer Hans Peters og hans kone, Mathilde, hun med familiens yngste på armen. - Foran skolestuen den nytillantede have omgivet af et lavt stengærde. En høj pumpe af træ mangler heller ikke. - Bygningen, som skimtes til højre, rummede toiletter, samt lærerens stald og lade. Til lærerembedet hørte nemlig landbrugsjord. Fx var "Svarretoft" en del af skolejorden.

Skoleårets gang

1. april begyndte det nye skoleår. Sålænge skolen var eenklasset, dvs indtil 1887, blev eleverne undervist samtidig. De var delt i 3 hold: yngste, mellemste og ældste hold, en spredning i alder fra 6 til 14 år. Yngste hold havde 20 timers undervisning om ugen, de andre hold 30 timer. Der blev undervist i tysk, religion, regning, tegning, historie, geografi og naturhistorie.

1881 var 71 skolebørn tilmeldt Oksbøl Skole: 35 drenge og 36 piger; en anelig flok at holde styr på. Mens læreren underviste det ene hold, måtte de andre beskæftige sig selv med læsning, skrivning eller regning. Udover de boglige fag skulle pigerne have håndgerning

og drengene gymnastik. Gymnastikundervisningens kvalitet er der ingen vidnesbyrd om, men da den skulle foregå udendørs på skolepladens grus, har der været grænser for udfoldelserne. Håndarbejdsundervisningen førte den 25. februar 1882 til, at 13 piger fra Oksbøl udstillede håndarbejder på en stor udstilling i Sønderborg. Tre af dem fik præmier. Den 10-årige Bothilde Hansen l. præmie for strikkearbejde.

Oksbøl Skole ca. 1869

Skolebøger og andet udstyr skulle hjemmene selv betale. Bøgerne blev indkøbt af skolen, men forældre til skolepligtige børn måtte hvert kvartal betale et bidrag til dækning af udgifterne. Kun de fattigste familier var fritaget for betaling. Det var nu ikke nogen stor vægt, der tyngede datidens skolebørn: De yngste var forsynet med en skifertavle med griffel og svamp. samt "Deutsche Fibel" (en ABC). De større børn havde foruden tavlen med tilbehør en læsebog, sangbog ("Liederheft für preussische Schulen"), samt regnehefte, kladdehefte og skrivebog. Den eneste bog skrevet på dansk var bibelhistorien.

Hver skoledag begyndte med en religionstime. Disse timer foregik på dansk indtil 1888, hvorefter 2 ugentlige religionstimer skulle være på tysk. Resten af dagens undervisning foregik på tysk, men i frikvartererne gik det nok løs på alsisk.

I sommerhalvåret havde man en bestemmelse om, at børn, der var fyldt 11 år, kunne blive fri for skolegang, hvis forældrene havde brug for dem som medhjælp ved landbrugs- eller andet erhvervsarbejde eller i huset. Også hvis børnene skulle i fremmed tjeneste,

kunne de få fri fra skole. Det var den stedlige sognepræst, der skulle give dispensationstilladelsen, og hvert år er det anført i skolekrøniken, hvor mange børn, det drejede sig om. 1881 var det 5 drenge og 3 piger, 1891 var det faldet til 6 børn i alt. De fritagne skulle dog møde på skolen nogle timer et par gange om ugen for ikke at glemme alt for meget. Ordningen var måske en økonomisk nødvendighed i mange hjem, men set fra børnenes side var fordelene mere tvivlsomme. Navnlig hvis det drejede sig om børn, der i forvejen havde svært ved at følge med i undervisningen. Fra 1893 indføres strengere bestemmelser vedrørende fritagelse for skolegang. Der kunne kun dispenseres fra undervisningspligten, hvis det var strengt nødvendigt, og ansøgning herom skulle forelægges kreds-skoleinspektøren i Sønderborg.

I de perioder af året, hvor man har mest travlt på landet, regnede man med, at alle børn tog et nap med. Derfor var sommerferie og efterårsferie ikke fastlagt på forhånd. Man rettede sig efter, om høsten stod for døren. I 1888 fx begyndte sommerferien på grund af den sene høst først den 20. august. Den 29. september skulle skolegangen så begynde igen, men da høsten endnu ikke var overstået, blev ferien forlænget med en uge. Om man også fik kartoffelferie (efterårsferie) det år, fortælles der intet om.

Skoleåret sluttede i marts måned med den årlige eksamen, hvor børnene blev overhørt i de forskellige fag. Præsten og skoleforstanderne (skolenævnet) overværede prøven. Forældrene var også indbudt. Derefter blev det bestemt hvilke børn, der kunne oprykkedes i næste klasse. Nogle fik en vedtegning om, at de skulle se at skaffe sig de kundskaber, de endnu manglede. Ellers ville de blive rykket tilbage igen. Her kunne det nok svide til nogle børn, at de havde været fritaget for undervisningen i sommerhalvåret.

Palmesøndag var konfirmationsdag. Med konfirmationen ophørte skolepligten, og børnene blev udskrevet.

Om skoleårets festdage får vi kun sparsomme oplysninger. På kejserens fødselsdag den 27. januar samledes børnene til flaghejsning og sang, hvorefter de fik fri. Hvis vejret var til det, blev der arrangeret vinterudflugt. Landmændene mødte med hestetrukne slæder eller kaner, og så gik turen ud i vinterlandskabet. Den 9. februar 1907 var begge klasser på slædetur med 21 slæder - et imponerende syn. Turen gik over Nordborg til Havnbjerg. I Maikro blev der drukket kaffe. Hjemturen gik over Brandsbøl. Også sommerudflugter omtales. Som regel var målet en skov eller strand i nabolaget. Turen foregik pr. hestevogn eller til fods. En enkelt gang nævnes en fællesudflugt for Mjels og Oksbøl skoler. Man sejlede med dampskibet fra Hardeshøj til Aabenraa, kørte med tog til Rødekro og spiste madpakken på Eliselund.

Ro og orden

Det var en krævende opgave for læreren at tilrettelægge undervisningen, så der var passende opgaver til alle hold. Med så mange børn i klassen var det nødvendigt med ro og orden. Det er en af grundene til, at læreren nu og da tog mere "håndfast" på visse elever, end det er skik i dag. Legemlig afstraffelse måtte kun finde sted, når alle andre metoder var forsøgt. Det kan læses i et cirkulære fra skolekollegiet i Slesvig 1887. Heri står der og-

så, at læreren ikke må straffe børnene ved slag i hovedet, ved at rive i ørerne eller overhovedet berøre børnenes ansigt. Legemlig straf må ikke bruges mod piger! Det er nok tvivlsomt, om børnene blev gjort bekendt med skrivelsens indhold.

For at forhindre, at lærerne misbrugte retten til at slå eleverne, blev det fra år 1900 krævet, at der skulle føres protokol over enhver legemlig straf. I en forordning fra kultusministeriet i Berlin hedder det, at der i hver skole skal findes en straffe-protokol. Hver gang en afstraffelse har fundet sted, skal læreren indføre det i protokollen med barnets navn og alder, hvilken straf, der er givet, og årsagen hertil. Ved inspektion skal protokollen forevises.

Straffeprotokollen for Mjels Skole er bevaret. Den viser, at det langt fra var en daglig foreteelse, at spanskrøret kom i brug - der kunne gå måneder imellem. De mest almindelige grunde, der blev noteret, er: dovenskab, u lydighed mod læreren, uopmærksomhed, løgnagtighed. Straffene varierer fra 1 - 6 slag i enden. Et enkelt pigenavn har forvildet sig ind mellem de mange drengenavne. Den 11-årige Marie fik den 6. oktober 1908 2 slag i hånden for u lydighed. Selve kredsskoleinspektøren, Todsén fra Sønderborg, har kvitteret ud for hendes navn, så læreren er muligvis blevet gjort opmærksom på, at han har gjort noget, han ikke måtte.

Lærere, der gentagne gange overtrådte bestemmelserne, kunne miste retten til at straffe børnene og i grove tilfælde risikere afskedigelse.

Sygdom

Dengang som nu var sygdom den hyppigste årsag til skoleforsømmelser. Navnlig de smitsomme sygdomme var skyld i, at skolerne periodevis var halvtomme. Lægerne havde ikke de medicinske hjælpemidler, vi kender nu, så sygdomme, som i dag er harmløse, havde et langt alvorligere forløb.

Den 17. juli 1890 blev Oksbøl Skole lukket på grund af en difteritis-epidemi. Mjels Skole var blevet lukket allerede den 12. juni. Difteritis er en halssygdom, der giver meget seje belægninger i struben samtidig med, at bakterierne udskiller giftstoffer, der påvirker hjertet og nervesystemet. I løbet af få uger døde 13 børn og 4 voksne i Oksbøl Sogn. En følelse af sorg blandet med angst har grebet befolkningen, men lægen stod næsten magtesløs.

Skolen var lukket til den 20. oktober. Skolebrønden blev undersøgt. I Oksbøl var der intet at bemærke, men i Mjels blev vandet fundet ubrugeligt. Også efter at brønden var blevet omhyggeligt rensset, blev drikkevandet kasseret. "Vi må jo så nok få gravet en ny brønd", meddeler læreren forhåbningsfuldt. Halvandet år senere kunne den nye brønd tages i brug. Vandet var nu brugeligt, men brønden lå noget ubekvem for skolen.

Et par cirkulærer fortæller om myndighedernes forsøg på at hindre smitsomme sygdomme i at brede sig: Den 11. juli 1891 forlanger regeringen i Slesvig, at der i skolestuen skal være mindst een spytebakke med en diameter på 15 - 25 cm. Børn, der hostede meget, skulle have plads i nærheden af bakken. Dette var en foranstaltning mod tuberkulose (brystsygge), en frygtet sygdom, der også ramte mange lærere.

Schuljahr 1906

nr. Nr.	Des geächteten Kindes		Sam n colloqrer Jährling	Art n colloqrer körperlicher Jährling (Züchtungsmittel, Strafmäß, x.)	Kurze Begründung n Haltendigkeit der colloqrer Jährling	Kennzeichner der Echtheit, welche die Züchtung vollig	Bemerkungen
	Vor- und Name	Alter					
19	Martin Christensen	11 Jahre	17 Juli 1906	Wollige auf seinem Körper Wackel auf Gefäß	Unvorsichtigkeit gelangt	Ab. v. P. 1906	
20	Yoni Hansen	13 Jahre	5. Sept.	Wollige auf Gefäß	Verletzt	Ab. v. P. 1906	
21	Jakob Christensen	13 Jahre	14. Sept.	Zwei Wollige auf Gefäß	Gegessen an der Hand	K. Hansen	
22	Jakob Christensen	13 Jahre	3. Okt.	Zwei Wollige auf Gefäß	Gegessen an der Hand	K. Hansen	
23	"	14 Jahre	23. Jan. 1907	"	Stupfen	Ab. v. P. 1907	
24	Yngve Anderson	12 Jahre	29. Okt. 06	Zwei Wollige auf Gefäß	Kopf mit Händen angriffen	K. Hansen	
25	Martin Christensen	13 Jahre	18. Juli 1907	Zwei Wollige auf Gefäß	Verletzt	Ab. v. P. 1907	
26	Martin Christensen	13 Jahre	22. Juli 1907	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1907	
27	Martin Christensen	13 Jahre	23. Juli 1907	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1907	
28	"	"	28. Juli 07	Zwei Wollige auf Gefäß	Gegessen an der Hand	K. Hansen	
29	Peter Hansen	11 Jahre	7. Okt. 06	"	Zwei Wollige auf Gefäß - Verletzt gegen den Kopf	Ab. v. P. 1906	
30	Yoni Christensen	11 Jahre	6. Okt. 06	Zwei Wollige auf Gefäß	Zwei Wollige auf Gefäß	K. Hansen	1906
31	Yoni Christensen	11 Jahre	9. Okt. 06	Zwei Wollige auf Gefäß	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1906	
32	Yoni Christensen	11 Jahre	5. Juli 10	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1910	
33	Fredrik Thomsen	10 Jahre	19. Sept.	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1906	
34	"	"	21. Sept.	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1906	
35	Yoni Christensen	9 Jahre	"	"	Zwei Wollige auf Gefäß	Ab. v. P. 1906	

Uddrag af Mjels Skole's straffeprotokol

Større virkning havde nok en rundskrivelse fra kongelig landråd von Tschirshnitz, Sønderborg (3. september 1892) angående skolerens renholdelse: Skolestuerne skal desinficeres 2 gange. I WC-erne skal der daglig strøs læsket kalk, og WC-sæderne skal rengøres 2 gange daglig. Læreren skal fraråde børnene at spise umoden frugt og drikke for meget vand. Hvis et barn har diarré, skal det sendes hjem. Det benyttede toilet skal afspærres og må først benyttes igen, når det er blevet desinficeret.

Ved årsskiftet 1892-93 ramte en mæslingeepidemi begge skoler. Mjels Skole blev lukket i 14 dage, mens lukning blev undgået i Oksbøl, selv om der en overgang kun var 10 - 12 elever i klasserne.

Lærerne og tilsynsmyndighederne

På skolekrønikens første side opremses navnene på nogle af de lærere, der har virket ved Oksbøl Skole. Her skal kun nævnes Claus Clausen, der blev ansat i 1818, 20 år gammel, og blev pensioneret 49 år senere. Han har altså haft mulighed for at undervise sine første elevers børn, og også deres børnebørn. Landsdelens indlemelse i Preussen i 1864 medførte, at han, som alle offentligt ansatte, måtte underskrive en lydighedserklæring til de nye magthavere. Ellers mistede han sin stilling. Nogen mærkbar forandring i den daglige undervisning medførte overgangen fra dansk til tysk skole ikke i hans embedstid. Først efter 1867 satte fortysknin-gen af landsbyskolerne ind.

Også de tre næste lærere var uddannet på dansk seminarium: Hans R. Peters (1867 - 72), Hans Hansen (1872 - 76) og Heinrich Hansen (1877 - 86). Sidstnævnte er den første lærer, der skriver i skolekrøniken. Han var uddannet på Skårup Seminarium ved Svendborg. Her havde han lært lidt tysk, men næppe tilstrækkeligt til, at han kunne klare de krav, der stilles i en instruks fra Slesvig i 1878. Heri bestemmes, at alle elever skal undervises i tysk fra 1. klasse. Endvidere skal der i ældste klasse undervises på tysk i alle fag undtagen religion. Som de fleste andre danskuddannede kolleger har han været nødt til at følge de tyskkurser, regeringen oprettede, og stille til undervisning hos den stedlige skoleinspektør, sognepræsten.

Der blev ført nøje tilsyn med lærernes undervisning. Skolekrøniken omtaler de personer, der havde ret og pligt til at inspicere skolen: Øverst stod generalsuperintendent dr. Godt fra regeringen i Slesvig. Hans repræsentant i området var provst Schmidt, Svenstrup. Det faglige tilsyn havde kredsskoleinspektør J. P. Petersen fra Aabenraa og Oksbøls sognepræst, E. Holm, der samtidig var skoleinspektør. I hvert skoledistrikt var der desuden 2 skoleforstandere, udpeget af sognepræsten blandt de mest ansete gårdejere. De skulle bl.a. føre tilsyn med skolebygningen, føre skolens regnskab og overvære den årlige eksamen. De var valgt for 3 år ad gangen.

Første begivenhed, som krøniken beretter om, er en af de 2 - 3 årlige inspektioner:

"19. december 1881 om formiddagen kom kredsskoleinspektør Petersen fra Aabenraa her for at visitere skolen. Af 71 børn var 64 til stede. 1. og 2. afdeling blev prøvet i religion (2. trosartikel), tysk, skrivning, regning, sang og historie. 3. afdeling blev prø-

vet i skrivning, bibelhistorie, dansk læsning, tysk sprogøvelse og regning".

Vi må forestille os, at læreren har været midt i sin undervisning, da kredsskoleinspektørens hestevogn svingede ind foran skolen. Inspektioner kom altid uanmeldt, så hvis læreren har haft ild på sin pibe i skolestuen (det hændte!), fik han travlt med at slukke den og vifté tobaksrøgen væk. Børnene rejste sig og stod musestille ved deres pladser, da den høje herre kom ind.

Nu måtte læreren fremvise de autoriserede protokoller: Forsømmelsesprotokollen, ugeskemaet og undervisningsplanen. Fra "Schulbericht", hvor læreren hver uge noterede, hvad han havde gennemgået i de forskellige fag, vælger inspektøren de emner, han ønsker at høre børnene i. Læreren får selv lov til at eksaminere eleverne, så han kan vise sin duelighed i at undervise på tysk og i at holde disciplin. Det sidste har ikke voldt vanskeligheder, så længe den strenge inspektør var til stede. Børnene har følt, at det også var dem, der blev vurderet.

Efter overhøringen fik børnene frikvarter eller blev sendt hjem. Inspektøren fortalte så læreren om sine indtryk af det, han havde overværet. Han gav gode råd om undervisningsmetoder, påtalte eventuelle mangler og understregede vigtigheden af, at der blev givet en god tyskundervisning. Skolebygningen, undervisningsmaterialet og de anvendte skolebøger blev ligeledes kontrolleret, og var det nødvendigt, blev der givet besked om nyanskaffelser eller reparationer. Om hver enkelt inspektion blev der senere skrevet rapport til regeringen i Slesvig. Havde der været grund til alvorlig kritik, kunne læreren få en bøde eller blive tvangsforflyttet. Det overgik lærerinden ved Oksbøl Skole, frk. Anna Iwersen. Hun var født i Møgeltønder i 1867. Kom på kvindeseminariet i Augustenborg, og derfra i 1892 til Oksbøl som lærerinde. I 1898 blev hun tvangsforflyttet til Quickborn i Holsten. Efter Genforeningen vendte hun tilbage til Sønderjylland og blev en meget værdsat lærerinde i Nørre Løgum.

Belønninger til lærerne kunne også komme på tale. Hvis man var særlig dygtig til at udbrede tysk i dansktalende egne, gav regeringen en kontant præmie. Marcus N. Flindt, som kom til Oksbøl i juni 1886 efter lærer Hansens død, fortæller i krøniken, at han havde modtaget en sådan påskønnelse på 80 mark, mens han var ansat i Røllum. Han fortsætter sit flittige arbejde for det tyske sprog også i sit nye embede. I januar 1889 fik han en ny udmærkelse: 100 mark, og 2 år senere et personligt tillæg på 150 mark. Det var en ganske pæn præmie, regeringen således brugte for at fremskynde fortyskningen af Sønderjylland, Lærerlønnen var på 1330 mark årlig:

Fri bolig	120 mark
have	40 "
brændsel	106 "
tjenestejord	405 "
fast løn	630 "
anden indtægt	30 "
	<hr/>
	1331 mark

(Eksemplet er taget fra Mjels skolekrønike 1891).

M. N. Flindt blev i Oksbøl til 1895, hvorefter han flyttede til Havnbjerg.

Adskillige skrivelser fra regeringen i Slesvig handler om udbredelsen af tysk som brugssprog. I 1887 skrev man: "Det har i flere tilfælde vist sig, at eleverne ikke formår at udtrykke sig på tysk om de almindelige begivenheder i dagligdagen. Årsagen kan kun være, at dette område af sprogundervisningen er forsømt fra lærerens side. Man gør derfor opmærksom på, at al samtale mellem lærer og elev - også i frikvartererne - skal foregå på tysk. - Navnlig må man være opmærksom på, om der tales tysk i håndgeringstimerne. Ingen håndgerningslærerinde må ansættes, før hun behersker det tyske sprog."

Den 10. november 1887 forlader lærerinde frk. H. Lynge skolen. Det er første gang, skolekroniken nævner lærerinder. Det omtales ikke noget sted, hvornår skolen er blevet 2-klaset, men i den autoriserede regnskabsbog for Oksbøl Sogns skolevæsen findes et bygningsregnskab fra 1886, der sandsynligvis omhandler opmuring m.m. af den nødvendige skillevej mellem klasserne.

Ved frk. Lynges bortrejse foreslår skoleforstanderne, at klasserne igen skal sammenlægges, da det samlede børnetal er dalet til 65. Flere forældre protesterer mod forslaget, og lærerindestillingen bliver genopslået. Den 1. oktober 1888 bliver den besat med den 21-årige Margrethe Hansen. Lærerindernes ansættelsesvilkår var ringere end lærernes. De kunne ikke få pension, og hvis de giftede sig, måtte de forlade embedet. Det er sikkert en af grundene til, at lærerindeskift er hyppigere end lærerskift. En anden grund kunne være boligen. Efter 2 lærerindeskift på 2 år inspicerede landråden den 28. juli 1904 skolebygningen. Han anbefalede, at lærerindeboligen blev ombygget. Lærer Jørgen Nissen Lorenzen, Marcus Flindts efterfølger, fik ordre til at fjerne den dyngede utærsket korn, han havde liggende tæt ved bygningen; dels på grund af brandfaren og dels på grund af musefare for lærerindeboligen! - I betragtning af, at hun kun havde eet værelse, er der ikke noget at sige til, at hun ikke ville dele det med musene.

I december samme år besluttede skolekollegiet at forbedre lærerindens forhold. Boligen skal ændres, så der bliver både opholdsstue og soveværelse. Dertil et køkken med komfur og en forstue ved trappen. Ved samme lejlighed blev skolens stråtag erstattet med fast tag af tagsten. Bygmester Lauritzen, Lavensby, udførte arbejdet for 975 mark. Skolekredsen leverede materialer og stillede håndlangere til rådighed. Foråret 1905 stod lærerindeboligen klar, så frk. Hartorine Permiin kunne flytte ind. Som en yderligere opmuntring fik hun en lønforhøjelse på 36 mark årlig for håndarbejdsundervisning. Hun kvitterede for de forbedrede forhold ved at blive i Oksbøl i 4 år. Sommeren 1908 tog hun afsked med skolen, giftede sig og rejste til Kina som missionær. "En trofast, dygtig lærerkraft forlader os", var det skudsmål, hun fik i skolekroniken.

Lærernes følelser over for børn og forældre kommer ikke frem i beretningerne, der holder sig til det rent saglige. En undtagelse er nogle linier skrevet af Simon P. C. Simonsen, der den 1. april 1906 blev udnævnt til lærer og degn i Oksbøl. Den 2. juli samme år fejrede han sit bryllup i Bylderup, og efter hjemkomsten til Oksbøl skrev han: "Da jeg vendte hjem efter brylluppet, ventede en

stor glæde. Ved skolen var rejst en æresport. Foran den stod pigerne fra min klasse og sang: "Jert hus skal I bygge". Så fik vi en mængde buketter. I spisestuen var bordet smykket med gaver fra de kære indbyggere. I dagligstuen hang en smuk hængelampe skænket af børnene. Det var en stor overraskelse for os, men kærlighed gør altid godt." Han blev dog kun i embedet i 3 år.

Skolekrøniken giver ingen besked om, hvilket udbytte eleverne havde af skolegangen. Dengang som nu har det været forskelligt fra elev til elev afhængig af evner og flid, og af lærernes due-lighed som undervisere. Hovedindtrykket er dog, at undervisningen var vel planlagt.

Derimod fremgår det tydeligt af de mange cirkulærer og forordninger, bogen gengiver, at skolen skulle bruges til at gøre landsdelen tysk. Mange af lærerne har nok modarbejdet disse hensigter, men når de tyske myndigheder ikke nåede deres mål, skyldes det først og fremmest de mange dansksindede hjem. Til trods for, at børnene overhovedet ikke lærte dansk i skolen, klarede de fleste sig særdeles godt på de danske efterskoler, mange af dem besøgte efter konfirmationen. Men det er en anden historie.

Oksbøl Skole's elever, 1906. Navne side 102.

Kilder: Chronik der Schule zu Oxbüll

Chronik der Schule zu Meels

L. S. Ravn: Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig

L. S. Ravn: Lærerne i Nordslesvig ca. 1814 - 1920

Håndværkere i Mjels

Industrikarter - nej det har vi aldrig haft her i byen, men vi kan næsten sige et håndværkerkarter.

Vel boede de ikke alle nede ved det store kryds, hvor Færgevej, Nedervej og Næsvej krydser hinanden, men mange havde deres hjem i nærheden af samme.

Hvem kender ikke "e Lilga", eller rettere Lillegade, som den hedder i dag. Her ligger gården, hvor Rehhoff-slægten har til huse. Rehhoff-slægten stammer egentlig fra Angel, men har nu i så mange slægtled været gode danske alsingere. De har dog ikke blot landbrugskunnen i blodet, men i særlig grad har mekanismen været blandt deres særlige evner.

Den gamle Chr. Rehhoff med sin kone Ellen, født Fogt, startede ude på gården, Rødnæbvej 3, Mjelsmark. Snart købte de dog gården på Lillegade i Mjels, hvor de startede en maskinfabrik, der den gang var ret storslået. Især var det tærskværker, de byggede. Hermed havde de en god handel. De fik sammen 6 børn, tre sønner og tre døtre. Den ældste søn, Jørgen, og hans kone, Grethe, overtog senere fabrikken og landbruget. Senere flyttede de dog virksomheden til Stevning, hvor de bosatte sig. Søn nr. 2, Christian, døde tidligt og så var der den tredje af sønnerne, Hans Rehhoff, der sammen med sin kone, født Schmidt, overtog gården på Lillegade. Med Hans Rehhoff og hans kone, Anna, var maskinfabrikens tid forbi, slægten fortsatte nu med landbruget på gården i Mjels.

Vi går en tur langs færgevejen, starter ved Mjels Kro og går ned ad bakken.

Til venstre - hus Færgevej 46, boede maskinbygger Chr. Schmidt og hans kone, Lena. Han gik i faderens, Johannes Schmidts, fodspor. Flere generationer havde der haft deres virke. Gamle Johannes, som vi kaldte ham, blev tidligt enkemand med to sønner, Christian og Chresten, og deres datter Kathrina.

Heldigvis havde han en søster, kaldet "faster Mari", der blev en god husmor for det gode hjem. Af de to sønner fik Chresten husmandsstedet med de 8 tdr. land, da han giftede sig med Anna Rasmussen fra Hardeshøj. Datteren Kathrina druknede som ung pige sammen med naboens datter, Marie Petersen, to søstre Mørk og 3 tyske søløjtnanter. Så overtog sønnen Christian da værkstedet som slægten før ham. Der var nok at bestille.

I høstens travle tid kunne det godt give hans kone, Lena, nerve på. Lena, født Pors, var fra Aabenraa og ikke vant til bøndernes travle færd, når høsttiden var inde. Derimod var Christian altid lige hjælpsom og flink, en meget dygtig maskinbygger, der altid var parat, når det gjaldt.

Ja, hele året var der nok at gøre indenfor hans fag. Landbrugsmaskiner og alt andet mekanisk og træ magtede han til fulde.

Deres eneste søn, Johannes, gik da også i faderens fodspor til at begynde med; siden endte han dog som så mange andre på Danfoss.

Vi fortsætter ned ad bakken.

Ved vejens venstre side ligger et lille hus, Færgevej 40. Her boede sypige Stinne Bang. Stinne var både hyggelig og rar, og da hun var ugift, blev syning hendes levebrød. Hendes testamente lød på, at den, der havde siddet ved hende i hendes sidste stund, skulle arve hendes sager. Dette blev bagerens kone, Anna Petersen. Hendes ejendele kom på auktion i Mjels Kro; det var nu synd for hende.

Ved siden af i nr. 38 boede Stina Jøssen (Christine Jørgensen). Stinnes mand var daglejer, mens hun var sypige. Hun underviste også lidt i syning i Mjels skole. -

Vi springer et hus over og havner ved den gamle smedie - Færgevej 34. Smedien lå på venstre side af vejen, mens beboelsen lå på højre side. Jens Smej (smed) hed Christensen, hans kone Mari. Han var så stræbsom og rar. Da der også hørte en del jord til smedien, var der altid nok at lave. I gamle dage var det skik, at hver bonde havde et stykke jord, hvorfra indtægterne skulle tilfalde smedien ved en årlig afregning. I dette tilfælde lå denne jord på Mjelsmark og blev kaldt "e Smej-bjerre".

Færgevej 34

Mens Jens passede sin ambolt, residerede Mari i hjemmet på højre side af vejen. Hun havde masser at se til med den store børneflokk. Heraf døde 5-6 som voksne af tuberkulose, så de havde sorger som få. Alligevel lykkedes det for dem at opdrage lo gode samfundsborgere, der gav dem mange glæder.

Jens var så genert og beskeden, det værste han måtte gøre, var at bringe regninger ud. Han havde ellers godt fortjent hver

eneste skilling. Skete det dog, at Jens var til fest med lidt vådt, var han alle tiders humørmand, som alle satte stor pris på at være sammen med.

Mens børnene spredtes for alle vinde, overtog Frederik som den ældste søn faderens smedie. Før overtagelsen blev virksomheden dog lejet ud til Holger Jensen og hans kone, Anna. Samme købte dog siden eget hjem i Stevning, hvor de startede den store fabrik "Holger Jensen og sønner".

Frederik Christensen, hans kone Anna og datteren Inge boede i deres hus, Mjelsvigvej nr. 5, mens Frederiks virke var i smedien nede på hjørnet.

Lad os nu fortsætte lidt længere op ad færgevejen. Her boede murer Jessen med kone og datteren, Midde Jessen. Midde var også sypige; den slags var der altid brug for. Midde blev dog ikke gammeljomfru. Hun giftede sig med smedesvenden i Mjels, der senere blev politibetjent i Nordborg - navn Kunz.

I Nordborg passede hun hus og hjem til sin bratte, tidlige død.

Efter det lange hus, Færgevej 26-28 med de to lejligheder lå bagerens hus med de høje trapper i 24. Her boede i sin tid en bager Schwartz med kone og søn. Sønnen, Hansenius, flyttede til Sjælland, hvor han købte en gård.

Færgevej 24

Den næste og sidste bager i nr. 24 var Hans Bladt, der stammede fra Broballe. Han og hans kone, Anna, hjalp hinanden i hverdagen, de fik flere gode, dygtige børn. Bladt var af den gode gammeldags type, der bagte rugbrød og alt andet godt. Især var han berømt for sine snitter til 5 øre pr. stk. Det var en slags konditorkager, ret tørre, men velsmagende. De andre konditorka-

ger kostede dog 10 øre pr. stk. Ind under jul var især Bladts travle tid. Når konerne kom med deres dej til småkager, var han god til at bage dem.

Lige hvor færgevejen runder, har gartneriet Hansen til huse. Hvor mange slægtled, det har fostret, vides ikke, men Christian Hansen og hans dejlige kone, Christina, kendte alle. Foruden selve gartneriet var der en del jord at dyrke. Om sommeren var her meget travlt, da blev en halv snes mennesker beskæftiget her. I arkivet finder vi et billede, hvor vi ser flokken i arbejde. Børneflokket bestod af 1 dreng og to piger.

Sønnen Henrik Hansen overtog gartneriet efter sin far, men nu var det svært at få den nødvendige arbejdskraft. Sammen med deres to børn og lidt fremmed hjælp klarede de dog deres gerning godt både Henrik og Trinkka.

Desværre kom der oliekrise og gartneriet omfatter nu kun sommerarbejde. Gartneriet er nu solgt til sønnen, Helge, der foreløbig er gartner på Danfoss.

Hos gartner Hansen. Fra venstre: Hönborg (elev), Chr.Hansen, Christine Hansen, Anna Hansen, Thøre Schæfer, Hans Tonesen, Anna Christensen, Anne Marie Jørgensen, kaldet "Bødker" samt Cathrine Jørgensen.

Vi går lige en tur ned ad Mjelsvigvejen.

I det sidste hus, nr. 1, nede ved Næsvej boede muremester Tinnesen med sin datter, Helene. Tinnesen viste en akuratesse lidt over det sædvanlige - ingen byggesjusk her. Når han ved forårstid lagde sine kartofler i haven, brugte han sin tommestok; afstandene skulle være lige store. Som een af de første købte han en sofacykel, men tænk - efter få måneders forløb havde den allerede en skramme. Hans gamle cykel, der dog var en snes år, fejlede virkelig ikke noget. Datteren Helene lignede sin far; hun var dygtig til madlavning, en skattet kogekone for mange.

Mens vi er nede ved Næsvej, tager vi bare et par skridt op ad Østervej til nr. 14. Her boede skomager Lass med sin kone, Anmari. Lass var en verdensmand, der i sine unge dage krydsede verdenshavene som kun få. Det var morsomt for børn at høre ham fortælle. Han var en god dansk mand, der hadede tyskerne af hele sit hjerte. Da han en gang ville pøde et æbletræ med en Bismarksgren, spyttede han flere gange, før han fik det sagt.

Lass havde en stor og dejlig æblehave, hvis frugter gav en ekstra indtægt. - Han kunne også være ret brysk. En russisk krigsfange, der kom med et par mishandlede lange støvler til reparation, fik en sådan omgang, at han aldrig turde besøge ham mere.

Her boede skomager Lass.

Vi går tilbage til Næsvej.

Her lå allerførst et dejligt gadekær, hvor mindestenen står i dag. Omkring "e Dam" var en dejlig jernstang, børnenes glæde. Det var en fornøjelse at svinge rundt på denne.

Lige ved siden af Næsvej nr. 42 boede skrædder Bang. Hans kone var den ansete jordemoder. Før i tiden blev sygehuset aldrig brugt ved en fødsel. Fru Bang følte sig også lidt finere end de øvrige landsbykoner. Hun sagde for eksempel "Adjøs" - i hvert fald til krigen brød ud i 1914; da fandt hun det ikke passende mere.

Lidt tilbagetrukket lå det pæne, stråtakte hus, hvor bødker Nis Jørgensen boede, nr. 46, med sine to døtre, Anmai og Trin. Trin var invalid, men Anmai var altid parat, når det gjaldt om at tjene en dagløn.

Den gamle smed Schwarts boede Næsvej 44. Hans værksted lå også på den ene side af vejen, medens beboelsen lå på den anden side.

Sønnen, Søren Schwartz, overtog virksomheden efter ham. Han byggede dog eget hus ved byens udkant lige foran den store eg. Hans kone, Thora, var en prægtig kone. Desværre var hendes nerver ikke så stærke; alligevel fik de gode år sammen med deres to meget smukke døtre.

Nedervej 35. Fra v.: Frederik Paulsen, Peter Baltzer Petersen og Søren Schwartz.

Så nåede vi da krydset Færgevej, Næsvej og Nedervej. I Nedervej nr. 1 lå bager Rasmus Petersens bageri, lige ved siden af smedien. Rasmus Petersen blev altid kaldt for Rasmus bache (bager), hans kone, Anna bache, børnene Inge og Hans bache. Det navn var så indgroet i dem, så Hans lige til skoletiden kaldte sig Hans bache, når han blev spurgt. Rasmus bagte især brød til folk. Når bønderne indleverede 200 pund rug, fik de i stedet for 200 pund brød - forstå det hvem der kan. Mens Rasmus passede bageriet, passede Anna butikken, for de havde skam også dejlige kager.

Datteren Line blev gift med en gartner i nærheden af Egersund. Til denne by flyttede da også Anna og Rasmus på deres gamle dage. Sønnen Hans blev bager i København.

Nedervej nr. 3, her boede skrædder Chr. Pedersen med kone og tre børn. De købte dog ret hurtigt Mjels Kro med købmandshandel og opgav skrædderiet.

Det var nu skomager Peter Christiansen, der flyttede ind i Nedervej 3. Han og hans kone, Anna, fik en datter og en søn. Anna gik også på dagleje. Hun var for eksempel een af de mange, der samlede kartofler op hos bønderne om efteråret. Hun var en lille, stille og flittig kone. Skomager Peter Christiansen vil vi især huske for hans sjove regninger; han havde en egen måde at nedfælde dem på. Efter deres død var der heller ingen skomager i Mjels mere.

Turen går atter tilbage til det store kryds, hvor nu vejens højre side står for tur.

Hvor vejen munder ud i Færgevej, boede snedker Chr. Philipsen, Nedervej 2, sammen med sin kone, Grethe. De byggede deres hus som nygifte og havde mange gode år i deres barnløse ægteskab. Christian var solid og flittig, desuden var han kendt for sine små priser. Jeg husker endnu, hvor han satte en voksdug fast med entrælistepå køkkenbordet for 1 kr. i alt. Hans kone, Grethe, syede skjorter og andet linned for folk, der ønskede det. Hun underviste også i håndarbejde i sin tid, både i hjemmet og i skolen. En skønne dag stod Grethe alene, savnet var stort. Hun solgte da huset med de mange minder og købte i stedet for et hus i Nordborg. Her blev hun stadig af mange kaldt "Tante Grethe".

Deres nabo, Nedervej nr. 4, var Niels Rasmussen og hans kone, Mitrin. Niels var hjulmager. Foruden værkstedet havde de også en købmandshandel. Mens han arbejdede med sit fag, lavede vogne og lignende, passede Mitrin butikken. Den sidste var ret særpræget. Vi gik da ind gennem husets bagdør, ind i det lille køkken. Herfra hentede Mitrin da alene varerne i en anden lille stue; vi blev godt betjent, ingen tvivl om det.

En skønne dag var også de to borte og sønnen, Hans Rasmussen, førte sammen med svigerdatteren, Maria, de gamle traditioner videre. De var begge flittige, gode mennesker. Da Hans døde, græd en lille dreng. Det var under Anden Verdenskrig, hvor cigaretterne var få. Alligevel fik drengen altid lov til, for sine sparepenge, at købe en pakke af samme til sin fars fødselsdag; også sådan et minde siger os noget.

Så var der igen en Niels Rasmussen, der overtog forretningen; han var eneste søn. Sammen med Guntha, hans kone, tog de opgaverne op med friskt mod.

Allerførst byggede de eget hus, hvor de boede privat med deres to børn, Nedervej 6. Niels øgede sin karetmagervirksomhed ved at lave ajletønder i stor stil. Guntha moderniserede købmandsforretningen, som hun passede med stor dygtighed. Efter Niels' sygdom måtte værkstedet dog nedlægges; og købmandsforretningen blev først lejet ud, senere solgt.

Den nuværende ejer af forretningen, købmand Poul Tonnesen, har moderniseret meget, det er nu et helt supermarked, hvor der er selvbetjening.

Hist, hvor vejen slår en bugt, ligger der et hus så smukt. Ja, hist ved Nedervej 8 svinger vejen og tager retning ud mod Mjelsmark. Her boede i sin tid snedker Erik Witte med sin kone, den lille flittige Line.

En del gode år havde de to sammen, men så kom sygdommen. Den sygdom, vore fædre frygtede allermost, tuberkulosen. Her var ingen hjælp at hente. Erik Witte døde og efterlod kone med syv børn, det ottende var undervejs.

Det var en stor, svær opgave, Line blev sat overfor; ingen forstår, hvordan hun klarede den, men klarede den, det gjorde hun. Det var klart, at økonomien ikke var den bedste, da hun blev ene.

Foruden at passe børn og hjem, måtte Line nu gå ud på dagleje. Alle steder, hvor der var brug for hende, var hun parat. Det var både i huset og ude på marken. Line var en slider, altid venlig og rar. Allerede før konfirmationsalderen måtte børnene ud at tjene; dette var dog ret almindeligt dengang.

En skønne dag købte Line, ved lidt hjælp udefra, sit hjem, det lille stråtækte hus, der dog ikke var så helt lille endda.

Da fangerne fra Rusland under Første Verdenskrig skulle indkvarteres, blev den ene ende af huset lejet ud til dem. Det gav da en lille kærkommen indtægt.

Ved siden af den store børneflokk havde Line endda både vilje og kræfter til at passe gamle oldemor derhjemme.

Nedervej 8. Fra venstre: Rasmus Witte, Andreas Witte, Erik Witte, Anna Witte (på armen), Eline Witte, Anne Margrethe Justesen.

En skønne dag blev også Line gammel - hun fik da tid til rigtigt at glæde sig over sine blomster, dem hun holdt så meget af. Lille Line oplevede velfortjente år i det gamle hjem til sidst. Hendes datter, Grethe Justesen, gav hende en god og kærlig pleje til hendes sidste stund.

Lille Line efterlod sig ingen penge, men hun efterlod sig en god og flittig flok, hvis kærlighed til blomster blev en arv, der stadig ses hos børn og børnebørn her i vor by.

De er alle borte, disse gode håndværkere, der satte sit præg på vor by. Alligevel ser vi med glæde, et par af slægten stadig er blevet tilbage.

Når vi i dag går en tur gennem Mjels, ligger der på byens fineste plet, med udsigt langt omkring, to virksomheder.

I den ene bor Lines barnebarn, murermester Frede Witte med sin familie; i den anden bor afdøde smedemester Jens Chri-

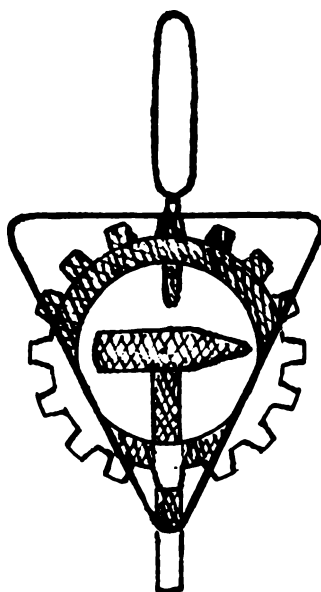

stensens barnebarn, Peter Christensen. Han og et par brødre startede firmaet "PEHAMA", en alsidig maskinfabrik, hvor man bl.a. fremstiller specialværktøj, transportanlæg og rulleskøjter.

I den gamle købmandsbutik, hvor slægten Rasmussen havde til huse, fortsætter nu købmand Poul Tonnesen sammen med sin kone, Karen.

Lidt gartneri har vi også i byen; lad det ikke sygne hen.

Vi ser tilbage med tak. - Tak til vore gode, flittige håndværkere, der efterlod så godt et minde; en arv vi nødig vil undvære.

Bryllup på Tvendalsgaard

Claus Grau fra Graugaard og Maren Frederiksen fra Tvendalsgaard havde bryllup den 14. juni 1855. Brylluppet blev fejret i brudens hjem med flere hundrede gæster, (Maren var halvsøster til Nicolaj Petersen).

Den første indbydelse kom fra brudeparret. Nogle dage senere kom "e kåstmånd" ridende i hvide bukser, sort jakke og lange støvler med en stor papirbuket på brystet. "E kåstmånd" var altid brudens bror eller en ugift mand af de nærmeste slægtninge. Han skulle hilse fra Claus Grau og hans brud, Maren Frederiksen, og bede familien til bryllup torsdag i næste uge, følge med i kirken kl. 12 og derefter få et måltid mad og en dans i brudens hjem. Søndagen før brylluppet gik de unge piger fra gård til gård og lånte lagner, to fra hver gård i byen. De kaldtes

"Drejlspiger". Om mandagen kom slagteren, skaffereren og nogle nabokoner, der var bedt til at hjælpe i køkkenet. Der blev slagtet en ko og en kalv. Om tirsdagen kom de unge piger igen og nogle unge mænd, der var bedt til at hjælpe med at få lagnerne slået op i laden, når de var syet sammen af pigerne. Lagnerne blev hængt op under bjælkerne og ned ad siderne, hvor folk skulle sidde. På de sammensyede lagner, der kaldtes himlen, blev der fastgjort blomster og kranse. På den ene væg i loen var et papir slået op med navne på. Først brud og brudgom, "e kåstmånd" og så alle de unge, der havde pyntet loen.

De unge mænd kørte fra gård til gård og lånte borde, stole og bænke. Om aftenen kom der piger fra hver gård med nogle pletter mælk, smør og en høne. Onsdagen kaldtes brudesengsdagen, fordi det var skik, at bruden skulle fremvise sit sengetøj for bryllupsgæsterne. Om aftenen kom gårdmændene med hver en skinke. Da gav det blodpølser blandt andet. Torsdagen var den egentlige festdag; da kom alle, der var bedt til bryllup, tidligt om formiddagen. De fik kogt skinke, brændevin og øl. Spillemandene stod på bryllupsdagen uden for gården og spillede et stykke for hver vogn, der kom. Brudeparret sås ikke, før de skulle afsted til kirken; da kørte bruden i den smukkeste pyntede vogn. Hos hende sad de to, der havde smykket hende, to gifte koner af hendes nærmeste slægt. I den næste vogn sad brudgommen og de to forlovere, og i den tredje vogn to andre mænd, der skulle hjælpe bruden ud af vognen. Disse seks, der skulle gå brudeparret til hånde ved kirkefærden, bar på venstre bryst en stor buket kunstige blomster. Foran de tre udvalgte vogne kørte en vogn med musikken, og aller forrest red mange unge mænd i hvide bukser, sort, kort jakke og lange støvler. Efter vielsen kørte alle hjem til bryllupsgården, og så gik man til bords.

Skaffereren havde travlt med at få alle placeret efter familierang. Det kunne tit være et vanskeligt hverv; ingen måtte føle sig forbigået. Middagen bestod af suppe, hønsekød, okse- og kalvesteg og dertil rødvin. Den sidste ret var risengrød med kanel og sukker og et stort smørhul. Suppen var meget kraftig og gul, da der svømmede safran ovenpå for stadsens skyld. Mel-

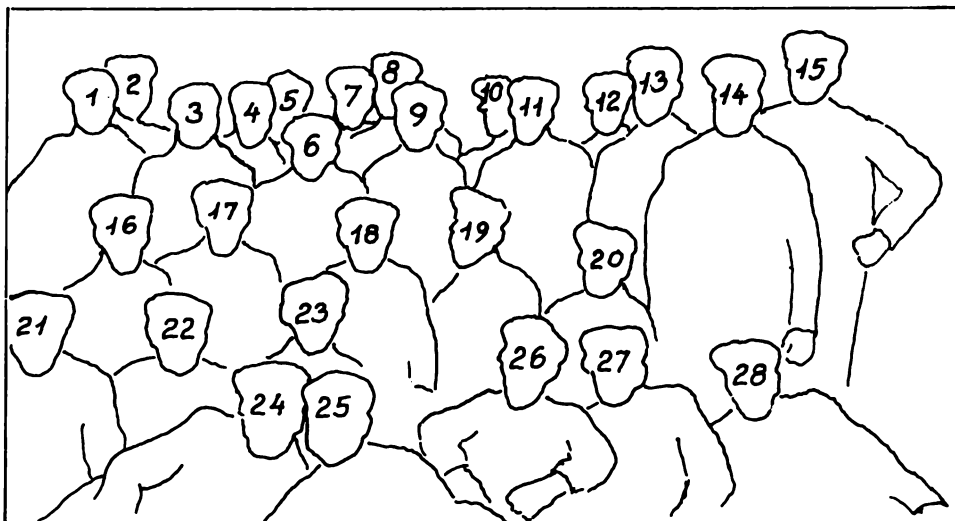
lem hver ret spillede musikken op, og der gik tre tallerkener rundt, hvori folk lagde hver en fireskilling; en til skafferen, en til "fadekonen", der vaskede op, og en til de fattige. Måltidet varede flere timer, der blev sunget og udbragt mange skåler.

Klokken 6 begyndte dansen i loen. Skafferen bød først bruden op til dans og efter at have danset et par omgange med hende, fik brudgommen hende, og deres første dans var altid en seks-tur. Så forsvandt bruden for at lægge sin kjole med sløb; hun kom tilbage i almindelig påklædning; der blev danset til den lyse morgen.

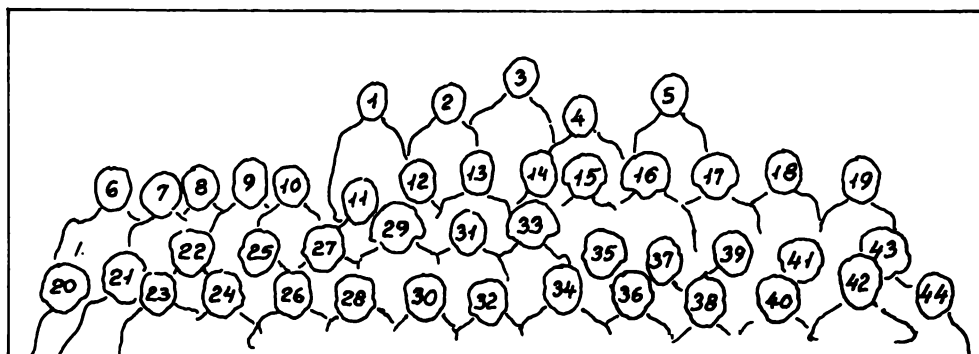
Fredag kom alle gæsterne igen, men først om eftermiddagen, for hele formiddagen sov de. De mødtes til kaffe og tvebakker kl. 2. Bagefter fik gæsterne alle de kaffepunche, de ønskede. Skafferen, opvartepigerne og køkkenkonerne sad da til bords, mens brud og brudgom samt andre af familien hjalp med opvartningen. Aftensmaden var "pluksul" (biksemad). Den aften var der også nogle timers dans. Lørdag, den sidste dag, kom de unge piger igen og tog "himlen" ned, og de unge mænd bragte alt lånt tilbage til ejermændene.

Når denne syvende dag var gået, var brylluppet forbi, og de nygifte kunne få ro.

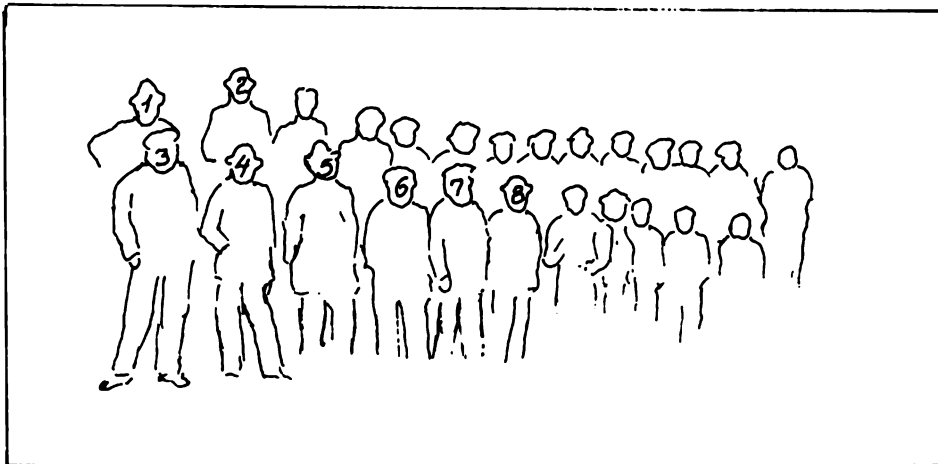
1. Chresten Simonsen, Broballe
2. Andreas Thomsen, Hardeshøj
3. Nicolaus Marquardsen, Mjels
4. Christian Johansen, Steg
5. Hans Grau, Mjels
6. Chresten Madsen
7. Chr. Schmidt, Mjels (maskinbygger)
8. Peter Feldstedt, Broballe
9. Christian Hansen, Mjels (gartner)
10. Lorens Jessen, Hardeshøj
11. Peter Grau, Broballe
12. Jens Nørrelykke, Mjels (karl hos H.Rehhoff)
13. Jens Keldorff, Mjels
14. Jens Christensen, Mjels
15. Johs. Schmidt, Mjels (centralbestyrer)
16. Hans Grau, Broballe
17. Christian Rix, Steg
18. Ukendt
19. Hans Nielsen, Mjels
20. Frederik Christensen, Mjels
21. Johs. Schmidt, Mjels
22. Hans Jørgensen, Mjels (karl hos Bonde)
23. Laurits Rasmussen
24. Frits Bruhn, Mjels
25. Mathias Petersen, Broballe
26. Carl Sørensen (karl hos H.Rehhoff)
27. Chr. Christiansen (snedker, nu Nordborg)
28. Jørgen Mortensen, Hardeshøj

- 1.
2. Peter Bladt, Broballe
3. Hans Schmidt, Oksbøl
4. Lorenz Nicolaisen, Oksbøl
5. Hans Krogh, Oksbøl
6. Frk. Hartorine Permiin
7. Kathrine Hess, Broballemark
- 8.
9. Thyra Christensen, Broballe, g. Lange
10. Margrethe Kolmos, Broballe
11. Cecilie Jensen, Oksbøl, g. Clausen
12. Christine Jensen, Oksbøl, g. Jørgensen
13. Käte Christensen, Broballe, g. Frederiksen
14. Cecilie Koch, Oksbøl
15. Anna Krogh, Oksbøl, g. Nissen
16. Nicoline Petersen, Broballe
17. Ella Jacobsen, Broballe
- 18.
19. Margrethe Rasmussen, Broballe
20. Christine Hess, Broballemark
21. Christine Jacobsen, Broballe
22. Helene Jørgensen, Broballe
23. Andreas Christensen, Oksbøl
24. Peter Christiansen, Broballe
- 25.
26. Johannes Jørgensen, Oksbøl
27. Dora Petersen, Broballe mølle
28. Jørgen Fogt, Broballe
29. Martha Petersen, Broballe mølle
30. Willy Beblein, Broballe
31. Brock, Broballe
32. Hans Jørgensen, Broballe
33. Mimmi Wrang, Broballe
34. Christian Fogt, Broballe
35. Marie Hulvej, Broballe, g. Bladt
36. Jens Christensen, Broballe
- 37.

38. Hans Christensen, Oksbøl
39. Hansine Dall, Oksbøl
40. Klaus Jørgensen, Broballe
41. Frederikke Hess, Broballemark
42. Frederik Kolmos, Broballe
43. Tina Wrang, Broballe
44. Käte Marquardsen, Broballe

Billedet side 46.

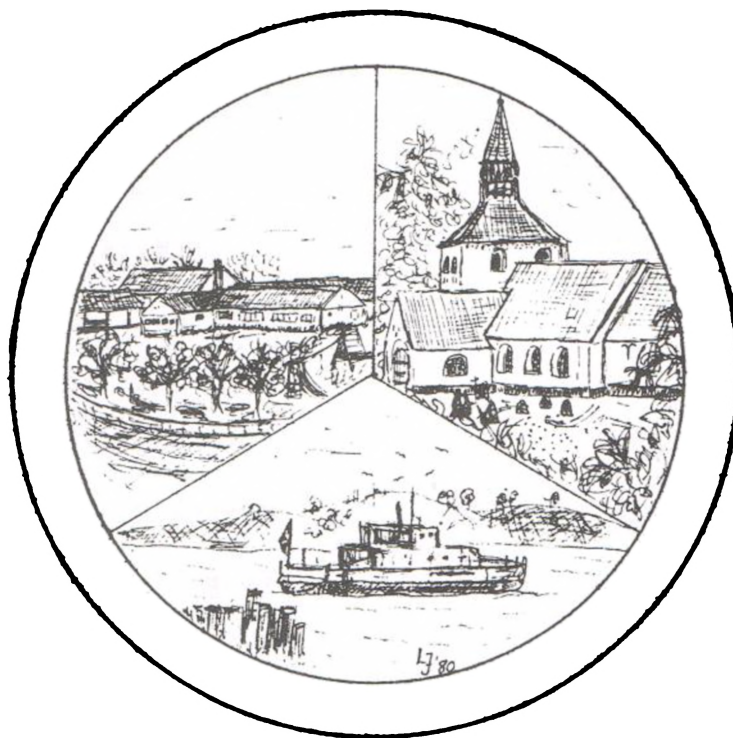

1. Bygmester Andersen, Rødekro
2. Christen P. Schmidt, Broballe
3. Christen Schmidt, Mjels
4. Nicolai Hess, Broballemark
5. Chr. Paulsen, Mjelsmark
6. Jørgen Jørgensen, Oksbøl
7. Peter Thomsen, Oksbøl
8. Peter Rasmussen, Broballe

I N D H O L D

		Side
Broballe	Erna Petersen	7
Barndoms minder fra Broballe	Erna Petersen	9
Mjels Sangforening	Hans Eriksen	23
E Kåstmånd	Kate Sørensen	32
Enwaldts kapel	Martin P. Jørgensen	33
Mjelsgaard	Jørgen Mortensen	39
Broballe Mejeri	Chresten Eriksen	41
Et hus i Oksbøl	Martin P. Jørgensen	49
En flyvers skæbne	J. Vaupell Christensen	51
Broballe Kro	Anna Laursen	57
Den gamle anlægsbro ved Mjelsvig	Ingrid Mortensen	61
Fro Ollmos Ti	Ellen Hess	65
Bombenatten	Ingrid Mortensen	69
Oksbøl Kirkes døbefont	Martin P. Jørgensen	73
Fra hus til hus i Mjels	Hans Eriksen	77
Fra Oksbøl Skoles krønike	Knud Nielsen	81
Håndværkere i Mjels	Kate Sørensen	90
Bryllup på Tvendalsgaard	Erna Petersen	99

---- o O o ----

Reproduktion og foto: ERIK NIELSEN, Broballe

Kopiering: NORDBORG NU-KOPI, Nordborg

Omslag: Netzler Tryk, Sønderborg

OKSBØL SOGN

Historier og fortællinger 2

Scannet 2013 af Claus-Jørn Hjelm